

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNUNDA
AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ (TBK. m.138)**

Yüksek Lisans Tezi

ELİF PAK

İSTANBUL, 2018

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI

6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNUNDA
AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ (TBK. md.138)

Yüksek Lisans Tezi

ELİF PAK

Tez Danışmanı: DOÇ. DR. SANEM AKSOY DURSUN

İSTANBUL, 2018

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özel Hukuk..... YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: 6098 Sayılı Türk Borular Kanununda Azı İfa Göstergesi
(7BK md 138)
Öğrencinin Adı Soyadı : Elif Pak
Tez Savunma Tarihi : 10.09.2018

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylıyorum.

Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı

Üye

Üye

İmzalar

Doç. Dr. Sanem Aksoy Duran

Doç. Dr. Sedat Ökten Gevrek

Dr. Öğr. D. Melis Zeynep

Tipsoyurul

ÖZET

6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNUNDA AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ

Elif Pak

Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sanem Aksoy Dursun

Eylül 2018, 138

Sözleşmeye bağlılık kuralı gereğince taraflar birbirlerine uygun irade beyanları ile kurdukları sözleşmeye aynen uymak zorundadırlar. Bu ilkeye göre sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen değişiklikler sebebiyle tarafların edim yükümlülüğünde değişiklik yapılması ya da edim yükümlülüğünün sona ermesi mümkün değildir. Ancak bu ilke sınırsız değildir ve ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalınması hakkaniyet kuralları ile örtüşmemektedir. Bu sebeple, sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen değişiklikler sonucu aşırı ifa güçlüğüne düşen borçlunun sözleşmenin uyarlanmasını talep etmesi mümkün hale gelmiştir.

Aşırı ifa güçlüğü sebebi ile uyarlama kurumu, doktrin tarafından ileri sürülen görüşler ve Yargıtay içtihatları doğrultusunda, dürüstlük kuralı esas alınarak, ilk kez 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nda TBK.m.138 hükmünde düzenlenmiştir.

İlgili hükme göre somut olayın tüm şartları göz önüne alındığında sözleşmenin aynen devam ettirilmesi dürüstlük kuralı uyarınca borçludan beklenmiyorsa, sözleşmenin uyarlanması veya sona erdirilmesi talep edilebilecektir. Sözleşmenin uyarlanması başvurulması gereken ilk çaredir. Ancak uyarlama mümkün değilse bu durumda borç ilişkisinin niteliğine bağlı olarak, borçlu dönme veya feshe ilişkin haklarını kullanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aşırı ifa güçlüğü, Sözleşmenin uyarlanması.

ABSTRACT

HARDSHIP WITHIN THE SCOPE OF TURKISH CODE OF OBLIGATIONS

NO.6098

Elif Pak

Private Law Graduate Programı

Thesis Supervisor: Doç. Dr. Sanem Aksoy Dursun

September 2018, 138

According to the principle of sanctity contracts (*pacta sunt servanda*), the parties must comply with the contract which are established with each other with appropriate declarations of will. According to this principle, it is not possible to change the obligation of the parties due to the changes that took place after the establishment of the contract, or to end the performance obligation. However, this principle is not absolute and strict adherence to this rule does not coincide with the rules of justice. For this reason, it became possible to demand the adjustment of the debt to the overexpression due to the changes that took place after the establishment of the contract.

Hardship which is with the principles laid down by the doctrine and jurisprudence of the Court of Cassation developed and in particular on the basis of the honesty rule for the first time, it was regulated with Article 138 of Turkish Code of Obligations No. 6098 ("Code"), which came into force 1 July 2012.

In the related provision under circumstances where after taking into accounts all features of the case, the adherence to the unchanged contract cannot be expected from the debtor, adjustment or termination of the contract can be requested. Adjustment of the contract is first call to be consulted. However, if the adjustment is not possible the debtor will be eligible to use rights of avoidance or cancellation of contract depending on the nature of the debt relationship.

Key Words: Hardship , Adjustment of contract

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI, SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ İLKESEL TEMELLERİ VE GELİŞTİRİLEN TEORİLER İLE TBK 138 HÜKMÜNÜN HUKUKİ TEMELİ

1.1.Sözleşmenin Uyarlanması Kavramı	4
1.1.1.Genel Olarak.....	4
1.1.2.Sözleşmenin Uyarlanmasının Amacı.	6
1.2.Sözleşmenin Uyarlanmasının İlkesel Temelleri.....	7
1.2.1.Genel Olarak	7
1.2.2.Pacta Sunt Servanda İlkesi	7
1.2.3.Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi.....	9
1.3. Sözleşmenin Uyarlanması İle İlgili Geliştirilen Teoriler	11
1.3.1. Subjektif Teoriler	12
1.3.1.1.Dar Anlamda Clausula Rebus Sic Stantibus Teorisi	13
1.3.1.2.Şart Teorisi	14
1.3.1.3.Sözleşmenin Esaslı Unsurlarında Hata Teorisi	16
1.3.1.4.İşlem Temelinin Çökmesi Teorisi	20
1.3.2.Objektif Teoriler	22
1.3.2.1.İmkansızlık Teorisi	23
1.3.2.2.Gabin Teorisi.....	28
1.3.2.3.Sebepsiz Zenginleşme Teorisi	30
1.3.2.4.Ebk 365/II nin Kıyasen Uygulanma Teorisi	31
1.3.2.5.Objektif İyiniyet Teorisi	32
1.4. Sözleşmenin Uyarlanmasının Çeşitleri.....	33
1.4.1.Sözleşmesel Uyarlama.....	34
1.4.2.Kanuni Uyarlama	36
1.5. Sözleşme Boşluğu, Sözleşmenin Yorumlanması, Tamamlanması ve Bu Kavramların Sözleşmenin Uyarlanması Kavramı ile Olan İlişkisi	38
1.5.1.Sözleşme Boşluğu Kavramı	38
1.5.2.Sözleşmenin Tamamlanması ve Yorumlanması	39
1.5.3.Sözleşmenin Uyarlanması ile Tamamlanması ve Yorumlanması Arasındaki İlişki	41

1.6. Sözleşmenin Uyarlanması'nın Türk Hukukundaki Hukuki Gelişimi	
ve Dayanağı	43
1.6.1. Genel Olarak.....	43
1.6.2. Eski Borçlar Kanunu Dönemi	44
1.6.2.1.Yargıtay'ın kira sözleşmeleri yönünden verdiği	
kararlarının değerlendirilmesi.....	49
1.6.2.2.Yargıtay'ın banka kredi sözleşmeleri yönünden verdiği	
kararlarının değerlendirilmesi.....	50
1.6.2.3.Yargıtay'ın eser sözleşmeleri yönünden verdiği	
kararlarının değerlendirilmesi.....	52
1.6.3. Türk Borçlar Kanunu Dönemi	55

İKİNCİ BÖLÜM

AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ KAVRAMI

YAKIN KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ VE UYGULANMA ŞARTLARI

2.1. Aşırı İfa Güçlüğü Kavramı	58
2.2. Aşırı İfa Güçlüğü'nün Yakın Kavramlarla İlişkisi	63
2.2.1.Genel Olarak.....	63
2.2.2.Mücbir Sebep	63
2.2.3.Haklı Sebep	66
2.2.4.Edimer Arası Dengenin Bozulması.....	67
2.2.5.Sözleşme İle İzlenen Amacın Boşa Çıkması.....	69
2.3. TBK 138. Maddesinin Uygulanma Şartları	71
2.3.1.Genel Olarak.....	71
2.3.2.Sözleşmenin Geçerli Bir Şekilde Kurulmuş Olması.....	73
2.3.3.Sözleşmenin Kurulmasından Sonra Değişen Hal ve Şartların	
Olağanüstü Nitelikte Olması.....	74
2.3.3.1. Objektif Nitelikte Olağanüstü Değişiklikler	75
2.3.3.2. Subjektif Nitelikte Olağanüstü Değişiklikler.....	78
2.3.4. Sözleşmenin Kurulmasından Sonra Meydana Gelen Değişikliğin	
Öngörülemez ve Öngörülmesinin Beklenemez Olması	79
2.3.5.Kusurun Bulunmaması	86
2.3.6.Edimler Arası Dengenin Aşırı Bozulmasından Kaynaklı Olarak	
İfanın Beklenememesi.....	88

2.3.7.Edimin İfa Edilmemiş Olması veya Hakların Saklı Tutularak İfa Edilmiş Olması.....	91
2.3.8.Öngörülemeyen Değişiklik ile İfa Edilmeme Arasında Uygun İlliyet Bağı Bulunması	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜNÜN SONUCU OLARAK UYARLAMA VE SÖZLEŞMENİN SONA ERDİRİLMESİ

3.1.Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Uyarlanması.....	95
3.1.1.Genel Olarak	95
3.1.2.Uyarlama Hakkının Hukuki Niteliği	96
3.1.2.1.Yenilik Doğuran Hak Niteliği.....	96
3.1.2.2.İnşai Hüküm – Tespit Hükümü.....	98
3.1.3.Sözleşmenin Uyarlanması Talebi Hakkında Hakimin Vereceği Karar	99
3.1.3.1.Dar Anlamda Sözleşmenin Uyarlanması	100
3.1.3.2.Geniş Anlamda Sözleşmenin Uyarlanması.....	101
3.1.4.Uyarlama Yapılırken Hakimin Gözönünde Tutması Gereken Esaslar	102
3.1.4.1. Karar Yedek Çözüm Niteliğinde Olmalıdır	102
3.1.4.2. Kararın Sözleşmeye Yönelik Olması Gerekir	103
3.1.4.3.Tarafların Farazi İradeleri Esas Alınmalıdır	104
3.1.4.4.Hakim Kararını Hakkaniyet Ölçüsüne Göre Vermelidir	105
3.1.4.5. Hakim Kararını Verirken Örf ve Adeti Dikkate Alacaktır.....	106
3.1.4.6. Hakim Kararını Verirken Kıyas Yoluna Başvurabilecektir.....	106
3.1.5.Uyarlanma Hakkı Sahibi ve Muhatabı.....	107
3.1.6.Uyarlama Hakkının Kullanılmasının Usulü ve Süresi	108
3.1.7.Uyarlama Hakkının Sona Ermesi.....	109
3.2.Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Sona Erdirilmesi	110
3.2.1.Genel Olarak.....	110
3.2.2.Sözleşmeden Dönme	111
3.2.3.Sözleşmenin Feshi.....	113

SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	117

KISALTMALAR

AUHFD	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BATİDER	:	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
CISG	:	Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması
dn.	:	Dipnot
E.	:	Esas
eBK	:	818 Sayılı Borçlar Kanunu
HD.	:	Hukuk Dairesi
İBD	:	İstanbul Barosu Dergisi
İsvBK	:	İsviçre Borçlar Kanunu
İÜHFİM	:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	:	Karar
m.	:	Madde
MHAD	:	İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MHB	:	Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfa sayısı
S.	:	Sayı
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBK	:	6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TMK	:	4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK	:	6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
vd.	:	Ve devamı
Y.	:	Yıl
Yarg.	:	Yargıtay
YHGK	:	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

GİRİŞ

Tez çalışmamızın başlığının aşırı ifa güçlüğü olarak belirlenmesinin sebebini öncelikle açıklamak isteriz. Bu durumun esas sebebi, TBK.m.138 hükmünün kenar başlığının aşırı ifa güçlüğü olmasıdır. Doktrinde yapılan tartışmalar neticesinde ileri sürülen görüşler ve Yargıtay uygulamasının da oldukça önemli olduğu aşırı ifa güçlüğü kurumu, ilk defa 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 138. maddesi ile bir düzenlemeye kavuşmuştur.

Aşırı ifa güçlüğü, sözleşmenin uyarlanmasının sebeplerinden birisidir. Kanun koyucu da TBK.m.138 hükmü ile aslında aşırı ifa güçlüğü başlığı altında sözleşmenin uyarlanmasını düzenlenmektedir¹. Bu sebeple her ne kadar tez çalışmamızın başlığı, TBK.m.138 hükmünün kenar başlığına uygun olarak aşırı ifa güçlüğü olarak belirlense de biz de bu çalışmamızda esas olarak sözleşmenin uyarlaması ile birlikte bu kurumu inceleyeceğiz.

Sözleşmenin uyarlanmasının esas kavramı olan sözleşme, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanıyla kurulan bir hukuki işlemdir. Taraflar sözleşme yaparken; öncelikle kendi menfaatlerini ve mevcut koşulları dikkate alırlar. Ancak ileride gerçekleşebilecek değişiklikleri de göz önünde tutmaları mümkündür. İşte taraflar tüm bu unsurları değerlendirerek kendi edimleri arasında bir denge kurmaya çalışırlar. Sözleşmenin kurulması ile en başta taraflar arasında bir edimler dengesi oluşturulduğu varsayılır. Sonradan tarafların kusuru olmaksızın öngörülemeyen şartlar nedeniyle mevcut edimler dengesi bozulduğunda bu dengenin tekrar sağlanması gerekmektedir.

Sözleşme hukukunda esas olan sözleşmenin aynen ifa edilmesidir. Roma Hukukuna dayanan bu ilke "*pacta sunt servanda*", yani sözleşmeye bağlılık veya ahde vefa ilkesi olarak adlandırılmaktadır. Bu ilkenin benimsenmesinin temel nedeni hukuki güvenliğin ve işlem güvenliğinin sağlanmasıdır. Ancak bu

---

¹ Aşırı ifa güçlüğü'nün sözleşmenin uyarlanmasını gerektiren hallerden sadece biri olması sebebi ile madde başlığında kullanılan ifadenin eleştirisi için bkz. Başak Başoğlu , **Aynen İfa Talebi**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2012, s. 207, dn. 489.

ilkeye sıkı sıkıya bağılı kalmak bazen sözleşme adaletini sağlamaya ve hakkaniyeti tesis etmeye zarar verebilir. Zira savaş, ekonomik kriz, tabii afet gibi öngörülemez bazı olayların meydana gelmesi sözleşmeye müdahale etme gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Çünkü tarafların sözleşmeyi kurarken sağladıkları denge bu olayların yaşanması ile sarsılmıştır. İşte başlangıçta mevcut olan dengeyi yeniden sağlama ihtiyacı aşırı ifa güçlüğü sebebi ile sözleşmenin uyarlanması kurumunun doğmasına sebep olmuştur ve ahde vefa ilkesine bir istisna getirilebileceği kabul edilmiştir. Nitekim TBK.m.138 hükmünün gerekçesinde de *“Bu yeni düzenleme, öğretisi ve uygulamada sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edilen, “işlem temelini çökmesi”ne ilişkindir”* denmiştir. TBK.m.138 hükmünden önce de doktrin ve Yargıtay tarafından aynen ifa kuralında ısrar edilmesinin dürüstlük kuralına aykırılık yaratacağı ve bu sebeple sözleşmenin uyarlanmasının bir gereklilik olduğu kabul edilmekteydi.

Çalışmamız sözleşme yapılırken kurulan dengenin, değişen koşullar nedeniyle sonradan bozulması halinde sözleşmenin uyarlanması ya da sona erdirilmesi yoluyla bu dengenin yeniden tesis edilmesini konu almaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere aşırı ifa güçlüğü yaratan durumların ortaya çıkması neticesinde ortaya çıkan uyarlama ihtiyacı esasında bozulan sözleşme adaletinin yeniden sağlanması amacına hizmet etmektedir. Bu amacın yerine getirilmesi için de rizikonun taraflar arasında paylaşılması gerekmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, sözleşmenin uyarlanması kavramı, sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin temel ilkeler, bu kapsamda ortaya çıkan çeşitli teoriler ve tüm bu ilkeler ve teoriler esas alınarak sözleşmenin uyarlanmasının hukuki gelişimi ve dayanağını incelenmektedir.

İkinci bölümde, genel olarak aşırı ifa güçlüğü kavramı, aşırı ifa güçlüğü kavramının daha iyi anlaşılabilmesi ve yakın kavramlardan farklılığını tespit edebilmek adına yakın kavramlarla ilişkisi ve TBK.m.138 hükmünün uygulanma şartları incelenmektedir.

Son bölümde ise, aşırı ifa güçlüğünün sonucu olarak sözleşmenin dar anlamda uyarlanması ve geniş anlamda uyarlanması konuları ile sözleşmenin sona erdirilmesi değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM
SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI, SÖZLEŞMENİN
UYARLANMASININ İLKESEL TEMELLERİ VE
GELİŞTİRİLEN TEORİLER İLE TBK 138 HÜKMÜNÜN
HUKUKİ TEMELİ

1.1. Sözleşmenin Uyarlanması Kavramı

1.1.1.Genel Olarak

Hukuki işlemin en önemli türü olan sözleşme, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla kurdukları bir işlemdir. Taraflar, sözleşmeyle karşılıklı hak ve yükümlülükler sahibi olurlar.

Sözleşmeler Hukukunda hakim olan ilke, sözleşmede yer alan yükümlülüklerin aynen yerine getirilmesidir. Geçerli olan kural, ahde vefa yani sözleşmeye bağlılık (pacta sunt servanda) ilkesidir. Bu ilke tarafların sözleşmeye duydukları güven ile sözleşmenin geçerli olarak kurulduktan sonra şartlar değişse de sözleşmenin gereğinin aynen yerine getirilmesine hizmet eder. Zamanla değişen hal ve şartlar sözleşmeye etki etmemelidir. Ancak, bu ilkenin mutlak ve katı surette uygulanması her zaman mümkün olmamaktadır².

Sözleşmenin uyarlanması, sonradan ortaya çıkan yeni durumlar karşısında sözleşmenin bu yeni durumlara uygun hale getirilmesini ifade eder³. Böylece

---

²Fikret Eren ,**Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 17. Baskı, Ankara, Yetki Basımevi, 2014, s. 481-482; Ahmet M. Kılıçoğlu ,**Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 10. Baskı, Ankara, Turhan kitabevi, 2008, s.181; Şahin Akıncı, **Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler**, 5. Baskı, Konya, Sayram Yayınları, 2011, s. 113; M.Kemal Oğuzman / Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 7. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2009, s. 155, 450-451; Safa Reisoğlu, **Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, Beta Basım, 2013, s. 411; Haluk Nomer, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, Beta Yayınları, 2015, s. 324.

³ Ahmet M. Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 21. Baskı, Ankara, Turhan kitabevi, 2017, s.337; Sanem Aksoy Dursun, **Borçlar Hukukunda Hakimin Sözleşmeyi Tamamlaması**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2008, s. 201; Eren, 2014, s. 480; Müslim

başta mevcut olan sözleşme adaletinin edimler arasındaki dengenin yeniden kurulması ile devamlılığı sağlanır.

Uyarlama kural olarak sözleşme içeriğinin, yani tarafların sözleşme ile sahip olduğu hak ve borçlarında değişiklik yapılmasını ifade eder. İşte tarafların hak ve borçlarında değişiklik yapılması dar anlamda uyarlamadır. Sözleşme süresinin uzatılması ya da kısaltılması gibi sözleşme süresinde değişiklik yapılması da uyarlama ile ilgilidir. Sözleşmenin hem içerik yönünden hem de süresi yönünden sonradan ortaya çıkan değişikliklere uyarlanması geniş anlamda uyarlamayı ifade etmektedir⁴.

Taraflarca sözleşmenin değişen şartlar karşısında uyarlanması sözleşme ile kararlaştırılmış olabilir. Sözleşmede bu yönde bir hüküm bulunmadığı takdirde bu durum kanunda özel olarak düzenlenmiş olabilir. Böyle özel bir düzenlemenin de bulunmaması halinde hakim tarafından önündeki somut olay için bizzat kendi koyduğu kurallar ile uyarlamaya karar verilir.

Bizim hukuk sistemimizde gerek kanun gerekse de içtihatlar ile sözleşme şartlarının sonradan olağanüstü şekilde değişmesi halinde uyarlama imkanı TBK düzenlemesinden önce dürüstlük kurallarına dayanarak kabul edilmekteydi. TBK düzenlemesi ile birlikte Aşırı İfa Güçlüğü kavramı kanuni sistematik içerisinde uyarlamaya imkan sağlayan özel bir düzenleme olarak kanunda yerini almıştır.

Hukukumuzda sözleşmenin uyarlanması kavramı ile ilgili olarak farklı terimler kullanılmıştır. Bunun temel sebebi sözleşmenin uyarlanması kavramının bir çok farklı görüş ve teoriden beslenerek şekillenmesidir. Yargıtay kararlarında da farklı terimlere rastlanılmakla birlikte benzer olarak işlem temelinin çökmesi, beklenmeyen hal, emprevizyon, aşırı ifa güçlüğü, sözleşmenin değişen şartlara

---

Tunaboğlu , **Kira Hukuk Tahliye Uyarlama Tesbit Alacak Davaları**, 2. Cilt , 1. Baskı, Ankara, Adil Yayınevi, 2000, s. 1521; Mehmet Altunkaya ,**Edimin Başlangıçtaki İmkansızlığı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005, s. 144.

⁴ Eren , 2014, s.482.

uyarlanması, fevkalade hal, clausula rebus sic stantibus, hakimin sözleşmeye müdahalesi gibi terimler kullanılmaktadır.⁵ Ancak bu terimler birbirlerinin birebir karşılığı nitelikte olmamakla birlikte, uyarlamanın dayanakları ve geliştirilirken kullanılan çıkış noktalarıdır.

1.1.2. Sözleşmenin Uyarlanmasının Amacı

Sözleşmenin uyarlanmasının amacı, edimler arasında başlangıçta kurulan dengenin sonradan değişen şartlar neticesinde sarsılması halinde korunmasının sağlanmasıdır. Sözleşmenin karşılıklı uygun irade ile kurulduğu andaki edim dengesinin devamının sağlanması, sağlanamadığı noktada sözleşmenin sona erdirilmesidir.

Sözleşmenin kurulmasından sonra tabiat olayları, sosyal olaylar, ekonomik olaylar, para değerindeki artış gibi tarafların öngöremediği ve öngörmeleri kendilerinden beklenemeyecek bazı beklenmedik haller ortaya çıkabilir. Böylece sözleşmenin başlangıcındaki şartlarla, sonradan ortaya çıkan durumlar artık birbirine uymamakta, başlangıç anı ile ifa anı arasındaki denge çökmüş bulunmaktadır. İşte sözleşmenin başlangıcından sonraki bu beklenmedik haller sözleşmenin ifasını öyle güçleştirebilir ki, bu değişikliklerden etkilenen tarafa sözleşmenin başlangıçtaki hali ile ifasında ısrar edilmesi adaletsizliğe yol açar. Borçlu aleyhine adil olmayan bu şartlarda borçludan borcun aynen ifasını talep etmek, bu şartların olumsuz etkisini tek başına bir tarafa yüklemek taraflar arasında adaletsizliğe ve eşitsizliğe yol açar.

Bu noktada, başta adaletli olduğu varsayılan sözleşmenin sonradan adaletsiz hale gelmesi durumunda ne yapılacağı sorunu karşımıza çıkmaktadır. İşte sözleşme adaleti ile ahde vefa ilkesi arasında bir çatışma mevcutsa bu çatışma

---

⁵ Başak Baysal, **Sözleşmenin Uyarlanması BK.M.138 Aşırı İfa Güçlüğü**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2017, s.4., Erzan Erzurumluoğlu, “Türk – İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi”, **Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları** No:38, Ankara, 1970, s. 52.

sözleşmenin uyarlanması yoluyla giderilmelidir⁶. Sözleşmenin uyarlanması yoluyla sözleşmeye bağlılık ilkesi amacından sapmayarak, uyarlama bu anlamda bir nevi bu ilkeye hizmet eder niteliktedir.

1.2.Sözleşmenin Uyarlanmasının İlkesel Temelleri

1.2.1. Genel Olarak

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması kavramına ilişkin temelde iki ilke bulunmaktadır. Bunlardan biri, “*pacta sunt servanda (ahde vefa)*” diğeri ise “*Clausula rebus sic stantibus*” ilkesidir. Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasını kabul edenler “*Clausula rebus sic stantibus*” ilkesine, uyarlamaya karşı çıkanlar ise temelde “*pacta sunt servanda*” ilkesine dayanırlar.⁷ Bu ilkeler aslında sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması kavramının, amaç, kapsam, şart ve sonuçlarının tespitinde yardımcı olmaktadır. Ancak bu ilkelerin yetersiz kalması neticesinde, her ülke farklı teoriler benimseyerek, uyarlamayı hukuki temele oturtmaya çalışmışlardır. Bu başlık altında sadece iki temel ilke incelenecek, bir sonraki başlıkta ise, her ülkenin kendi tarihsel tecrübelerine ve özel şartlarına göre geliştirdikleri teoriler incelenecektir.

1.2.2. Pacta Sunt Servanda İlkesi

Roma hukukundan beri sözleşmeler hukukunun merkezinde ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesi yer almaktadır. Sözleşmeye bağlılık ilkesi en sert ifadesini Fransız Medeni Kanunu'nu m. 1134/1 hükmünde bulur. Buna göre, “*Kanunen geçerli bir biçimde yapılmış sözleşmeler, onu yapanlar hakkında*

---

⁶ Baysal, **Uyarlama**, s.14; Kenan Tunçomağ , “Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) İle İlgili Objektif Görüşler”, **İHFM.**, C. 32, S. 2-4, s. 885.

⁷ Celal Ülgen, **Dövizle Borçlananlar İçin Uyarlama Davaları**, 1. Basım, İstanbul, Akademik Düzey Yayınları, 2001, s. 7; Oğuzman/ Öz, s. 156; Kılıçoğlu, 2008, s. 181; Eren, 2014, s. 481;

kanun hükmündedir"⁸ (*Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites*) (*lex contractus*).

Sözleşmeye bağlılık ilkesi gereğince sözleşme koşullarında zamanla çok büyük değişiklikler olsa ve edimin ifa edilmesi sözleşme taraflarından biri için ne kadar zor olursa olsun sözleşme aynen ifa edilmelidir. Hukuki güvenliğin sağlanması sözleşmenin aynen uygulanmasını gerektirir⁹. Bu ilke aynı zamanda taraflar arasında bir güven ilişkisi oluşmasını da sağlamaktadır¹⁰.

Sözleşmeye bağlılık ilkesi aslında sözleşme özgürlüğü ilkesinin de bir sonucudur. Sözleşme özgürlüğü kavramı ise irade serbestisine dayanmaktadır¹¹. İrade özgürlüğü ilkesinin kabul edilmesi, kimsenin iradesi olmadan taahhüt altına sokulamayacağı ve özgür irade ile yapılmış her anlaşmanın adil olduğu sonucuna bizi götürmektedir¹². Bu ilke gereğince taraflar kurulan sözleşmenin kendine getirdikleri menfaate paralel olarak uğrayacakları zararlara da katlanmayı kabul etmiş olmaktadırlar¹³. Zira taraflar, sözleşme özgürlüğü kapsamında irade beyanında bulunarak hukuki ilişki kurmak, değiştirmek ve hukuki ilişkiyi ortadan kaldırma özgürlüğüne sahiptirler¹⁴.

Ancak sözleşmeye bağlılık ilkesine sıkı suretle uyulması, esasında TMK.m.2 hükmünde düzenlenen dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecek bir hal

---

⁸ Selahattin Sulhi Tekinay / Sermet Akman / Haluk Burcuoğlu / Atilla Altop, **Tekinay Borçlar Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1993, s. 364.

⁹Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 18. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, s. 481; İbrahim Kaplan, **Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi**, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 2013, s. 114; Ece Baş, **Satım Hukukunda Aynen İfa Talebinin Birincil Yaptırım Olması Sorunu**, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, İzmir, 2013, s. 626 vd.; Solene Rowan, **Remedies For Breach Of Contract: A Comparative Aanalysis Of The Protection Of Performance**, Oxford, 2012, s. 17 vd.

¹⁰ Kaplan, **Müdahale**, s. 113.

¹¹ Hasan Erman, "Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi Ve Genel Olarak Sınırlamaları", **İÜHF.M.**, C.XXXVIII, Sayı 1-4,1973, s. 602.

¹² Baysal, **Uyarlama**, s. 9; Altunkaya, s. 141- 142; Tunçomağ, **Objektif görüşler**, s. 885., Tekinay/ Akman / Burcuoğlu / Altop, s. 1005.

¹³ Kaplan, **Müdahale**, s. 114; Kılıçoğlu, 2008, s.181.

¹⁴ Kaplan, **Müdahale**, s. 19.

almamalıdır. Diğer bir ifade ile sözleşmeye sıkı suretle uyulması halinde dürüstlük kuralına aykırı bir durum meydana gelebilir ve bu durumda sözleşmeye bağlılık ilkesini dürüstlük kuralı ile sınırlamayı bir gereklilik olarak ortaya çıkaracaktır¹⁵. Borçlunun öngöremediği ve kendi iradesi ile gerçekleşmediği için karşı duramadığı olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde, bu durum ile borçlunun tek başına baş etmesini beklemenin eşitlik ilkesine aykırı olduğu da söylenmelidir¹⁶. Sözleşme adaletinin sağlanması adına sözleşmede kararlaştırılan hak ve borçların tarafların gerçekte istemiş olduklarından farklı şekilde ifa edilmemesi gereklidir¹⁷. Ayrıca, sözleşmenin taraflarının her zaman sözleşme koşullarını belirlemede eşit derecede söz hakkına sahip bulunmadığı bir gerçek olarak kabul edildiğinde, zayıf tarafın korunmasının bir gereklilik olduğu da dürüstlük kuralı temelli olarak yadsınmaması gereken bir durumdur¹⁸. Sözleşmenin uyarlanması yolu ile bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalmanın yaratabileceği olumsuzluklar da bertaraf edilmeye çalışılmaktadır¹⁹.

1.2.3. *Clasula Rebus Sic Stantibus* İlkesi

Sözleşmeye bağlılık ilkesine esneklik kazandırma ve bu ilkenin doğurabileceği adaletsizlikleri önleme gerekliliği yukarıda açıklanan nedenlerle ortaya çıkmıştır. “*Clasula rebus sic stantibus*” bu noktada devreye girmiştir²⁰. Bu ilkenin kelime anlamı “*sözleşmenin geçerliliği kurulduğu andaki şartlara bağlıdır kaydı*” şeklinde ifade edilebilir. *Clausula rebus sic stantibus* ilkesinin

¹⁵ İbrahim Kaplan, **Borçlar Hukuku Dersleri: Genel Hükümler**, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2012, s. 95; YHGK. 19.2.1997 tarih, E.1996/11- 762, K.1997/ 77 sayılı kararı (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası), Tunçomağ, **Objektif görüşler**, s. 885.

¹⁶ Eren, **Borçlar Genel**, s. 481; Tunaboylu, s. 1528; Turhan Feyzioğlu, **İdare Hukukunda Emprevizyon Nazariyesi**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s. 7; Kaplan, **Müdahale**, s. 112.

¹⁷ Kaplan, **Müdahale**, s. 114., Ülgen, s. 8., Damla Gürpınar, **Eser Sözleşmesinde Ücretin Arttırılması Ve Eksiltilmesi**, Yayın no:25, İzmir, Güncel Yayınevi, 2006, s. 119-120.

¹⁸ Baysal, **Uyarlama**, s. 12.

¹⁹ Ayşe Arat, **Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması**, 1. Basım, Ankara, Seçkin Yayınları, 2006, s. 51-52; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 783-784.

²⁰ Hannes Rössler (Çev. Aydın Ünver T.), “Alman Ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen Ve Öngörülemeyen Koşullar”, **İÜHFHD**, C.66, S.1, 2008, s. 354; Tunçomağ, s.885-886.

sözleşmelerin kurulduğu sıradaki mevcut durumların değişmeyeceği örtülü şartını içeren bir ilke olduğu kabul edilmektedir²¹. Bu ilke temel kural şu şekilde ifade edilmektedir: “*Omnis conventio interpretatur rebus sic stantibus*” (her sözleşme şartlar aynı kaldığı sürece geçerlidir)²². Bu ilkeye göre, süresiz veya uzun süreli bütün sözleşmelerde, sözleşmenin kurulduğu andaki koşulların esaslı bir şekilde değişmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde taraflar sözleşme ile bağlı sayılmayacaktır²³. Diğer bir ifade ile taraflar arasındaki sözleşmenin geçerliliği sözleşme yapıldığı andaki mevcut koşulların değişmemesine bağlıdır.

Günümüzde *clausula rebus sic stantibus* kavramından, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması anlaşılmaktadır²⁴. Bu ilke aslında iki anlamda kullanılmaktadır. İlkenin geniş anlamı, ifayı güçleştiren beklenmedik hallerin tümünü kapsamaktadır. İlkenin dar anlamı ise sözleşmenin başlangıcındaki mevcut koşulların değişmeyeceği düşüncesinin, sözleşmede örtülü bir şart olarak yer aldığına dayanmaktadır. Diğer bir ifade ile taraflar, sözleşmenin kurulduğu sırada edimler arasındaki dengenin değişmeyeceğine inanmaktadırlar ve sözleşmenin ayakta kalması ancak sözleşmenin kurulduğu andaki koşulların esaslı şekilde değişmemiş olmasına bağlıdır. Eğer sözleşmenin kurulduğu sıradaki mevcut koşullar sonradan değişirse sözleşmenin yeni koşullara göre uyarlanması gerekecektir²⁵. Bu ilkenin, sözleşmenin kurulmasından sonra koşulların önemli derecede değişmesi neticesinde taraflar arasında bozulan edim dengesini yeniden tahsis etmeyi

---

²¹ YHGK. 7.5.2003 tarih, E.2003/13-33 ve K.2003/ 340 sayılı kararına göre, beklenmeyen hal (Emprevizyon) kuramının açıklanması şöyle yapılmaktadır. “Akit yapıldığı sırada mevcut bulunan şartlar önemli surette değişmişse taraflar akide bağlı olmamalıdır. Buna "Clausula Rebus Sic Stantibus" (Beklenmeyen Hal Şartı) denmektedir. Bu görüş öğretilerde "Emprevizyon Teorisi" adıyla anılmaktadır. Öğreti de, sözleşmenin yapıldığı zamandaki durumların değişmemesi, sözleşmenin örtülü (zımni) şartıyla yapıldığı varsayılır”

²²Hasan Erman, **İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK. 365/2)**, İstanbul, Üniversitesi Yayınları, 1979,s.33;Arat ,s. 52; Yaşar Karayalçın, **Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metod Problem Çözme**, 4. Basım, Ankara, 1994, s.89.

²³ Kemal Tahir Gürsoy, **Hususi Hukukta Clausula Rebus Sic Stantibus (Emprevizyon Teorisi)**, Ankara, Güney Matbaacılık,1950, s. 11.

²⁴ Eren, **Borçlar Genel**, s. 481.

²⁵ Gürsoy, s. 11; Erman, **İstisna**, s. 33.

amaçlaması nedeniyle sözleşme adaletinin, dürüstlük kuralının ve hakkın kötüye kullanılması yasağının gereklerini yerine getirdiği kabul edilmektedir²⁶.

Bu ilke gereğince, sözleşme koşullarında değişiklik meydana geldiğinde borçlunun durumu daha doğru ifade ile yükümlülükleri de değişmelidir. Bu değişiklik, yükümlülüklerin içeriğinde ya da yükümlülüklerin bağlı olduğu sürede meydana gelebilir²⁷. Görüleceği üzere ahde vefa ilkesinin uygulanmasının dürüstlük kurallarına aykırılık oluşturacağı hallerde “*Clasula rebus sic stantibus*” ilkesi gündeme gelir.

1.3. Sözleşmenin Uyarlanması İle İlgili Geliştirilen Teoriler

TBK.m.138 hükmü ancak sözleşmenin uyarlanması konusunda bir teorinin kabul edilmesinden sonra yorumlandığı takdirde nesnel sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır²⁸. Bu sebeple aşağıda sözleşmenin uyarlanması konusunda doktrinde yer alan farklı teoriler incelenecektir.

Sözleşmenin uyarlanması ile ilgili teoriler ülkelerin hukuk sistemlerine göre farklılık arz etmektedir. Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin ilk teori, uyarlamamın ilkesel dayanağı olarak kabul edilen “*Clasula rebus sic stantibus*” teorisidir. Tarihsel sıralama olarak bu teoriyi Fransız Hukuk sisteminin etkisinde kalan hukuklarda emprevizyon teorisi takip etmiştir. Alman Hukuku, *Clasula rebus sic stantibus* teorisinin etkisinde kalmayarak işlem temelinin çökmesi teorisini geliştirmişlerdir. Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde ise *frustration* ismi verilen bir teori geliştirilmiştir²⁹.

²⁶ Şener Akyol, **Dürüstlük Kuralı Ve Hakkın Kötüye Kullanılması**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1995, s.82.

²⁷ Eren, **Borçlar Genel**, s. 481.

²⁸ Baysal, **Uyarlama**, s. 3.

²⁹ Baysal, **Uyarlama**, s. 32; Erzurumluoğlu, s.52.

Teorilerin tarihsel temellerinin incelenmesi, tez çalışmamızın kapsamını genişleteceğinden sadece TBK.m.138 hükmünün daha iyi anlaşılabilmesi adına pratik olarak bu teorilerin neyi ifade ettiği incelenecektir.

Taraflar arasında akdedilen sözleşmelerde sonradan ortaya çıkacak durumlarla ilgili nasıl bir çözüm bulunacağı hususunda sözleşmede hüküm bulunabilir. Ancak böyle bir iradenin bulunmadığı ve kanunda da açık düzenleme olmadığı durumlarda ne olacağı sorunu sözleşmenin uyarlanması kurumunun temelini oluşturmaktadır. Yapılan uyarılmanın sözleşmeye müdahale olup olmadığı husus ve sınırları tartışılmaktadır. Bu kapsamda konu ile ilgili birçok teori geliştirilerek hukuksal zemine oturtulmaya çalışılmıştır.³⁰

Bu teorileri, ifayı güçleştiren beklenmeyen haller ile karşılaşıldığında sözleşmeye olan etkisini subjektif ve objektif teoriler olarak sınıflandırmamız mümkündür.³¹

1.3.1. Subjektif Teoriler

Sözleşmenin uyarlanmasında, sözleşen tarafların iradelerinin esas alındığı teoriler subjektif teorilerdir. Bu teorilerde esas olan, tarafların sözleşmeyi kurdukları sırada var olan iradeleri sonradan ortaya çıkan durumla örtüşmemektedir.³²

---

³⁰Seçkin Topuz , “Sözleşmenin İçeriğine Müdahalenin Sözleşmeye Bağlılık İlkesine Aykırılık Oluşturup Oluşturmadığı Sorunu”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262757>; Zehra Betül Kulp, **Aşırı İfa Güçlüğü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi,2015, s.22; Erzurumluoğlu, s. 54.

³¹ Erman, **İstisna**, s.33-54; Akyol, s. 77-87., Erzurumluoğlu, s. 54.

³² Gürsoy, s. 11; Mehmet Tezcan, **Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi Ve Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , 2004,s.41; Kulp, s. 23; Erzurumluoğlu, s. 54.

1.3.1.1. Dar Anlamda Clausula Rebus Sic Stantibus Teorisi (Zımnî İnfisahi Şart)

Clausula Rebus Sic Stantibus dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Dar anlamda Clausula Rebus Sic Stantibus, sözleşmede var olduğuna inanılan örtülü şart teorisini ifade eder. Bu kapsamda taraflar sözleşmenin kurulduğu zamandaki mevcut hal ve şartların değişmemesini zımnî bir şart olarak kabul etmişlerdir.³³ Geniş anlamda Clausula Rebus Sic Stantibus ise şartların değiştiği tüm durumlarda sözleşmenin uyarlanmasını ifade eder.³⁴ Geniş anlamda Clausula teorisi yukarıda “Sözleşmenin Uyarlanmasının İlkesel Temelleri” başlığı altında ayrıntılı olarak izah edilmişti.³⁵ Bu kısımda ise sadece dar anlamda Clausula teorisi anlatılacaktır.

Teorinin dar anlamdaki ifadesi az önce de ifade ettiğimiz gibi, sözleşmenin ancak mevcut hal ve şartların değişmemesi halinde devam edeceğidir.³⁶ Bu teoriye göre şartlar sonradan değişirse sözleşme de kendiliğinden sona erer.³⁷ Dolayısıyla teorinin dar anlamda yorumlanmasında, borçlunun, başka şarta bağlı olmaksızın doğrudan borçtan kurtulmasına imkan sağlayan bir sonuç doğmaktadır. Halbuki, her sözleşme ifa ile sona ermelidir.³⁸ İfa dışında borcu sona erdiren haller kanuni düzenlemeler ile belirlenmiştir. Borcu sona erdiren yeni bir hal olarak bu ilkenin genel uygulama olarak kabul edilmesi hukuk güvenliği ilkesinin ve sözleşme hukukunun bozulmasına neden olabilecektir.³⁹

---

³³ Erzurumluoğlu, s. 54.

³⁴ Erman, s.33; Arat, s. 53; Aydın Başbuğ, **İş Sözleşmesinin Değişen Şartlara Uyarlanması**, İstanbul, Beta Yayıncılık,2007, s. 13; Baysal, **Uyarlama**, s. 37; Mustafa Dural, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1976, s. 29; Tezcan, s. 13; Ayşe Arat, **Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.56; Şafak Güleç, **Eser Sözleşmesinin Beklenilmeyen Haller Nedeniyle Feshi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s.56.

³⁵ s. 8 vd.

³⁶ Erzurumluoğlu, s. 55.

³⁷ Gürsoy, s.11; Erman, s.33; Akyol, s. 79., Erzurumluoğlu, s. 54., Feyzioğlu, s. 7vd.

³⁸ Tezcan, s.43.

³⁹ Erzurumluoğlu, s. 54- 56., Karl Oftinger, “Cari Akitlerin Temelinde Buhran İcabi Tahavvül (Clausula Rebus Sic Stantibus Hakkında)” **İÜHFİM**, C.VIII, s. 3-4, 1942, s. 601. Türkçeye

Ayrıca bir sözleşmede sözleşmenin koşullarının hiçbir şekilde değişmeyeceğinin taraflarca zımnen kabul edilmiş sayılması beklenemez. Kaldı ki, bu durumun somut olayda tespiti çok zordur.⁴⁰ Yine değişen şartlar nedeniyle borcun sona ermesi yerine, sözleşmenin tarafların iradesine göre uyarlanması seçeneği göz ardı edilmiş olacaktır.⁴¹ Bu sakıncaları nedeniyle de günümüzde bu teori artık savunulmamaktadır.⁴²

1.3.1.2.Şart Teorisi⁴³

Bu teoride, tarafların bir şartın varlığına duydukları güven üzerine sözleşme kurdukları kabul edilir.⁴⁴ Tarafların, sözleşmenin kurulması sırasında var olan ve değişmeyeceğini tasavvur ettikleri bu şartlar, sonradan ortaya çıkan durumlar neticesinde gerçekleşmeyebilir. Bu şartlar, bir tarafın tasavvuru olmakla birlikte diğer yanca da bilinen ya da bilinmesi gereken hususlardır. Özetle, taraflar sözleşme kurulurken dikkate aldıkları bu şartın değişeceğini bilseler idi, sözleşme kurma iradesi göstermeyeceklerdir.⁴⁵

Şart teorisinde bu şart, sözleşmenin kuruluşunda şarta bağlanan kişinin iradesinde sözleşmenin *olmazsa olmaz* niteliği şeklinde kendini gösterir.⁴⁶ Şöyle ki, sözleşen taraflar, bu şartların varlığına kesin gözüyle bakarlar ve bu şartların devam edeceğini düşünerek sözleşme kurma iradesini gösterirler. Şartlar, sözleşmenin kurulmasından sonra değişirse bu şartın mevcudiyetine

---

Çeviren Dr. Bülent Davran,

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/viewFile/1023005730/1023005254>

⁴⁰ Baysal, **Uyarlama**, s. 37; Kulp, s.25.

⁴¹ Erzurumluoğlu, s. 56.

⁴² Güleç, s. 98., Erzurumluoğlu, s. 55.

⁴³ Bu teori doktrinde çeşitli isimler altında adlandırılmış ve kabul edilmiştir; “kurucu şart” Akyol, s.86; Arat, s.56; Başbuğ, s.14; “gerek” Rona Serozan, **İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme**, İstanbul, 2014, s. 265; Baysal, **Uyarlama**, s. 40; “şart” Tezcan, s.29; “kayıt” Topuz, s. 71;“tasavvur” Güleç, s. 56; Gürsoy, s. 14; Erman, **İstisna**, s.44. , Erzurumluoğlu, s. 56.

⁴⁴ Erzurumluoğlu, s. 56.

⁴⁵ Güleç, s.57; Tezcan, s.45, Erman, **İstisna**, s.44., Erzurumluoğlu, s. 56.

⁴⁶ Erman, **İstisna**, s. 44; Baysal, **Uyarlama**, s. 40; Güleç, s. 57.

güvenen taraf sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir ya da geçersizliğine dayanabilir.⁴⁷

İngiliz Hukukunda Taylor v. Caldwell davası bu teorinin uygulandığı ilk örneklerdendir. 1863 yılında bir konser salonu dört günlüğüne kiralanmıştır. Kaza sonucu salon yanmış ve kullanılamaz hale gelmiştir. Mahkeme sözleşmeye verilen mutlak güç prensibini bu davada uygulamamıştır. Mahkeme tarafların sözleşmeyi kurma iradelerindeki zımni şartın konser salonu olduğunu kabul etmiştir. Böylece zımni şart teorisi ilk olarak uygulanmıştır. Salonun kullanılamaz hale gelmesi ile sözleşmenin kurulmasının temeli olan zımni şart da kalkmıştır. Böylece taraflar sözleşmeyle yükledikleri edimlerinden karşılıklı olarak kurtulmuşlardır. Bu yükümlülüklerden kurtulmanın sebebi, sözleşmenin kurulduğu sırada tarafların iradelerinin bir şarta bağlanmış olmasıdır. Şart bir kişiye bağlı olabileceği gibi bir şeye de bağlı olabilir. Bu şartın ortadan kalkmasıyla sözleşme sona erecektir.⁴⁸ Bu karar içeriği, ileride imkansızlık teorisi olarak anlatacağımız İngiliz Hukukunda kabul edilen *frustation teorisini* de kapsamaktadır.⁴⁹

Şart teorisi, tarafların sözleşmenin kuruluşunda esas olan tasavvurları ve bu tasavvurların sonradan değişmeyeceği noktasından hareket ettiğinden eleştirilmektedir. Zira tarafların şartların değişmeyeceğini düşünmesi gibi değişebileceğini de düşünmesi olasıdır.⁵⁰

Şart teorisi bir anlamda hata teorisine de yaklaşmaktadır. İki teoride de taraflar kendileri için olmazsa olmaz olarak tasavvur ettikleri hususun gerçekleşmeyeceğini bilseler idi sözleşmeyi kurmayacaklardır.⁵¹ Ancak, hata sözleşmenin kuruluş aşamasında hataya düşen tarafın iradesinin gerçek durum

⁴⁷ Arat, s. 57; Oftinger, s. 615; Gürsoy, s. 14-15.

⁴⁸ Baysal, **Uyarlama**, s. 76; Bahadır Çalışkaner, **Karşılaştırmalı Hukuk Ve Türk Hukuku'nda Aşırı İfa Güçlüğü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Kemerburgaz Üniversitesi, 2015, s.24.

⁴⁹ s.22 vd.

⁵⁰ Gürsoy, s. 16; Erman, **İstisna**, s.44., Erzurumluoğlu, s. 57.

⁵¹ Arat, **Tez**, s. 59.

ile bağdaşmaması halinde söz konusu olur iken⁵², şart teorisinde sözleşmenin kuruluş aşamasındaki tasavvurların sonradan koşulların değişmesi neticesinde mevcut durum ile uyuşmamasını ifade eder. Yani, şart teorisinde sözleşen taraf koşulların sonradan değişmeyeceğine güven duyar ve bunların değişmeyeceğine kesin gözüyle bakarak sözleşmeyi akdetmektedir. Ama hata da zaten sözleşen taraf iradesini açıkladığında gerçek durum ile iradesi arasında bir uyuşmazlık vardır ancak kişi bunu bilmemektedir.

Şart teorisi daha sonradan Oertmann tarafından geliştirilerek işlem temelinin çökmesi teorisini oluşturmuştur.⁵³

1.3.1.3. Sözleşmenin Esaslı Unsurlarında Hata Teorisi

Hata, sözleşmenin kurulduğu esnada, gerçeğin hiç tasavvur edilmemesi veya yanlış tasavvur edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Sözleşme yapılırken esaslı bir hataya düşen taraf, o sözleşme ile bağlı olmaz (BK. m. 30). Borçlar Kanunu, hangi tür hataların esaslı sayılacağını m. 31/I'de dört bend halinde düzenlemiştir. Bunlardan BK. m. 31/I. b. 4'teki temel hatası sebebiyle sözleşmenin iptal edilebilmesi imkânının, şartların değişmesi sebebiyle edimin ifasının zorlaşması durumunda da uygulanabileceği savunulmuştur.

Temel hatası oluşturan saikte esaslı yanılma hali, TBK.m.32 hükmünde düzenlenmiştir.⁵⁴ Tarafları sözleşme yapmaya iten hususlarda yanılmaları, aslında bu hususların gerçekte farklı olması halinde maddede belirtilen şartlar gerçekleşmişse temel hatası oluşturan saikte esaslı yanılma hali olacaktır.⁵⁵ Kanun maddesi, hatanın esaslı olup olmadığının belirlenmesinde objektif ve sübjektif şartların birlikte değerlendirilmesini düzenlemiştir. Sübjektif şart, kişi için hataya düşülen hususun sözleşmenin yapılmasında olmazsa olmaz bir

⁵² Oğuzman/Öz , 2009, s.88.

⁵³ Oftinger, s. 615; Baysal , **Uyarılama**, s. 39.

⁵⁴ Türk Borçlar Kanunu, (6098 s. k.). **Resmi Gazete** , 27836; 04 Şubat 2011.

⁵⁵ Yeşim Gülekli, “Aşırı İfa Güçlüğü Ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi” , **MHAD**, N. 18, İstanbul,1990, ss. 43-69, s. 57.

şart olmasıdır. Yani, saikte hata olmasaydı sözleşme kurulmayacaktır ya da diğer bir deyişle hatanın varlığı sözleşmenin kurulmasına sebebiyet vermiş olmalıdır. Objektif şart ise, bu hatanın ticari doğruluk ve dürüstlük kuralları uyarınca da sözleşmenin esaslı ve zorunlu şartı kabul edilmesidir.⁵⁶ Görüleceği üzere kanun düzenlemesinde, hatanın sözleşmenin esaslı ve zorunlu şartı olmasında ticari dürüstlük kuralları gibi hataya düşen tarafa bağlı olmayan bir düzenleme getirilirken, bunun yanında hataya düşen kişinin bu hata olmasaydı sözleşmeyi yapmayacağı şeklinde subjektif bir düzenleme de getirilmiştir. Bu iki şartın bir araya gelmesi ile sözleşmenin kurulması anında saikte temel hatası olduğu kabul edilebilecek ve sözleşmenin iptali yoluna gidilebilecektir.

Bu kısma kadar anlattığımız temelde saik hatası, sözleşmenin kurulduğu sıradaki koşullarda var olan hataya ilişkindir. Sözleşmenin kurulduğu sırada var olmakla birlikte sözleşmenin kurulmasından sonra öğrenilen durumlara ilişkin olarak da saik hatasından söz edilebilir. Ancak, sözleşmenin kurulduğu sırada var olmayan ve sonradan ortaya çıkan durumlar tarafların sözleşmeyi kurma iradesine uygun olmasa dahi TBK uyarınca hata hükümlerine dayanılamayacaktır. Böyle durumlarda ancak clausula rebus sic stantibus teorisine dayanılarak uyarılama ya da sözleşmenin sona erdirilmesi istenebilir.

Doktrinde çokça kullanılan örneklerden olan işletme ruhsatı örneğini işleyecek olursak; işletme ruhsatı bir ticari işletmenin faaliyeti için olmazsa olmaz bir durumdur. Sözleşmenin kurulduğu sırada taraf işletme ruhsatı olmadığını bilmiyor ve bilebilecek durumda değilse, işletme ruhsatının olması işbu sözleşme için hem subjektif hem de objektif şarttır. Bu durumda sözleşmenin kurulduğu tarihte işletmenin ruhsatının olmaması saikte temel hatası kabul edilecek ve sözleşmeyi işletme ruhsatının varlığına inanarak yapmış olan taraf için sözleşmenin iptali sebebi olabilecektir.

---

⁵⁶ Akıncı, s.98; Tezcan s.35; Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 8. Basım, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2003, s.350; Oğuzman/Öz, 2009, s.89; Kaplan, **Müdahale**, s. 140; Kılıçoğlu, s. 132.

Ancak işletme ruhsatının sözleşme kurulmasından sonra örneğin idarenin aldığı bir kararla durdurulması halinde, artık temel hatasından değil clausula rebus sic stantibus ilkesinin uygulanarak sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasından bahsedilecektir. Sonuç olarak, mevcut durumlarda hataya düşülen hususların sözleşmenin yapıldığı sırada var olması halinde sözleşmenin iptali söz konusu olurken, sözleşmenin yapıldığı sırada var olan saikle, sözleşmenin yapılmasından sonra ortaya çıkan durumun birbirine uygun olmadığı durumlarda sözleşmenin uyarlanması söz konusu olabilecektir.

Doktrinde, gelecekteki olaylara ilişkin tasavvurlarında temel hatası teşkil edip etmeyeceği tartışma konusudur. Doktrinde bazı görüşler bu tasavvurların sözleşmenin yapıldığı sırada öngörülebilir olması halinde temel hatasına konu olabileceği düşüncesindedir.⁵⁷ Önceden tahmini mümkün gelecekteki olgulara ilişkin saikte bir hata var ise ve bu hata temel hatası niteliği kazanmışsa sözleşmenin iptaline yol açacaktır.⁵⁸ Doktrindeki diğer ve Türk hukukundaki baskın görüş, temel hatasının sözleşmenin yapıldığı sıradaki ya da yapılmasından önceki olaylarla sınırlı olduğundan gelecekteki tasavvurların hata hükümlerine tabi olmayacağını savunmaktadırlar.⁵⁹ Yani geleceğe ilişkin yanlış tasavvurları temel hatası sayılmaması gerektiğini ileri sürmektedir⁶⁰. Bu halde de sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin hükümlerden yararlanılabilmesi için, öngörülemezlik şartının mutlaka değerlendirilmesi gereklidir. Sonradan ortaya çıkan ve öngörülemeyen olaylar için clausula rebus sic stantibus ilkesinin uygulama alanı bulacağını tüm doktrincede kabul edilmektedir.⁶¹

---

⁵⁷ Necip Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart Mıdır?** Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'a Armağan, İstanbul, 2000, s.504-505; Eren, 2003, s.353; Akıncı, s. 99.

⁵⁸Necip Kocayusufpaşaoğlu, **Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı**, İstanbul, Garanti Matbaası, 1968, s. 45-46 dn. 21; Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 509-510 (Aktaran: Baysal, Uyarlama, s. 187)

⁵⁹ Oğuzman/Öz, 2009,s. 88; Güleç, s. 59; Oftinger, s. 614., Erzurumluoğlu, s. 58.

⁶⁰ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 430 vd.; Arat, s. 69; Kaplan, **Müdahale**, s. 141(Aktaran: Baysal, Uyarlama, s. 187).

⁶¹ Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 504-505; Eren, 2003, s. 353; Oğuzman/Öz, 2009,s. 88., Güleç, s. 59; Oftinger, s. 614.

Doktrindeki bu tartışmalara ek olarak Kocayusufpaşaoğlu, sonradan ortaya çıkan durumlara ilişkin olarak sosyal felaket olgusunun da önemli olduğu görüşündedir. Önceleri Kocayusufpaşaoğlu'na göre objektif ve sübjektif şartları sağlayan hallerde dahi sosyal felaket olgusunun gerçekleşmesini aramaktaydı. Ancak daha sonra bu konuda görüş değiştirerek, sosyal felaket olgusunun gerçekleşmesine gerek olmaksızın sadece tarafları ilgilendiren durumların da temel hatası ve işlem temelinin çökmesi kapsamında değerlendirebileceği görüşünü savunmaktadır.⁶²

Kanaatimizce de, gelecekteki tasavvurlara da hata hükümlerini uygulamak temel hatasına ilişkin kanun hükmünün sınırlarının oldukça geniş şekilde yorumlanmasıyla olacak ve bu da yerinde olmayacaktır. Çünkü, TBK m. 30'da sözleşme kurulduğu sıradaki yanılmanın varlığını aramış ve buna sonuç bağlamıştır. Sözleşme yapıldığı sıradaki geleceğe ilişkin tasavvurlar öngörülebiliyorsa, öngören tarafın sözleşmede bu konuda düzenleme yapmaması kendi kusurundan kaynaklanmaktadır. Bu durumda hata hükümlerine dayanmaması gerekmektedir.

Ayrıca, TBK m. 32 hükmünde işlem temeli kavramının yer alması ve bu kavrama bazı sonuçlar bağlanması özellikle bu hükmün TBK.m.138 hükmü ile karşılaştırılmasını gerekli kılmıştır⁶³. Doktrinde şartların değişmesinin borçludan ifanın istenmesini dürüstlüğe aykırı kılacak derecede olduğu ve alacaklının kendi karşılıklı edimini arttırmayı reddettiği halde, borçlunun akdi iptal edebileceğinin kabul edilmesi gerektiğine ilişkin görüşe⁶⁴ karşılık temel hatası oluşturan saikte esaslı yanılmasının sözleşmenin yapıldığı anda var olan olaylara ilişkin olduğu, gelecekteki olaylara ilişkin olarak sözleşmenin esaslı unsurlarındaki hataya dayanılmasının ve bunun uygulanmasını mümkün olmadığına ilişkin karşı görüş de mevcuttur.

---

⁶² Tezcan, s.49; Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 511-514.

⁶³ Baysal, **Uyarılama**, s. 182.

⁶⁴ Selahattin Sulhi Tekinay, **Borçlar Hukuku : Genel Hükümler**, Cilt II, Yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 5. Baskı., İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1985, s. 1349-1350.

Kanaatimizce de aşırı ifa güçlüğü halinin sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelen olayların sözleşme ve taraflar üzerindeki etkisine ilişkin olması, sözleşmenin esaslı unsurlarındaki hatanın ise sözleşmenin kurulduğu andaki olaylara ilişkin olması sebebi sözleşme kurulduktan sonra meydana gelen gelişmelerin sözleşmenin unsurlarında esaslı hata düzenlemesine dayanılarak çözümlenmesi yerinde olmayacaktır.⁶⁵

1.3.1.4. İşlem Temelinin Çökmesi Teorisi

İşlem temeli, sözleşmenin kurulmasına sebebiyet veren mevcut veya gelecekteki bazı hal ve şartlara ilişkin olan tasavvurlardır. İşlem temelini teşkil eden bu tasavvurlar sözleşme içeriğine dahil değildir. Ya her iki tarafın açık kabulündedir ya da muhatabınca da bilinip itiraz edilmeyen hususlardır. İşte bu tasavvurlar sözleşme yapılmasının temel sebebidir.⁶⁶ Bu nedenle bu tasavvurların sonradan gerçekleşmeyeceği anlaşıldığında işlem temeli çökmüş sayılacaktır.⁶⁷ Bu tasavvurların sözleşme yapıldığı sıradaki mevcut durumla uyuşmaması halinde ise hata hükümlerinin uygulanacağını açıklamıştık.⁶⁸

İşlem temelinin çökmesi teorisinin kaynağı Alman Hukuku'dur.⁶⁹ Bu teori ilk olarak Paul Oertmann tarafından kullanılmıştır.⁷⁰ Kegel ise bu teoriyi, küçük ve büyük işlem temeli olarak ayırarak incelemiştir. Küçük işlem temeli tarafların hakimiyet alanı içinde olan iken büyük işlem temeli tarafların hakimiyet alanı dışında kalan ancak etkisini bu alan içinde gösteren (savaş vb.) zararlar olarak değerlendirilmiştir. Taraflardan birinin hakimiyet alanı dışında meydana gelen olaylar ve genel tehlike niteliğinde olan olaylar sözleşme temelinin çökmesi

---

⁶⁵ Erman, **İstisna**, s. 48.

⁶⁶ Erzurumluoğlu, s. 58.

⁶⁷ Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s.506; Nihat Yavuz, **Öğretide Ve Uygulamada Sözleşmedeki Haksız Şartlar**, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2012, s.298.

⁶⁸ s. 17 vd.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tunçomağ, **Objektif Görüşler**, s. 884-905; KenanTunçomağ, "Borcun İfasında Aşırı Güçlüğü Ve Alman Yargıtayı", **MHAD**, 1967, s.87-109.

⁷⁰ Gülekli, ss. 43-69, s. 58.

için yeterli görülmüştür⁷¹. Daha sonra Karl Larenz tarafından bu teori geliştirilmiştir. Larenz öncesinde Clasula rebus sic stantibus teorisinin de etkisi ile uyarlamının sözleşmenin yorumu sureti ile yapılacağı kabul edilirken, Larenz sonrasında baskın görüş işlem temelinin çökmesi teorisini dürüstlük kuralına dayandırmıştır.⁷² Özetle, savaşların yoğun olduğu bir ülke olan Almanya’da sözleşmenin uyarlanması kavramı daha esnek olarak değerlendirilmiş ve işlem temelinin çökmesi teorisi Kanun’da genel bir düzenleme olmadığı dönemde dahi aşırı ifa güçlüğü halinde sözleşmenin uyarlanabilmesi imkanı getirmiştir.

Daha sonrasında BGB’de düzenleme yapılmış olmasına rağmen, konuyu farklı şekilde ele alan birçok görüş de bulunmaktadır.⁷³

İşlem temelinin çökmesi teorisi, işlem temelinin çökmesi, sözleşmelerin uyarlanması ve sona ermesi başlığı altında BGB § 313’de düzenlenmektedir.⁷⁴

Madde metni incelendiğinde, Alman Hukukunda tarafların hem mevcut hem de geleceğe ilişkin tasavvurları, işlem temeli kavramın kapsamına dâhil edilmiştir. Alman Hukukunda işlem temelinin çökmesi teorisi, hem işlem temelinin sonradan ortadan kalkmasını hem de işlem temelinin başlangıçtaki eksikliğini ifade ederek ikili bir ayırım yapılmaktadır. Alman Hukukunda sözleşmenin temeline ilişkin hata ayrıca düzenlenmemiştir. Bu nedenle hata kavramı da işlem temelinin çökmesi kavramı ile incelenmektedir. Ancak Türk Hukukunda bu teori sadece işlem temelinin sonradan ortadan kalktığı halleri

---

⁷¹ Arat, s. 61.

⁷² Baysal, **Uyarlama**, s. 43; Larenz’in geliştirdiği teori ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. Tunçomağ, **Objektif Görüşler**, s. 896 vd.; Kaplan, **Müdahale**, s. 142 vd; Mustafa Dural, “Alman Hukukunda Sözleşmenin Amacının Engellenmesi Ve Sözleşmenin Amacına Erişilmesine İlişkin Görüşler”, **BATİDER**, C.VII, 1974, ss.907–936; Altunkaya, s. 142.

⁷³ Tüm teoriler için ayrıntılı bir çalışma olarak bkz. Baysal, Uyarlama, s. 38-56.

⁷⁴ Rona Serozan, “Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku”, **İÜHFİM**, C. LVIII., S.1-2, 2000, s.245; Arat, s. 86; Maddenin İngilizce ve Almanca metinleri için bkz. <http://www.gesetze-im-internet.de> (Hakan Acar, “Undroit Ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, S.1–2, Erzincan, 2008, ss.111–133. s.117 dn. 17)

kapsamaktadır. İşlem temelinin başlangıçtaki eksikliği TBK.m.32 de yer alan temel hatası düzenlemesi ile giderilmiştir.⁷⁵

Larenz'e göre Sözleşmenin temeli objektif ve sübjektif temeller olarak da sınıflandırılabilir. Sözleşme kurulması sırasında mevcut olan tasavvurlar sübjektif temel, yukarıda da açıkladığımız gibi işlem temelinin çökmesinin diğer halleri olan sonradan ortaya çıkan durumların ise objektif temeller olduğu da kabul edilmektedir.⁷⁶

Türk hukukunda bazı görüşler, sözleşmenin uyarlanmasının hukuki temelini işlem temelinin çökmesi teorisine dayandırırken⁷⁷ bazı görüşler ise meselenin çözümü için dürüstlük kuralına dayanmaktadırlar.⁷⁸ İşlem temelinin çökmesi kavramı aşırı ifa güçlüğü, edimler arası dengenin bozulması ve sözleşmeyle izlenen amacın boşa çıkması kavramlarını içerir.⁷⁹ Bu her üç durumda da sözleşmenin değişen koşullar nedeniyle uyarlanması söz konusu olur. İşte çalışmamızın kapsamını oluşturan TBK m.138 hükmü bu durumlardan sadece aşırı ifa güçlüğü halinde işlem temelinin çökmesi nedeniyle uyarlamadır.

1.3.2. Objektif Teoriler

Bu kapsamda inceleyeceğimiz teoriler ise, beklenmeyen haller karşısında sözleşmenin akibetini kanunda düzenlenen mevcut hükümler ile açıklamaya çalışmışlardır.⁸⁰

⁷⁵ Gülekli, s. 57; Güleç, s. 58, Dural, **İmkansızlık**, s. 34; Kaplan, **Müdahale**, s. 141; Baysal, **Uyarlama**, s. 56.

⁷⁶ Çalışkaner, s. 65; Altunkaya, s. 142; Kaplan, **Müdahale**, s. 142; Baysal, **Uyarlama**, s.39-42-55. Arat, **Tez**, s. 66-70.

⁷⁷ Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 510-511; Baysal, **Uyarlama**, s. 50.

⁷⁸ Oğuzman/Öz, 2009, s.451; Altunkaya, s. 144; Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 504; Eren, 2003, s.438., Kaplan, **Müdahale**, s. 114.

⁷⁹ Baysal, **Uyarlama**, s. 5; Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499). <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf> s.204.

⁸⁰ Erzurumluoğlu, s. 60.

1.3.2.1. İmkansızlık Teorisi

İmkansızlık, doktrinde en çok “*mevcut bir borcun ifasının cebri icra yolu ile icra edilemeyecek duruma gelmesi*” şeklinde tanımlanmaktadır⁸¹. İmkansızlığın söz konusu olabilmesi için sonradan ortaya çıkan bir olgunun, edimin ifasını sürekli ve kesin olarak engellemesi gereklidir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan aşırı ifa güçlüğüne ilişkin TBK.m.138 hükmünün, borçlunun sorumlu olmadığı özellikle sonraki imkânsızlık kavramı ile arasında bazı benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır⁸². Her iki kurumda da nihayetinde sözleşmenin aynen ifa edilmesine istisna getirilmektedir.

Yine, her iki durumda da sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen, önceden öngörülemeyen ve taraflara isnat edilemeyen bir durum değişikliği bulunmaktadır⁸³. İşte bu durum değişikliğinin sözleşmeye etkisini imkansızlık teorisinden yararlanarak çözüme kavuşturulup kavuşturulamayacağını bu kısımda incelemeye çalışacağız.

İmkansızlık teorisi, *Frustrariton Teorisi* adı altında İngiliz Hukukunda gelişen ancak tüm *common law* sistemini benimsemiş ülkelerde bazı farklılıklarla da olsa kabul edilen bir teoridir. Teori, kapsamı, şartı ve sonuçları bakımından Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde geliştirilen, yukarıda kısaca incelediğimiz

---

⁸¹ Nomer, s. 308; Oğuzman/Öz, C.I, s. 441; Seçkin Topuz/ Ferhat Canbolat, “Türk-İsviçre Ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi”, **AÜHF**, C. 57, S. 3, 2008, s. 75; Dural ise imkansızlığı daha farklı tanımlamaktadır. Bir edimin ifasının doğa ve mantık kuralları uyarınca mümkün olmaması olarak tanımlamaktadır. Bkz. Dural, **İmkansızlık**, s. 8.

⁸² İmkansızlık ve aşırı ifa güçlüğü kurumlarının karşılaştırmalı ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Gökçe Kurtulan, “Türk Hukukunda İmkansızlık Ve Aşırı İfa Güçlüğü Kurumlarının Karşılaştırılması”, **BATİDER**, C.32, S.3, 2016, s. 193 vd.; İfa güçlüğü halinin ifa imkansızlığına ilişkin hükümlerle çözülemeyeceğine ilişkin Yargıtay’ın çeşitli kararları mevcuttur. Bkz. Kaplan, **Müdahale**, s.133; Y.11.HD. T. 16.12.1976, 1976/5406-5406, Y.13.HD, T. 14.05.1981, 1981/2743-3288, Y.4.HD. T. 21.04.1977, 1976/9297-4775.

⁸³ Müjde Kurt, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık**, Ankara, Yetkin Yayınları,2016, s. 51; Kaplan, **Müdahale**, s. 132.

teorilerden farklıdır⁸⁴. Ancak bu teori Kıta Avrupası hukukuna oldukça katkı sağlamıştır.

İngiliz Hukuk sistemi sözleşmeyi edimlerin garanti edilmesi olarak değerlendirmektedir⁸⁵. Bu nedenle ancak edimlerin ifasının imkansız olması halinde bu garantinin geçerli olmadığını kabul etmektedir. İngiliz Hukuku'nda kabul edilen bu teoride; sonradan ortaya çıkan bir halin sözleşmenin uygulanmasını imkansız hale getirmesi, sözleşmesinin yapılmasındaki asıl amacın imkansız hale gelmesi⁸⁶ ya da taahhüt edilen edimlerin sözleşmenin kurulduğu andaki durumundan ciddi şekilde değişmesi hallerinde taraflara sözleşmeyi sona erdirme imkanı getirilmektedir⁸⁷.

Bu teori ile ilgili ilk dava *Paradine v. Jane* davasıdır. Bu davada, *pacta sunt servanda ilkesine (sancity of contracts)* sıkı suretle bağlı kalınması gerektiği yönünde karar verilmiş ve imkânsızlık nedeniyle borçlunun sorumluluktan kurtulmasına imkân verilmemiştir⁸⁸. *Taylor v. Caldwell* davasında ise Mahkeme, sözleşmenin bir kişi ya da bir şeyin varlığına bağlı olarak yapılması durumunda, burada tarafların bir şart ortaya koyduğunu ve varlığına bağlanan şeyin ortadan kalkması halinde yükümlülüklerin de ortadan kalkacağına karar vermiştir ve imkânsızlık halinde sözleşmenin ortadan kalkmasına imkân tanınmış olmaktadır⁸⁹. Mahkeme daha sonrasında meşhur taç giyme davası olarak bilinen *Krell v. Henry* davasında, frustration teorisinin uygulanmasına imkan tanıyan bir karar vermiştir. Bu kararda, sözleşmenin kurulma sebebinin yani kralın taç giyme töreninin izlenmesi amacıyla kiralanan yerin, kralın taç giyme töreninin iptal edilmesi halinde kira sözleşmesinin akdedilme amacının ortadan kalkması nedeniyle sözleşmeden beklenen yararın elde

---

⁸⁴ Baysal, **Uyarlama**, s. 75.

⁸⁵ Arat, s.24.

⁸⁶ Kulp, s.24.

⁸⁷ Baysal, **Uyarlama**, s. 76; Hugh Beale, (General Editor) **Chitty On Contracts, Volume 1 - General Principles**, Edition:31, Sweet & Maxwell, 2012, s. 1635.

⁸⁸ Baysal, **Uyarlama**, s. 76

⁸⁹ Beale, s. 1637.

edilemeyeceğine ve nihayetinde sözleşmenin feshedilmesi gerektiğine hükmedilmiştir⁹⁰.

Doktrinde, sonradan ortaya çıkan kanuna aykırılık hali, imkânsızlık halleri veya sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi karşısındaki ağır engellerin varlığı halinde, imkansızlık teorisine başvurulabileceği ve geniş anlamda uyarılmanın yapılabileceği, yani sözleşmenin sona erdirilebileceği kabul edilmektedir⁹¹.

Önemle belirtilmesi gereken şudur ki, bu teoride sadece sözleşmenin sona erdirilmesine imkân tanınmaktadır, edimlerde değişiklik yapılması konusunda hâkime takdir yetkisi tanınmamıştır. Sözleşme tarafların talepte bulunmalarına gerek olmaksızın kendiliğinden sonra erecektir.⁹² Diğer bir ifade ile bu teoride tarafların sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini sona erdirmektedir.⁹³

Kanaatimizce, tarafların iradeleri dikkate alınarak yapılacak düzenleme, sözleşmenin iradi olarak kurulması temeline daha uygun düşebilecektir. Aslında yapılacak değişiklik sözleşmenin diğer tarafını da koruyacak ve sözleşme ilişkisinin devam etmesini de sağlayabilecektir. Bu nedenlerle, imkansızlık teorisıyla sözleşmenin sona erdirilmesi sonraki seçenek olarak değerlendirilmelidir.

İngiliz Hukuku'nda şu an edimin ifasının imkansız hale gelmesi ve sözleşme konusunun ortadan kalkması gibi durumların söz konusu olması halinde işlem temelinin çöktüğünü kabul edilmektedir. Ancak, TBK.m. 138 hükmünün

---

⁹⁰ Steven Emanuel, **Emanuel Law Outlines:Contracts**, 8. Ed. Aspen Publishers,2006, s. 426, Baysal, **Uyarılama** , s.78; Oğuzman/Öz ise burada yer verdiğimiz meşhur taç giyme örneğinde törenin sonradan iptal edilmesine ilişkin ortaya çıkan değişikliğin akte etkisini , akdin feshi veya sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması sorunu olarak değerlendirmiştir, s.88.

⁹¹ Neil Andrews, **Contract Law**, Cambridge University Press, 2011, s.445 vd.

⁹² Baysal, **Uyarılama**, s. 80.

⁹³ Erzurumluoğlu, s. 60.

aksine, hakimin sözleşmeyi uyarılama yetkisi bulunmamakta sadece sözleşme sona erdirme yetkisi bulunmaktadır⁹⁴.

Bizim hukuk sistemimiz açısından ise, sonradan ortaya çıkan beklenmeyen halin ifa güçlüğüne yol açması ile ifayı imkansızlaştırması durumlarının incelenmesi önemlidir. Bu iki kurumun birbirinden farklı olduğu açıkça belirtmekle birlikte⁹⁵, Borçlar Kanunu düzenlemesinde “İfa İmkansızlığı” başlığı altında 136 ve 137. maddelerde imkansızlık halleri düzenlenmektedir.

İfa güçlüğü sebebi ile sözleşmenin uyarlanması halinde ortada bir imkânsızlık hali bulunmamaktadır⁹⁶. İmkansızlık ile aşırı ifa güçlüğü arasındaki en temel fark, ifanın mümkün olup olmaması noktasındadır. TBK m.136 ve TBK m.137 de borcun ifası kısmen veya tamamen imkansızdır. Ancak TBK m.138 de borcun ifası mümkün, ancak ifanın beklenmesi dürüstlük kurallarına aykırıdır.

Bu noktada aşırı ifa güçlüğü ile imkansızlık halinin ayırımına bir örnek vermek gerekirse, ifanın ekonomik olarak sözleşmenin taraflarından biri açısından zorlaşması bir imkânsızlık hali değildir, burada dürüstlük kuralına dayanan iktisadi imkânsızlık söz konusu olduğu kabul edilmektedir⁹⁷. Ancak bu iktisadi imkânsızlık borçlunun borcunu ifa etmesine engel olmadığı için imkânsızlık hükümlerinden yararlanması mümkün olarak kabul edilmemelidir. Zira imkansızlık kesinlik ifade eder.⁹⁸

İmkansızlık ve aşırı ifa güçlüğü konuları sonuçları bakımından da birbirinden ayrılmaktadır. TBK.m.138 hükmünde düzenlenen aşırı ifa güçlüğü ve

---

⁹⁴ Acar, **Unidroit**, s. 115.

⁹⁵ TBK Genel Gereğesinde de aşırı ifa güçlüğüünün imkansızlıktan farklı olduğu açıkça düzenlenmiştir. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf>

⁹⁶ Topuz, s. 151; Kurt, s. 52; Dural, **İmkansızlık**, s. 119 vd.

⁹⁷ Fatih Gündoğdu, **Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkansızlığı Ve Hukuki Sonuçları**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2014, s. 79; Feyzioğlu, s. 13; Karşı görüş ise edimin yerine getirilmesinin dürüstlük kuralına uygun olarak borçludan beklenemediği hallerde bu durumun imkansızlık kavramına dahil edilmesinin mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Süleyman Yalman, **Türk-İsviçre Hukukunda Sözleşme Görüşmelerinden Doğan Sorumluluk**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006,s.29.

⁹⁸ Erzurumluoğlu, s. 60-61.

TBK.m.136 hükmünde düzenlenen imkansızlık hallerinde aslında sözleşmenin yapıldığı andaki koşulların önemli ölçüde değişmesi üzerine riske hangi tarafın katlanacağına belirlenmesi hali söz konusudur. Kanuni risk dağılımı adeta Kanun tarafından yapılmaktadır⁹⁹.

Ayrıca, ifa güçlüğünde sözleşmenin uyarlanarak ayakta tutulması mümkün iken ifa imkânsızlığında tek seçenek borcun sona ermesidir¹⁰⁰. Zira bir sözleşmenin değişen koşullara uyarlanabilmesi için öncelikle ortada bir sözleşme olması gerektiğinden ve imkânsızlık halinde borç ilişkisi sona erdiğinden, uyarlanacak bir sözleşmenin varlığından bahsetmek de mümkün olmayacaktır¹⁰¹. Oysa diyebiliriz ki aşırı ifa güçlüğünde öncelikli olarak sözleşmenin yeni koşullara uyarlanarak ayakta tutulması amaçlanmaktadır¹⁰².

Diğer bir farklılık, aşırı ifa güçlüğü ile sözleşmenin uyarlanmasında hakim kararı ile edimlerin uyarlanmasına ya da sözleşmenin sona erdirilmesine hükmedilmekte iken sonraki imkansızlıkta borcun kanun gereği sona ermesi mümkün olmaktadır.¹⁰³

Dolayısıyla, yukarıda karşılaştırmalı olarak da izah etmeye çalıştığımız üzere, sonradan ortaya çıkan beklenmeyen hallerin ifayı güçleştirmesi halinde bunun imkansızlık teorisinden yararlanılarak çözüme kavuşturulması mümkün değildir.

---

⁹⁹ Ferhat Canbolat, **Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi, Çökmesi Ve Boşa Çıkması**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012, s. 187; Yeşim Atamer, **İfa Engelleri Hukukunu Yeniden Sistemize Etmeyi Düşünmek: Borca Aykırılık Türleri Yerine Yaptırımları Esas Alan Bir Sistematiği**, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armagan, Ankara, 2010, s. 237; Kurtulan, s. 196.

¹⁰⁰ Seçkin Topuz, **Türk-İsviçre Ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması Ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 151; Kurt, s. 52, Altunkaya, s.147.

¹⁰¹ Baysal, **Uyarlama**, s. 177.

¹⁰² Baysal, **Uyarlama**, s. 18; Arat, s. 72; Gülsevil Alpagut, **Toplu İş Sözleşmesinde İşlem Temelinin Çökmesi**, İstanbul, Kansu Matbaacılık, 2002, s. 15.

¹⁰³ Altunkaya, s.147.

1.3.2.2.Gabin Teorisi

Aşırı yararlanma (Gabin) , sözleşme yapılırken bir tarafın sözleşmenin diğer tarafının içinde bulunduğu maddi veya manevi zaafından istifade ederek karşılıklı edimlerin değerleri arasında aşırı bir dengesizlik meydana getirmesi hali olarak tanımlanabilir. ¹⁰⁴

Sonradan ortaya çıkan beklenmeyen hallerin ifayı güçleştirmesi halinde gabin kurumuna dayanılıp dayanılmayacağı hususu bu kısımda incelenecektir.

eBK. m. 21 hükmünde, kanun koyucu aşırı yararlanmanın varlığı halinde zarar görene sözleşmeyi iptal hakkı tanımış olmasına rağmen, edimler arasındaki oransızlığın giderilip giderilemeyeceği hususunda bir açıklamada bulunmamıştır. Doktrindeki ağırlıklı görüş, sözleşmenin uyarlanmasına yorum yolu ile varılmayacağı, sadece BK m.21 hükmünün açık bir şekilde revize edilmesi ile sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilebileceği, uyarlamanın koşulları ile aşırı yararlanmanın koşullarının farklı olduğu yönündedir¹⁰⁵.

TBK.m.28 hükmünde ise artık “*edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini isteyebilir.*” demek sureti ile uyarlama imkanı getirilmiştir ve yapılan bu değişiklik doktrinde aşırı yararlanma kurumu ile uyarlama kurumu arasındaki ilişkinin daha da yoğunlaştığı şeklinde değerlendirmeler yapılmasına sebebiyet vermiştir¹⁰⁶. Nitekim eBK.m.21 zamanında, hükümde açıkça uyarlama imkanı

---

¹⁰⁴ Erzurumluoğlu, s. 61.

¹⁰⁵ Seda İrem Çakırca, **6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Aşırı Yararlanma Kavramı**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2015 s. 212; Erman, **İstisna**, s. 35-36. Yargıtay da aşırı yararlanmanın mevcut olduğu sözleşmenin iptal edilmesiyle sözleşme hükümlerinin geçersiz kalacağından itibaren sözleşme şartlarının değiştirilmesinin ya da düzeltilmesinin mümkün olmayacağına hükmetmiştir Bkz. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi, T. 18.03.1981, 998/6539 E., 1998/1578 K. Ancak Yargıtay, 2001 ekonomik krizinden sonra bankalar lehine uyarlamanın mümkün olabileceğine ilişkin kararlar vermiştir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu T. 08.12.2004, 2004/11-729 E. 2004/652 K. Daha sonraları ise bankaların basiretli bir tacir gibi davranması gerektiği belirtilerek objektif unsurun varlığı halinde dahi subjektif unsurun gerçekleşmemiş olacağından bahisle uyarlama talebini reddeden kararlara hükmedilmiştir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 23.06.2004, 2004/19-346 E., 2004/374 K.

¹⁰⁶ Baysal, **Uyarlama**, s. 195

öngörülmediği için, aşırı yararlanma halinde sadece sömürülen tarafın sözleşmeyi tamamen iptal etme imkanı olduğu, hakimın müdahalesinin mümkün olmadığı Yargıtay¹⁰⁷ tarafından kabul edilen bir görüş iken doktrinde aşırı yararlanma halinde edimler arasındaki aşırı oransızlığın giderilerek sözleşmenin devam ettirilmesi gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktaydı¹⁰⁸.

Ancak her ne kadar aşırı yararlanma halinin sonuçlarından biri uyarılma olsa da aşırı yararlanma hükmünün uyarılma kurumunun hukuki alt yapısı olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira her şeyden önce TBK m.138'de sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkan nedenlerle açık oransızlık mevcut olmalıdır ancak TBK m.28 için sözleşmenin kurulduğu anda açık oransızlık mevcut olmalıdır¹⁰⁹. Ayrıca aşırı yararlanmadaki edimler arası dengesizliğin sömürü sonucu olması şartı ve zor durumunda bulunma şartı TBK.m.138 hükmü için aranmamaktadır¹¹⁰.

Sonuç olarak her iki hükmün uygulanma şartlarının farklı olması ve farklı hukuki sorunları çözmeye yönelik olması sebebi ile her iki hükmün uygulanma

---

¹⁰⁷ Baysal, **Uyarılma**, s.195; YHGK, T. 13.12.2006, E. 2006/13-784, K. 2006/796.

¹⁰⁸ Baysal, **Uyarılma**, s. 196; Tekinay/Akman/ Burcuoğlu /Altop, s. 446; eBK.m.21 hükmünün amacından yola çıkarak edimler arası dengesizliğin giderilmesi imkanı tanınması gerektiğine ilişkin bkz. Vedat Buz, "Gabin Halinde Edimler Arasındaki Aşırı Oransızlığın Giderilerek Sözleşmenin Ayakta Tutulması" , **BATİDER**, C. XIX, S. 4, 1998, s. 51-82, s. 65 vd.

¹⁰⁹ Çakırca, s. 137; Murat Topuz, "Yargıtay Kararları Işığında Türk Borçlar Ve Ticaret Hukukunda Gabin (Aşırı Yararlanma)", Doç. Dr. Mehmet Somer'e Armağan, 2006, ss. 743-771, s. 754, dn. 55. YHGK., T. 13.12.2006, E. 2006/13-784, K. 2006/796 sayılı kararında; "Yerel mahkeme, davayı, sözleşmeden sonra ortaya çıkan beklenmedik ve olağanüstü koşullar nedeniyle işlem temelinin çökmesi olgusuna dayalı, kira bedelinin günün koşullarına uyarlanması istemine ilişkin bir uyarılma davası olarak nitelendirmiştir. Kira bedelinin uyarlanması istemine ilişkin bir davanın varlığından söz edilebilmesi için; davayı açan tarafın, kira sözleşmesinin kurulduğu anda edimler arasında denge bulunduğunu, ancak bu dengenin sözleşmeden sonra ortaya çıkan, taraflarca başlangıçta öngörülemeyen olağanüstü koşullar nedeniyle aşırı ve açık bir biçimde bozulduğunu, aynı koşullarla sürdürmesinin kendisi için katlanılamaz bir durum yarattığını ileri sürmüş olması; kısaca, davadaki iddia ve istemini, sözleşmenin kurulmasından sonraki dönemde gerçekleşen olgulara dayandırması zorunludur. Sözleşmenin kurulması aşamasında edimler arasında dengesizlik bulunduğu yönündeki iddiayla açılmış bir davanın, kira bedelinin uyarlanması istemine ilişkin bulunduğu kabul edilemez., müzayaka iddiasına ve gabin hukuksal nedenine dayandırıldığının kabulü zorunludur." (www.kararara.com)

¹¹⁰ Baysal, **Uyarılma**, s. 196.

alanın farklı olduğunun ve beklenmeyen halin ifayı güçleştirmesi halinde gabin kurumunun da yetersiz kaldığının kabul edilmesi gereklidir.¹¹¹

1.3.2.3. Sebepsiz Zenginleşme Teorisi

Sebepsiz zenginleşme, kaynağını sözleşmeden ya da haksız fiilden almayan kanundan doğan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹² Bu teoriye göre sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkan beklenmedik değişiklikler nedeniyle edimler arasındaki denge bozulursa, ifa edilen edim sözleşmenin diğer edimine nazaran sebepsiz hale gelmiştir.¹¹³ Bu durumda karşı tarafın edimin ifası ile haksız yere zenginleşmesi nedeniyle, zenginleşilen kısmın iadesini talep edilebilecektir.

Sebepsiz zenginleşmede eğer edim ifa edilmemişse, sebepsiz zenginleşme defii kullanılarak edim ifa etmekten kaçınılabilecek, edim ifa edilmiş ise de bedel geri istenebilecektir.¹¹⁴

Sözleşmenin uyarlanmasında bu teori, sonradan ortaya çıkan durum değişikliklerinde bir tarafın ediminin karşı tarafın edimi karşısında değerinin azalması noktasında haksız yere bir zenginleşme olup olmadığının incelenmesinde ortaya çıkmıştır. Böylece, sonradan değişen şartların edimler arasındaki dengeyi bozması neticesinde bozulan sözleşme adaletinin giderilmesi, ortaya çıkan haksız zenginleşmeyi sona erdirmek yoluyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.¹¹⁵

Ancak, sebepsiz zenginleşme teorisinin uygulama temelleri bakımından bu konuda yetersiz kaldığı söylenebilir. Çünkü, sözleşmenin değişen şartlar

---

¹¹¹ Erzurumluoğlu, s. 61.

¹¹² Eren, 2003, s.835; Oğuzman/Öz, 2009, s. 718; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 729.

¹¹³ Erzurumluoğlu, s. 62., Oftinger, s. 615, Feyzioğlu, s. 20., Gürsoy, s. 29.

¹¹⁴ Gürsoy, s. 30; Tezcan, s.59., Erzurumluoğlu, s. 62.

¹¹⁵ Gürsoy, s. 30; Arat, **Tez**, s.85.

karşısında uyarlanmasında edimin ifa edilmemiş olması esastır¹¹⁶ ve edim sözleşmeden kaynaklanmaktadır. Edimin ifası halen mümkün ve sözleşmesel olarak da gereklidir. Karşı tarafın sonradan edimler arasında bozulan denge yüzünden zenginleştiği kabul edilse dahi bu zenginleşme sebepsiz değil, sözleşmeden kaynaklıdır. Bu nedenle de, uyarlamayı bu teori ile çözmeye çalışmak yerinde olmayacaktır.¹¹⁷

1.3.2.4. eBK 365/2 nin Kıyasen Uygulama Teorisi

eBK 365/2 maddesi¹¹⁸ eser sözleşmesinin uyarlanmasını düzenlemektedir. İfayı güçleştiren beklenmeyen hallerle karşılaşılması halinde eser sözleşmeleri için açıkça düzenlenen uyarlama hükümlerinin kıyasen uygulanması doktrinde¹¹⁹ ve Yargıtay¹²⁰ tarafından kısmen kabul görmüştür. Bu görüştekilere göre, eser sözleşmeleri için düzenlenen uyarlama imkanının kanunun diğer sözleşmeler için koruduğu hukuki menfaat açısından kıyasen uygulanacağı kabul edilmiştir.¹²¹ Borçlunun eser sözleşmelerine ilişkin bu düzenlemeden diğer sözleşme türleri açısından da yararlanmasının önünde hukuki bir engel olmadığı Schwarz tarafından savunulmuştur.¹²²

¹¹⁶ Oftinger, s. 615; Tezcan, s.59-60.

¹¹⁷ Erzurumluoğlu, s. 63.

¹¹⁸ eBK m. 365/2 şöyledir: “Fakat evvelce tahmin olunamıyan veya tahmin olunup ta iki tarafça nazara alınmayan haller için yapılmasına mani olur veya yapılmasını son derece işkal ederse hakim, haiz olduğu takdir hakkı dolayısıyla ya tekrür eden bedeli tezyit veya mukaveleyi fesheyley.”

¹¹⁹ İsmail Doğanay, “Sözleşmenin Yapıldıktan Sonra Devalüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler Akdin Yerine Getirilmesine Mani Olur Mu?” , **Yargıtay Dergisi**, 1975, ss. 23-46, s. 42; Sermet Akman, “Karşılaştırmalı Olarak Alman ve İsviçre-Türk Hukuklarında Yüksek Oranlı Enflasyonun Para Borçlarına Etkisi ve Bu Konudaki Yargısal Kararlar”, **İBD** , 1989, S.10-11-12, s.626., Erzurumluoğlu, s. 63, Oftinger, s. 614, Feyzioğlu, s.19.

¹²⁰ “...sözleşmelerin değişen hal ve şartlara uyarlanmasında Hâkimin, Genel Hükümler içinde yer almamasına rağmen BK.nun 365/II. maddesinden yararlanması uygulama ve öğretilerde oybirliğine yakın bir çoğunlukla kabul edilmektedir“YHGK T. 31.01.1996 1995/11-980 E. 1996/18 K.

¹²¹ Tezcan, s.61.

¹²² Erzurumluoğlu, s. 64.

Ancak, eser sözleşmelerinde, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasında sözleşme bedelinin değiştirilmesi ya da sözleşmenin sona erdirilmesi seçenekleri mevcuttur. Kanunun sistematığının sözleşmenin uyarlanmasını özel olarak eser sözleşmeleri için düzenlenmesi ve sadece iki seçenekli bir uyarlamaya imkan vermesi nedeniyle doktrinde diğer görüşler tarafından eleştirilmekte ve diğer beklenmeyen haller de bu hükmün genişletilerek kıyasen uygulama alanı bulması gerektiği görüşüne karşı çıkmaktadırlar.¹²³

1.3.2.5.Objektif İyiniyet Teorisi

Beklenmeyen haller nedeniyle borcun ifası güçleşmiş ise, bu durumda ileri sürülen teorilerin en önemlisi dürüstlük kuralı ilkesinin temel alınarak sözleşmenin uyarlanması gerekliliğidir.¹²⁴ Hukukumuzda da kabul edilen en temel ilke, herkesin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uygun hareket etmesidir. Bu kapsamda uyarlama yapılırken, sadece mağdur tarafın değil her iki tarafın da menfaatini ve en önemlisi sözleşme içi dengeyi korumaya çalışılmalıdır¹²⁵. En öz ifade ile sözleşmenin bozulan dengesini tekrar tesis etmeye yönelik bir çözüm bulunmalıdır. Ancak, sözleşmenin dar anlamda uyarlanmasının amacının her zaman zayıf tarafı desteklemek olduğu ve bu ölçüde bir uyarlama yapılması gerektiği unutulmamalıdır¹²⁶.

Sözleşme ancak uyarlamanın mümkün olmaması veya sözleşmesel dengeyi aşırı derecede bozulmuş olması ve uyarlamaya rağmen bu dengeyi sağlanamayacak olması hallerinde sona erdirilmelidir. *Serozan* durumu şu şekilde ifade etmiştir: “*Emprevizyonda ilk çare revizyondur*”.¹²⁷

¹²³ Gürsoy, s. 25, Erzurumluoğlu, s. 64, Feyzioğlu, s.19.

¹²⁴ Oğuzman/Öz, 2009, s.451., Altunkaya, s. 144., Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 504., Eren, 2003, s.438., Kaplan, **Müdahale**, s. 114.

¹²⁵ Arat, s 190.

¹²⁶ Baysal, **Uyarlama**, s. 377, YHGK. 7.5.2003 tarih, 2003/13-332 E. ve 2003/ 340 K.

¹²⁷ Serozan, s.270.

Çalışmamızın başında da ifade ettiğimiz üzere ¹²⁸, sonradan ortaya çıkan beklenmeyen haller karşısında sözleşmenin aynen ifa edilmesinde ısrar edilmesi hakkın kötüye kullanılması anlamına gelecek ve iyiniyet kurallarına aykırılık oluşturacaktır. Bu durumda edimler arasında bozulan dengeyi MK 2’de ifadesini bulan dürüstlük kuralı temelli gidermeye çalışmak yukarıda izah edilen sözleşmenin uyarlanmasını hukuki temele oturtmaya çalışan teoriler içerisinde daha fazla katkı sağlamış ve doktrinde de en geniş anlamıyla kabul gören teorilerden biri olmuştur.¹²⁹

Bu teorinin uygulanmasına dikkat edilmesi gereken husus, hakimin sözleşmeye bağlılık, hukuki güven ve istikrar ilkelerini dikkate alarak iyiniyet kuralına göre karar tesis etmesidir.¹³⁰

1.4. Sözleşmenin Uyarlanmasının Çeşitleri

Sözleşmenin uyarlanması için, sözleşmede uyarlamaya ilişkin hüküm bulunabilir ya da kanunda uyarlamaya ilişkin özel bir düzenleme bulunabilir. TBK.m.138 hükmü, kanunda yer alan bir uyarlama hükmüdür. TBK’ da, Alman kanun koyucusu gibi genel nitelikli uyarlama hükmü ihdas etmişken, İsviçre Borçlar Kanunu’nda ve Fransız Medeni Kanunu’nda genel bir düzenleme yer almamaktadır¹³¹.

---

¹²⁸ s.2 vd.

¹²⁹ Oftinger, s.617; Gürsoy, s.34-38; Kaplan, **Müdahale**, s.112 vd; Erman, **İstisna**, s.54-56, Erzurumluoğlu, s. 65.

¹³⁰ Erzurumluoğlu, s. 65.

¹³¹ İsviçre Borçlar Kanunu’nda eser sözleşmesinin düzenlendiği özel hükümler bölümünde uyarlamaya ilişkin hüküm bulunduğu ve bu hükmün diğer sözleşmeler için de uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin tartışmalar ile dürüstlük kuralı temelli olarak uyarlamanın mümkün olup olmadığına ilişkin tartışmalar için bkz. Ingeberg Schwenzer, **Force Majeur And Hardship In International Sales Contracts ('Force Majeur And Hardship')**, Victoria University of Wellington Law Review , Vol. 39, 2008, s. 710; Uribe, R. M., *Change of Circumstances in International Instruments of Contract Law: The Approach of the CISG, PICC, PECL and DCFR*, *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, C. 15, S. 2, 2011, s. 33 ve s.43-69 (Aktaran: Kurtulan, s. 209, dn. 65) İngiliz hukukunda işlem temelini çökmesi ve uyarlama konusunda bkz. George Applebey, **Contract Law**, London, 2001, s. 390 vd.; Smith, S. John, **The Law of Contract**, London, 2002, s. 197 vd.

Uyarlama yapılabilmesi için öncelikle, sözleşmede veya kanunda uyarlamaya ilişkin bir düzenlemenin mevcut olup olmadığına bakılmalıdır.¹³² Eğer, hem sözleşmede hem kanunda özel bir düzenleme mevcut değil ise bu durumda TBK.m.138 hükmü uyarınca hakimden sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasını talep etmek gerekecektir. Aslında görüleceği üzere, TBK.m.138 gereğince hakimin sözleşmeyi değişen koşullara uyarlamasının şartlarından biri olarak sözleşmede veya kanunda uyarlamaya ilişkin bir hükmün bulunmaması gerektiğini de ekleyebiliriz.

1.4.1. Sözleşmesel Uyarlama

Sözleşmenin taraflarının, sözleşme serbestisi ilkesi doğrultusunda sözleşmeye uyarlamaya ilişkin herhangi bir hüküm koyabilmeleri mümkündür. Taraflar, uyarlama imkânını açıkça kararlaştırabilecekleri gibi örtülü olarak da kararlaştırabilirler. Ayrıca olumlu ya da olumsuz uyarlama hükmü koyabilirler. Olumlu uyarlama, sözleşmede, şartların değişmesi halinde sözleşmenin değişen şartlara uyarlanacağı kararlaştırılmışsa söz konusu olurken; olumsuz uyarlama, sözleşmeye etki eden şartların değişmesi halinde dahi sözleşmenin aynen ifa edileceği kararlaştırılmışsa söz konusu olur¹³³. Olumlu ve olumsuz uyarlama hükümleri, “önceden tahmini mümkün olmayan hadiseler” şeklinde bir ifade olabileceği gibi “demir fiyatlarının %10 artması” şeklinde daha somut ifadeler şeklinde de olabilir¹³⁴. Taraflarca sözleşmenin yeniden müzakere edilmesi de kararlaştırılabilir.¹³⁵ Sözleşmesel uyarlama hükümlerinin istisnai nitelik taşıdığı unutulmamalıdır. Diğer bir ifade ile esas kural ahde vefa ilkesidir, sözleşmesel uyarlama hükümlerinin dar olarak uygulanması gereklidir. Örneğin sözleşmede deprem gibi belli somut bir riziko, olumsuz

¹³² Arat, s.124 vd.; Kaplan, **Müdahale**, s.148-149; Yarg. 13. HD. 24.10.1994 T. 1994/6791 E. ve 1994/9014 K. sayılı kararı.

¹³³ Arat, s.125 vd.; Kaplan, **Müdahale**, s. 122., Baysal, **Uyarlama**, s.274.

¹³⁴ Kaplan, **Müdahale**, s.125 vd.

¹³⁵ Baysal, **Uyarlama**, s. 275.

uyarlama hükmü olarak düzenlenmişse, bunun dışında meydana gelecek başkaca rizikolarda da uyarlamanın geçerli olacağı kabul edilemez¹³⁶.

Sözleşmede olumsuz uyarlama hükmü bulunmasına rağmen, aşırı ifa gücünü yaratan bir durum meydana gelmişse, TBK.m.138 hükmüne başvurulup başvurulamayacağı incelenmelidir. Bu noktada, doktrin¹³⁷ ve Yargıtay edimin ifasının aşırı derecede ağırlaşması ve neticesinde edimler arasında aşırı derecede orantısızlık bulunması halinde, sözleşmede bulunan olumsuz uyarlama hükmünün uygulanmasında ısrar edilmesi halini hakkın kötüye kullanılması yasağı kapsamında değerlendirmektedir. Yargıtay HGK. 15.10.2003 tarihli bir kararında bu yasak kapsamında değerlendirmede bulunarak, uyarlama yapılması yönünde karar vermiştir¹³⁸.

Ayrıca, tarafların sözleşmeye uyarlamaya ilişkin hüküm koymamaları halinde bunun bir nevi zımnî susma olarak sayılıp sayılmaması gerektiğinin de incelenmesi gereklidir. Bu konuda İsviçre’de tarafların değişen koşulların sözleşmeye etkisi konusunda susmuş olmalarının, nitelikli susma sayılmaması gerektiği belirtilmiştir¹³⁹. Kanaatimizce de, tarafların sözleşmede uyarlamaya ilişkin hüküm koymamaları halinde, bu durumun bilinçli bir tercih olarak kabul edilmesi, TBK.m.138 hükmünün uygulama alanını oldukça daraltacak nitelikte bir yorum olacaktır ve hükmün koruduğu hukuki menfaate ulaşılamaması sonucunu doğuracaktır. Bu sebeple, sözleşmede uyarlamaya ilişkin herhangi bir hüküm yer almıyorsa, genel hüküm niteliğindeki TBK.m.138 hükmü koşullarının varlığı öncelikle incelenmeli ve uyarlama koşulları gerçekleşmiş ise uyarlama yoluna gidilmelidir.

¹³⁶ Kaplan, **Müdahale**, s.128; Gürsoy, s. 163.

¹³⁷ Talih Uyar, **Yargıtay Kararlarında Dürüstlük Kuralı Ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, İzmir, 2000, s.442; Kaplan, **Müdahale**, s. 151; Murat Baykal, “Yabancı Para Üzerinden Yapılan Banka Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama Sorunu Ve Yargıtay’ın Yaklaşımı”, **BATİDER**, C. XIX, S. 4, 1998, ss.229-265, s. 247-248.

¹³⁸ YHGK. T. 15.10.2003 E. 2003/13-599 K. 2003/599; Aynı yönde bkz. YHGK’ nun 17.5.2003 Tarih, 2003/13-332E. ve 2003/340 Sayılı Kararı, Y. 11.HD. 25.01.2002, E.2001/7365, K.2002/477 (Yargıtay’ın, bu kararında, banka ile akdedilen emeklilik sözleşmesinde, sözleşmenin feshinin şartlarına ilişkin açık hüküm bulunmasına rağmen, işlem temelinin çöktüğüne karar verdiği görülmektedir.)

¹³⁹ Baysal, **Uyarlama**, s. 280.

1.4.2. Kanuni Uyarlama

Kanun'da bazı maddelerde, genel hüküm niteliğindeki TBK.m.138 hükmü dışında olumlu ve olumsuz uyarlama hükümleri bulunmaktadır. Yine belli rizikoların meydana gelmesi halinde sözleşmenin değişen hal ve şartlara göre uyarlanması hükümlerini içeren düzenlemeler olumlu uyarlama hükümleri iken; değişen hal ve şartlara rağmen sözleşmelerin aynen uygulanacağı hükümlerini içeren düzenlemeler de olumsuz uyarlama hükümleri olarak isimlendirilebilir¹⁴⁰.

Kanuni olumlu uyarlama hükümleri olarak isimlendirebileceğimiz Kanun'da yer alan olumlu uyarlama hükümlerini sözleşmeyi sona erdiren, sözleşmenin süresini uzatan ve sözleşmenin içeriğini değiştiren uyarlama hükümleri olarak üçe ayırarak inceleyebiliriz.

Hem sözleşmede hem Kanun'da uyarlamaya ilişkin hüküm bulunması halinde ne yapılacağı cevaplanması gereken bir sorudur. Bu durumda Kanun'da yer alan hükümlerin niteliğinin öncelikle tespit edilmesi gereklidir. Kanun'da yer alan uyarlama hükümlerinin kural olarak emredici nitelikte değil, tamamlayıcı nitelikte olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple, hem Kanun'da hem sözleşmede uyarlamaya ilişkin hüküm bulunması halinde sözleşmede yer alan uyarlama hükmünün öncelikle uygulanma kabiliyeti bulunmaktadır¹⁴¹. TBK.m. 138 hükmü genel nitelikli bir hükümdür ve uyarlama yapılabilmesi için oluşması gereken somut şartları belirlemektedir. Bu nedenle TBK.m. 138 hükmü kapsamına girmeyen somut olayda özel uyarlama hükmü olup olmadığına bakılmasına da gerek yoktur.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Arat, s.155; Kaplan, **Müdahale**, s.131.

¹⁴¹ Arat, s.132.

¹⁴² Baysal, **Uyarlama**, s. 289.

Kanunda özel uyarlama hükmü bulunması, sadece özel uyarlama hükümleri bulunan sözleşme ilişkileri için uyarlamanın mümkün olduğu yönünde bir görüş akla gelebilir.¹⁴³ Ancak kanun koyucunun TBK.m.138 hükmünü ihdas etmesi ile bu şekilde bir çelişkiye düşmek artık mümkün değildir. Nitekim doktrinde, eBK zamanında uyarlamaya ilişkin genel bir hüküm yer almadığı zamanda dahi, özel uyarlama hükümlerinin bulunması sebebi ile genel bir uyarlama kuralının olmadığını iddia etmenin işin niteliğine aykırı olduğu savunulmaktaydı.¹⁴⁴ Bazı hallerde Kanun'daki özel uyarlama hükümleri, genel nitelikteki uyarlama hükmünde daha ağır şartlar öngörebilir. Bu halde, özel hükmün şartları, TBK.m.138 hükmüne göre daha ağır olsa bile özel hükmün uygulanması gereklidir¹⁴⁵. Örneğin hasılat kirasına ilişkin, TBK.m.369/1 hükmünde de olağanüstü fesih başlığı altında¹⁴⁶ düzenleme yapmıştır. Zira burada kanun koyucunun ilgili özel düzenlemeyi bilinçli olarak ihdas ettiğinin kabul edilmesi gereklidir.

1.5. Sözleşme Boşluğu, Sözleşmenin Yorumlanması, Tamamlanması ve Bu Kavramların Sözleşmenin Uyarlanması Kavramı ile Olan İlişkisi

1.5.1. Sözleşme Boşluğu Kavramı

Sözleşme Boşluğu, taraflar arasında geçerli olarak kurulan bir sözleşmede tarafların herhangi bir hususa ilişkin bilerek ya da bilmeyerek düzenleme yapmamış ya da yapamamış olmaları halidir. Sözleşmede boşluk bulunup bulunmadığının tespit edilebilmesi için sözleşmenin yorumlanması gerekmektedir ki, tarafların o konudaki suskunluklarının, zımnî bir düzenleme olup olmadığı anlaşılabilir.

---

¹⁴³ Arat, s. 133-134.

¹⁴⁴ Arat, s. 133-134., Baysal, **Uyarlama**, s.289.

¹⁴⁵ Baysal, **Uyarlama**, s. 290.

¹⁴⁶ Yarg. 3. Hukuk Dairesi 18.09.2001 tarihli bir kararında ilgili hükmün uygulanma şartlarına ilişkin kapsamlı bir karar vermiştir. Kararda önemli nedenin varlığını vurgulamıştır. (E. 2001/6667, K.2001/7872)

Çalışmamızın konusunu oluşturan Aşırı İfa Güçlüğü kurumunda sözleşme boşluğu ise, sözleşmenin yürürlüğü devam ederken, sonradan ortaya çıkan öngörülemeyen olağanüstü durum karşısında sözleşmede ne yapılacağı ile ilgili hüküm bulunmaması halinde ortaya çıkar.

Bazı hallerde de sözleşmede düzenleme olmamasına rağmen sözleşmenin tarafları açısından açık olan ve ifade edilmesine gerek duyulmayan durumlar sözleşmenin örtülü içeriğini oluşturur. Bir durumun sözleşmenin örtülü içeriğinde yer alıp almadığının tespiti için de önce sözleşme yorumlanır. Eğer sözleşmenin örtülü içeriğinde yer alan bir durum varsa sözleşme bu içeriğe göre yorumlanarak açıklanır. Örtülü içerikte yer almayan durumlarda da yine sözleşme boşluğu oluşacaktır¹⁴⁷.

Ancak, bazı durumlarda sözleşmede düzenlenmeyen hususlar olsa da bir boşluğun varlığından söz edilemeyecektir. Sözleşmenin hükümsüz olması halinde, kanunda emredici hukuk kuralları ile düzenlenmiş hususlarda sözleşmede boşluk olduğu kabul edilmez. Ayrıca, tarafların iradi olarak olumsuz anlama gelecek şekilde susarak sözleşmede düzenleme yapmamları sözleşme boşluğu olarak kabul edilemeyecektir. Burada susmanın iradi olup olmadığını anlamak için sözleşmenin yorumlanması gerekecektir¹⁴⁸.

Sözleşmede gerek mevcut durumlarda, gerekse sonradan ortaya çıkan öngörülemez ve olağanüstü durumlarda uygulanacak hüküm bulunmaması halinde, ortaya çıkan sözleşme boşluğu taraflardan birinin talebiyle öncelikle sözleşme yorumlanarak tespit edilecektir. Sözleşme boşluğunun tespit edilmesinden sonra aşağıda anlatacağımız yöntemlerle bu boşluk tamamlanacaktır.

---

¹⁴⁷Sanem Aksoy Dursun, **Borçlar Hukukunda Hakimin Sözleşmeyi Tamamlaması**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2008, s. 12., Kaplan, **Müdahale**, s. 41.

¹⁴⁸ Aksoy, **Tez**, s. 78 vd.

Netice olarak, eğer taraf iradelerinin yorumlanması sonucunda uyuşmazlığı çözmeye yarayacak hususun sözleşmede düzenlenmemiş olduğu tespit ediliyorsa yorum yolunun tükenmiş olduğu ve sözleşmede boşluk olduğu kabul edilmelidir. Bu aşamadan sonra sözleşmenin tamamlanması yoluna başvurulmalıdır¹⁴⁹.

1.5.2.Sözleşmenin Tamamlanması ve Yorumlanması

Sözleşmenin tamamlanması ve yorumlanması kavramları arasında kesin bir sınır olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü sözleşmenin tamamlanması aslında sözleşmenin yorumuna bağlıdır. Tamamlama ile sözleşmenin içeriği, sözleşmenin amacına uygun olarak yeniden şekillendirilerek genişletilebilir ya da daraltılabilir. Bu nedenle, sözleşmenin tamamlanmasının sınırlarının belirlenmesi için de yorum yapılması gereklidir.¹⁵⁰

Sözleşmenin yorumlanması akabinde tarafların ortak iradesi halen anlaşılamiyorsa sözleşme boşluğu vardır. Sözleşmede boşluk olduğu kabul edildiğinde önce sözleşme yorumlanarak tarafların ortak iradeleri açığa çıkarılmaya çalışılmalıdır. Yorumlama yoluyla tarafların iradelerinin açığa çıkarılmasının her zaman sözleşmenin tamamlanmasından önce gelmesi doktrin tarafından kabul edilen görüştür¹⁵¹.

Sözleşmenin yorumlanması, tamamlanmasında ve uyarlanmasında dikkat edilecek en temel husus taraf iradelerine saygı duyularak sözleşmenin bir bütün olarak yorumlanmasıdır.

Sözleşmenin yorumu, kısaca, sözleşmenin kurucu unsuru olan taraf iradelerinin

---

¹⁴⁹ Kemal Oğuzman /Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C.1, 13. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015, N.599. ; Baysal, **Uyarlama**, s. 172.

¹⁵⁰ Kaplan, **Müdahale**, s. 111; Akyol, s. 26 vd.

¹⁵¹ Aksoy, **Tez**, s. 12.

ne anlama geldiği, izledikleri amaç ve nihayetinde ulaşılan hukuki sonucun ortaya koyulmasıdır¹⁵².

Sözleşme yorumlanırken hâkim asli ve yardımcı yorum araçlarına başvuracaktır. Tarafların iradelerini ortaya koyuş şekillerinden, kullandıkları sözcüklerden, deyimlerden, o sözcüğe günlük dillerinde verdikleri anlamlardan asli yorum aracı olarak faydalanmak mümkündür. Asli yorum araçlarından faydalandıktan sonra bu araçlar yeterli olmadıysa yardımcı yorum araçlarına başvurulacaktır. Yardımcı yorum araçlarına sözleşme imzalanmadan önceki, e posta yazışmaları, toplantı sırasında hal ve durumlar örnek gösterilebilir¹⁵³.

Sözleşmenin tamamlanması ise taraflarca düzenlenmesi gereken bir meselenin düzenlenmediği zaman karşımıza çıkar. Sözleşmenin tamamlanması kurumunda sözleşmede bulunan boşluğun tarafların anlaşmasıyla ya da Mahkemece doldurulmasıdır.

Ancak sözleşmenin yorumlanması ile tamamlanması arasındaki fark oldukça önemlidir. Çünkü yorumlanmada sözleşmedeki mevcut bir hükme yorum yolu ile bir anlam kazandırılırken, tamamlamada uyuşmazlığı çözmeye ilişkin sözleşmede hiçbir hüküm yer almamaktadır. Hakim, sözleşmede mevcut olan bir hükmün yorumunda, tarafların birbirine uygun gerçek veya farazî iradelerini araştırarak hükme bir anlam vermeye çalışır. Tamamlamada ise uyuşmazlık konusuna ilişkin bir hüküm sözleşmede hiç yer olmadığından hâkim, sözleşmedeki bu boşluğu, tarafların farazi iradelerini araştırarak doldurmaya çalışır¹⁵⁴.

Sözleşmenin yorumlanması ile tamamlanması arasındaki farkın tespit edilmesinin nihayetinde zor bir durum olduğunu da söylememiz gereklidir. Çünkü bazı durumlarda tarafların gerçek iradelerini tespiti zor olmaktadır ve bu

¹⁵² Ahmet M. Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Genişletilmiş 20. Baskı, Ankara, Turhan Kitapevi, 2016, s. 267.

¹⁵³ Kaplan, **Müdahale**, s. 44 vd. ; Aksoy, **Tez**, s. 10 vd.

¹⁵⁴ Kaplan, **Müdahale**, s. 110.

sebeple de yorumla veya tamamlamayla belirlenecek farazi iradeler arasında bir fark oluşmamaktadır¹⁵⁵.

Sözleşmenin yorumlanması ile tamamlanması arasındaki ilişkiyi kısaca inceledikten sonra, sözleşmenin yorumlanması ile uyarlanması ve sözleşmenin tamamlanması ile uyarlanması arasındaki ilişkiyi de inceleyeceğiz.

1.5.3.Sözleşmenin Uyarlanması ile Tamamlanması ve Yorumlanması Arasındaki İlişki

Sözleşmenin uyarlanmasında öncelikle yorumlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü, sözleşmede uyarlamaya ilişkin hüküm bulunabilir. Bu durumda açık olmayan uyarlamaya ilişkin bir hükmün varlığının tespiti ve böyle bir hüküm eğer gerçekten mevcutsa onun kapsamının belirlenmesi için yorumlama yapılması gerekmektedir. Açık bir hüküm yoksa bu durumda hakim yine yorum yoluyla, uyarlama iradesine ilişkin bir düzenlemeyi araştırır. Ancak dikkat edilmesi gereken, sözleşmenin yorumlanması söz konusu ise artık sözleşmenin uyarlanması yoluna başvurulamayacağıdır. Çünkü, yorum yolu ile tarafların iradesine ilişkin bir sonuca ulaşma imkanı var ise tarafların zımnen de olsa bu hususu düzenledikleri kabul edilmelidir¹⁵⁶. Bu sebeple önemle belirtmek gerekir ki, sonradan ortaya çıkan her durum değişikliğinde uyarlama kararı verilmemesi gerekir.

Sözleşmenin tamamlanması ve uyarlanması birbirine oldukça yakın kavramlardır. Şöyle ki, uyarlama, bir kanun hükmüne dayanılarak yapılıyorsa, bu aslında sözleşmenin tamamlanmasıdır¹⁵⁷. Ancak kesinlikle aynı kavramlar değildir. Sözleşmenin tamamlanmasında, sözleşme boşluğu mevcut ama taraflarca düzenlenmemiş bir konuda olabileceği gibi sonradan ortaya çıkan bir

---

¹⁵⁵ Kaplan, **Müdahale**, s. 112.

¹⁵⁶ Baysal, **Uyarlama**, s. 172; Aksoy, **Tez**, s. 11.

¹⁵⁷ Eren, s. 450.

durumdan da kaynaklanabilirken¹⁵⁸, uyarlamada, sözleşmedeki boşluk sadece sonradan ortaya çıkan, öngörülmemiş bir durumdan kaynaklanır¹⁵⁹. Sözleşmenin uyarlanması için sonradan ortaya çıkan, öngörülmemiş bir durumun varlığı şarttır. Diğer bir fark ise sözleşmenin tamamlanması yalnızca sözleşmedeki boşluk teşkil eden nokta için yapılabilirken, uyarlamada hâkim sözleşmenin tümü üzerinde değişiklik yapabilir hatta sözleşmeyi sona erdirebilir.¹⁶⁰ Görüleceği üzere uyarlama aslında tamamlamaya göre daha fazla değişikliğin yapılabildiği bir kurum olması sebebi ile daha geniş bir kavram olarak kabul edilebilir. Ancak uyarlamanın sadece edimler arası dengenin bozulması halinde mümkün olması, tamamlamanın ise bunun dışındaki hallerde de söz konusu olabilmesi dolayısıyla da tamamlamanın daha geniş halleri kapsadığı söylenebilir.

1.6.Sözleşmenin Uyarlanmasının Türk Hukukundaki Hukuki Gelişimi ve Dayanağı

1.6.1.Genel Olarak

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasına ilişkin genel nitelikli bir hüküm mevzuatımıza yeni BK ile girmiş olsa da ülkemizde büyük çaptaki ekonomik krizler, sözleşmelerin uyarlanması ihtiyacını dönemsel olarak doğurmuş ve bu kurumun uygulanmasına sebebiyet vermiştir.¹⁶¹

Yargıtay önceleri ahde vefa ilkesine verdiği önem sebebiyle uzun yıllar uyarlamayı kabul etmemiştir. Ancak ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin toplum genelinde etkisini göstermesi ve birçok davaya konu olması nedeniyle ahde vefa ilkesine bir istisna tanıyarak uyarlama kurumunun hukukumuzda

---

¹⁵⁸ Kaplan, **Müdahale**, s. 83.

¹⁵⁹ Kaplan, **Müdahale**, s. 153.

¹⁶⁰ Serozan, **İfa**, s. 227; Eren, **Borçlar Genel**, s. 450; Oğuzman / Öz, s. 156.

¹⁶¹ Erzurumluoğlu, s. 51.

tanınmasının ve uygulanmasının önünü açmıştır.¹⁶² Çünkü hakların kullanılmasının sınırı iyiniyet kuralıdır ve sözleşme hukukuna egemen olan sözleşmeye bağlılık yani ahde vefa ilkesi ile iyiniyet kuralı karşı karşıya gelirse sözleşmeye bağlılık ilkesi yerine iyiniyet ilkesine üstünlük tanınmalıdır.¹⁶³

Yargıtay da zaman içinde dürüstlük kuralını temelini alarak uyarlamayı kabul etmeye başlamıştır. Yine de ahde vefa ilkesi tamamen göz ardı edilmemiş, uyarılma hükümlerinin uygulanması dürüstlük kuralı ile sınırlı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede sözleşmeyle yüklenilen edimler arasındaki dengenin bozularak edimin ifasının dürüstlük ve iyiniyet kuralı uyarınca bir taraftan beklenememesi kapsamında yapılmıştır.¹⁶⁴

Elbette sadece dürüstlük kuralı ilkesi tek başına değil, uyarılmanın diğer şartları olan değişen koşulların olağanüstü ve öngörülemez nitelikte olması, yükümlülük dengesinin aşırı ölçüde ve açık biçimde bozulmuş olması, taraflarca sözleşmede aksine bir düzenleme kararlaştırılmamış olması ve zarar gören tarafın kusurunun olmaması gibi belli başlı koşullar da göz önünde tutulmuştur.¹⁶⁵

Böylece, dürüstlük kuralı temelli olarak uygulanmaya başlanan uyarılmanın ilkesel temelleri oluşmuştur. Ancak uygulamada oluşan farklılıklar TBK da aşırı ifa güçlüğü nedeniyle uyarılma hükmünün kanuni olarak düzenlenmesine yol açmıştır. Çünkü aynı dönemde yaşanan ekonomik krizde Yargıtay sözleşme türlerine ve uyarılma talebinde bulunan tarafa göre farklı kararlar

---

¹⁶² Başak Baysal, İstanbul Barosu Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II, Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, **Banka Kredilerinde Uyarılma Davaları**, s. 333., Erzurumluoğlu, s.53.

¹⁶³ Erzurumluoğlu, s.66, Gürsoy, s.34.

¹⁶⁴ Erzurumluoğlu, s.51, s. 71.

¹⁶⁵ Akyol, s.100; YHGK T.15.10.2003, E. 2003/13-599, K. 2003/599 sayılı kararı (www.turkhukuk sitesi.com) Aynı yönde diğer bir karar için bkz. YHGK T.7.5.2003, E. 2003/13-332; K. 2003/340.

vermiştir.¹⁶⁶ Bu da uygulamada birliktelik sağlanması amacıyla TBK 138 hükmünün doğmasına yol açmıştır.

1.6.2. Eski Borçlar Kanunu Dönemi

eBK'da sözleşmelerin değişen şartlara uyarlanması hususunda genel bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak borçlunun sonradan acze düşmesi (EBK md. 82/310, TBK md.89/390), bağışlayanın darlığa düşmesi veya bağışlama lehdarının vefasızlık etmesi (EBK md. 244/45, TBK md.295), beklenmedik gelişmeler yüzünden müteahhidin taahhüdünü gerçekleştirmesinin aşırı ölçüde güçleşmesi (EBK md. 365/2, TBK md.480/2) sürekli sözleşme ilişkilerinde ilişkiyi katlanılmaz duruma getiren haklı nedenlerin ortaya çıkması (EBK md. 264,517 vd. , TBK md.311,617 vd.), alacaklı temerrüdüne veya alacaklının yol açtığı ifa imkansızlığında alacaklının karşı edimi düşürme (mahsup) olanağı (EBK md. 252/274, TBK md.325), yoksulluk nafakasına irat şeklinde hükmedildikten sonra maddi koşulların köklü biçimde değişmesi (TMK md. 176 IV), kamulaştırmanın üstünden beş yıl geçtiği halde kamulaştırma amacına ulaşamaması (Kamulaştırma K. md. 23) gibi sınırlı bazı hukuki ilişkilere özgü çeşitli uyarlama yöntemleri düzenlenmişti¹⁶⁷. Bu düzenlemelerin çoğu sadece sözleşmeyi sona erdirmekte ve sadece iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde uygulanmaktaydı¹⁶⁸.

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması ise ilk olarak Danıştay tarafından kabul edilmiştir.¹⁶⁹ Davaya konu olayda, İstanbul Haliç Şirketi, 1913–1914 yıllarında toplam ortalama yolcu sayısının 10 milyondan miladi 1934 yılında 4 milyona inmiş olması nedeniyle elde edilen hâsılatın artık işletme masraflarını dahi karşılayamayacak düzeyde düştüğünü iddia ederek mevcut imtiyaz sözleşmesinin uyarlanmasını talep etmiştir. Danıştay bu olayda idari

¹⁶⁶ Baysal, **Banka Kredilerinde Uyarlama Davaları**, s. 335.

¹⁶⁷ Reşat Atabek, “Uzun Süreli Sözleşmelerde Yeni Durumlara Uyum”, **BATİDER** , C.XII ,S.4,1984, s.87.

¹⁶⁸ Acar, **Unidroit**, s. 118.

¹⁶⁹ Feyzioğlu, s. 30 vd.

sözleşmelerin uyarlanması tazminat ödeme yoluyla yapılacağını kabul etmiştir.

Yargıtay ise önüne gelen uyarlamaya konu olan olay hakkındaki kararını ilk kez 1942 yılında vermiştir. Yargıtay'ın uyarlamanın ilkesel temellerini değerlendirdiği bu karar 1939 yılında savaşın etkileriyle görülmüştür. Yargıtay bu kararında eBK m. 365/2 dayanılarak açılan davada dürüstlük kuralı ve bu madde kapsamında uyarlama yapılabilceğini ilk kez değerlendirmiştir. Ancak yine aynı madde de yer alan ticari olarak mahvına sebep olma şartı gerçekleşmediğinden uyarlama yönünde karar oluşturmamıştır.¹⁷⁰

TBK.m.138 hükmünden önce kaleme alınan eserlerde, aşırı ifa güçlüğü hallerinde imkânsızlık hükümlerinin uygulanması gerektiği kabul edilmekteydi¹⁷¹. Karşı görüş ise imkânsızlık hükümlerinin uygulanması halinde borçlunun kendiliğinden borcundan kurtulması söz konusu olacağından, imkansızlık hükümlerinin uygulanmasını eleştirmektedir¹⁷².

Aşırı ifa güçlüğü kavramı hukukumuzda ilk defa TBK.m.138 hükmü ile girmiş olmakla birlikte, hukumuza yeni bir kavram değildir. eBK döneminde özel borç ilişkilerinden sadece eser sözleşmeleri için öngörülmüş olmasına rağmen diğer borç ilişkilerine de uygulanıp uygulanmaması gerektiği tartışmalıydı¹⁷³. Eser sözleşmelerine ilişkin aynı hüküm TBK 480. Maddesinde de yer almaktadır.

---

¹⁷⁰ Yarg. T. 02.06.1942 ve 941/3732/1522 sayılı kararını Ankara Ticaret Mahkemesi'nin 30.04.1941 T. 941/323 sayılı kararı üzerine vermiştir. Yargıtay tarafından onanmış olan bu kararın gerekçesinde 'Her akit, in'ikat ettiği tarihte mevcut ahval ve şeraitin aynen devamı halinde akitleri ilzam eder. Akit tarihinden sonra tahaddüs edecek fevkalade ahval dolayısıyla taraflardan biri için akdin ifası akitte derpiş edilen ivazlar arasında büyük ve aşikâr ve fahiş nispetsizlik husule getirdiği takdirde, mukavelenin tadili icap eder' denilmektedir. Bkz. Gürsoy, s.75.

¹⁷¹Dural, **İmkansızlık**, s. 8; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 904; Dural, **İmkansızlık**, s. 17 vd.

¹⁷² Gülekli, s. 55.

¹⁷³ Bu konuda detaylı bir inceleme için bkz. Baysal, **480. Madde**.

Türk Hukukunda TBK.m. 138 hükmünden önce aşırı ifa güçlüğü sebebi ile sözleşmenin uyarlanması doktrindeki hakim görüş uyarınca dürüstlük kuralına dayandırılmaktaydı¹⁷⁴. Sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkan öngörülemez hallerin edim dengesini bozması durumunda edimlerin aynen ifa edilmesini talep etmenin dürüstlük kuralına aykırı sayılacağı ifade edilmekteydi. İfanın değişen şartlara rağmen beklenir olup olmadığı dürüstlük kuralı uyarınca değerlendirilmekteydi¹⁷⁵.

Şöyle ki hakim görüş, sözleşmelerin uyarlanabilmesi için şartların sonradan öngörülemez bir şekilde değişmesini, edimler arası dengenin açık ve ağır bir şekilde bozulmasını, tarafların kusurunun bulunmamasını ve edimin henüz ifa edilmemiş olmasını ve edimin ifasının dürüstlük kuralları uyarınca beklenememesi hallerini aramaktadır¹⁷⁶. Çünkü, Yüksek Mahkeme borçlunun edimi ifa ederse bu durumu kabullendiği noktasından hareket etmiştir.

Doktrinde bir görüşe göre ise, sözleşmelerin uyarlanmasını sözleşmelerin tamamlanması kurumu ile hukuki temele oturtmaya çalışan görüş de bulunmaktadır. Buna göre, sözleşme ya da kanunda sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin düzenleme bulunmadığı takdirde sözleşmede uyarlama boşluğu bulunduğunu kabul etmek gerekir ve bu durumda hakim TMK.m.1/II uyarınca dürüstlük kuralını esas alarak hukuk kuralı yaratmalıdır¹⁷⁷. Ancak bu görüş doktrinde eleştirilmiştir. Sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasının bir yorum ve sözleşmenin tamamlanması sorunu olmadığı, çünkü sözleşmede taraf iradelerinin yorumu yoluyla bir sonuca ulaşılıyorsa bunun sözleşmenin uyarlanmasına gerek olmadığı ifade edilmiştir¹⁷⁸.

---

¹⁷⁴ Akyol, s. 83 vd.; Erman, **İstisna**, s. 54; Kaplan, **Müdahale**, s. 147-154; Dural, **İmkansızlık**, s.71; YHGK T.15.10.2003, E. 2003/13-599, K. 2003/599 sayılı kararının gerekçesi ayrıntılı olarak konu ile ilgili açıklama yapmıştır. (www.turkhukuk sitesi.com.serh)

¹⁷⁵ Baysal, **Uyarlama**, s. 122.

¹⁷⁶ Arat, s.18. Ayrıca bkz. Yarg. 13. HD. 26.04.1994 T. 1994/2733 E. 1994/4120 K. ; Yarg. 13. HD. 30.03.1995 T. 1995/3221 E. 1995/3147 K. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 07.05.2003 T. 2003/13-332 E. 2003/340 K. sayılı içtihatları

¹⁷⁷ Eren, **Borçlar Genel**, s. 483, Kaplan, **Müdahale**, s. 129.

¹⁷⁸ Baysal, **Uyarlama**, s. 124.

Diğer bir görüş olarak, eBK zamanında sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin genel nitelikli bir hüküm bulunmadığı için kanun boşluğu bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu durumda yine TMK.m.1 gereğince hakimin hukuk yaratması gerektiği belirtilmiştir. Ancak öncelikle tarafların iradelerinden yola çıkarak değişen durumlara uygulanacak bir hükmün sözleşmede bulunup bulunmadığının araştırılması gerektiği de eklenmiştir¹⁷⁹. TBK.m.138 hükmü ile artık kanun boşluğu görüşünün dayanaksız kaldığını söylemek mümkündür.

Ülkemizde uyarlama ihtiyacı en çok yaşanan ekonomik krizler ile ortaya çıkmıştır. Özellikle 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan büyük çaptaki ekonomik kriz, döviz kurlarında ani ve yüksek değişiklik yaratmıştır. Bunun akabinde dövizle borçlanılan sözleşmelerde, edimler arası dengenin bozulduğu görülmüştür. Bu durum toplumun genelini etkileyen bir hal almıştır. Toplumda ve medyada ‘dövizzedeler’ olarak nitelendiren bir kesimin ortaya çıkmasına dahi yol açmıştır.¹⁸⁰ Dövizin genel seyrinden farklı olarak aniden, beklenmedik ve öngörülemez şekilde yükselmesi ile döviz ile borç altına giren sözleşme tarafları, sözleşmenin imzalandığı tarihteki kura oranla çok daha yüksek bir bedel ile ödeme borcu altına girmiş duruma gelmişlerdir. Bu beklenmedik kur değişikliği ile edimler arasındaki denge bozulmuş ve ifa güçleşmiştir. Bu durumda, Yargıtay uygulamalarına baktığımızda, TBK’nın yürürlüğe girmesinden önce, sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasına ilişkin olarak herhangi bir kanun hükmü olmadığı için TMK.m.1 hükmü gereğince bu boşluğun doldurulmasına ve dürüstlük kuralı temelli kararlar verilmiştir.¹⁸¹ Ancak daha sonrasında gerek Yargıtay gerek doktrin sözleşmenin uyarlanması hukuki kurumunu kabul etmiş ve içtihatlar ile bu kurumun koşullarını belirlemiştir.

---

¹⁷⁹ Dural, **İmkansızlık**, s. 64; Topuz, **Sözleşmeye Müdahale**, s.312 vd.

¹⁸⁰ Ülgen, s. 17 vd., İsmail Altay, İstanbul Barosu Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II, Prof. Dr. İsmet Sungurbey’e Armağan, **Banka Kredilerinde Uyarlama Davaları**, ss. 343 – 374.

¹⁸¹ Nihal Ural Çınar, **Türk Borçlar Kanunu’nda Düzenlenen Kira Sözleşmelerinde Kira Bedelinin Ödenmemesi Ve Hukuki Sonuçları**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2014, s. 119.

Yargıtay, bazı kararlarında ise sözleşme boşluğu görüşünü, uyarlamamanın hukuki temeli olduğunu ifade etmiş ve sözleşme boşluğu kuralları uyarınca uyarlamamanın yapılması gerektiğine hükmetmiştir¹⁸².

Ancak Yargıtay'ın sözleşmenin uyarlanması konusunda içtihat birliğini sağladığını söylemek mümkün değildir. Şöyle ki, Yargıtay, yüksek enflasyon ve ağır ekonomik kriz nedeniyle kira sözleşmelerinin uyarlanmasını kabul ederken, ekonomik krizden kaynaklı banka kredi sözleşmelerinin uyarlanmasını, söz konusu ekonomik krizlerin öngörülebilir olduğu gerekçesiyle reddetmiştir¹⁸³.

1.6.2.1.Yargıtay'ın kira sözleşmeleri yönünden verdiği kararlarının değerlendirilmesi;

EBK ve o dönemde yürürlükte bulunan 6570 sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun kapsamında kira sözleşmelerinin uyarlanmasına imkan tanıyan özel bir kanun hükmü bulunmamaktaydı. Ancak yine de Yargıtay'ın uyarlama konusunda en çok karar verdiği sözleşme türü kira sözleşmeleridir. Uygulama da ilk olarak uyarlama kiralayan taraf lehine karara bağlanmış akabinde kira borcunun döviz olarak kararlaştırılması nedeniyle kiracılar için de uyarlama kabul edilmiştir.¹⁸⁴

Yargıtay, Dövizle borçlanılan kira sözleşmelerinin uyarlanması kararlarında özetle; uyarlama yapılırken öncelikle kiralananın objektif durumları da değerlendirilerek kira bedelinin belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Akabinde döviz kurunun karşılığı olan kira bedeline bakılarak, işlem temelinin çöküp çökmediği, çıkar dengesinin bozulup bozulmadığının incelenmesi ve sonuçta bir taraf aleyhine bozulduğu ortaya çıkıyorsa, sözleşmenin düzenlenme şekline sadık kalarak yine döviz olarak borçlanma şeklinde uyarlama yapılması

¹⁸² YHGK T.7.5.2003, E. 2003/13-332,K. 2003/340 sayılı kararı. (www.kararara.com)

¹⁸³ Yarg. 11. HD. 12.12.1994 T. 1994/5786 E. 1994/9585 K. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

¹⁸⁴ Kulp, s. 72.

gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵ Uyarlama yapılırken, kiralananın konumu, nitelikleri, emsal kira paraları, davanın açıldığı tarih itibariyle vergi ve amortisman giderleri bilirkişiler aracılığıyla incelenerek, belirlenecek uygun durumun esas alınması daha sonra, şartların sonradan değişmesi (örneğin, döviz kurunun aşırı derecede yükselmesi) ile kiracıya ne miktarda mükellefiyet yüklenebileceği tartışılarak kira parasının hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre uyarlanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁶

1.6.2.2.Yargıtay'ın banka kredi sözleşmeleri yönünden verdiği kararlarının değerlendirilmesi;

Yargıtay kira sözleşmeleri konusunda verdiği uyarlama kararlarındaki istikrarlılığının aksine, dövizli kredi borçlanmalarında dönemsel olarak farklı kararlar vermiş ve çoğunlukla uyarlama taleplerini reddetmiştir.

Dönemsel olarak inceleyecek olursak; ülkemizde toplumun genelini etkileyen 1994, 2001 ve 2008 yıllarında ekonomik krizler yaşanmış ve döviz kurlarında ani yüksek değişiklikler yaşanmıştır. Bu süreçlerde açılan davalar Yargıtay tarafından çok farklı şekillerde ele alınmış ve bazı kararlarda uyarlamaya imkan tanınmışken, bazı kararlarda “ekonomik kriz Türkiye’de artık olağandır” denilerek uyarlama taleplerinin reddedildiği de görülmüştür. Bu durum üç kriz tek dava üç karar dönemi olarak adlandırılmıştır.¹⁸⁷

1994 yılında 5 Nisan kararları olarak bilinen Çiller döneminde alınan hükümet kararlarıyla döviz kurları beklenmedik oranda aniden artmıştır. Bu dönemdeki, Yargıtay kararlarında sözleşmeye bağlılık ilkesi vurgulanmakla bu ilkenin istisnasının olabileceği ve uyarlamanın dövizle endeksli kredi borçlarında da yardımcı bir çözüm olarak uygulanması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

¹⁸⁵ Baysal, **Banka Kredilerinde Uyarlama Davaları**, s. 335., Yarg. 3 HD. 12.12.1994 T. 1994/6791 E. 1994/9014 K.

¹⁸⁶ Tunaboylu, s. 1532., Yarg. 13. HD. 15.3.1996 T. 1996/2210 E. 1996/2404 K.

¹⁸⁷ Altay, s. 344.

Uyarılma yapılırken tarafların bu konudaki boşluğu sözleşmenin kurulması sırasında düzenlemiş olsalardı nasıl düzenleyeceklerinin araştırılması gerektiği ve uyarılmanın diğer şartları da dikkate alınarak buna göre karar verilmesi gerektiği yönünde kararlar oluşturulmuştur.¹⁸⁸

Daha sonra ülkemizde 2001 yılında yaşanan ekonomik krizde yine döviz kurları aniden artmıştır. Yargıtay bu dönemdeki kararlarında görüş değiştirerek, dövize endeksli kredilerde uyarılmanın şartı olan ‘öngörülemezlik unsurunun’ oluşmadığı gerekçesiyle uyarılma taleplerini reddetmiştir. Gerekçe olarak da krizin ülkemizde artık beklenilmeyecek bir olgu olmadığını göstermiştir. Yargıtay öngörülemezlik unsurunun gerçekleşmediğine ilişkin bir kararında; “*Devalüasyon ve ekonomik krizlerin bir anda oluşmadığı, bu tür artışların yaşanabileceğini öngörmesi gerekir.*”¹⁸⁹ demek suretiyle uyarılma taleplerini reddetmiştir.

Yargıtay daha sonraları vermiş olduğu kararlarda da, bankaların özelliklerine dikkat çekerek, Türk ekonomisinin gelişme hedefleri doğrultusunda kredi olarak ekonominin kullanımına sunan ticari kuruluşlar olduğu, gene bankaların kur değişimleri sebebiyle kambiyo zararına maruz kalabilecekleri, personel, kira reklam vb maliyetleri göz önünde tutularak bu gibi özellikleri dolayısıyla tüketicilerin uyarılma taleplerini reddetmiştir.¹⁹⁰

2008 yılında aslında dünyada yaşanan ancak etkilerini ülkemizde de gördüğümüz kriz döneminde ise diğer dönemlerden farklı gelişmeler olmuştur. Yargıtay 2001 ve devamı yıllarında vermiş olduğu krizin öngörülebilir olduğu yönündeki kararlarını bu dönemde de sürdürmüştür. Ancak bu dönemki uyarılma taleplerinin büyük çoğunluğu diğer dönemlerden farklı olarak, Japon

---

¹⁸⁸ Altay, s. 366., YHGK T. 17.9.1997 1997/11-460 E. 1997/651 K. (<https://www.mevzuatdergisi.com/2002/01a/03.htm>), YHGK T. 19.02.1997 1996/11-674 E. 1997/87 K. (<https://legalbank.net>)

¹⁸⁹ Y. 13. HD., 9.6.2005 T., E. 2005/1874 E., 2005/9749 K. sayılı kararı. (www.lexpera.com)

¹⁹⁰ Yarg. 11. HD, T. 01.04.2002, E. 2001/10794, K. 2002/2870 sayılı kararı (<https://legalbank.net/>)

Yen'i (JPY) ve İsviçre Frank'ına (CHF) bağlı döviz kredi sözleşmelerinden oluşmaktadır.

Bu döviz türlerinin Dolar ve Euro' dan farklı özelliği, bankalar tarafından krizden etkilenmeyen kur olarak lanse edilerek, uzun dönemli istikrarını koruyan (10 yıl süresince hiç değişmeyen) krediler olarak tanıtıldığından tüketicilerde Euro ve Dolar'a göre daha fazla güven yaratmıştır.¹⁹¹ Ancak, 2008 Eylül ayında bu iki döviz kurunda TL'ye göre 2 kat artış yaşanmış ve tüketicilerin borçları katlanmıştır. Japon Yen'i ve İsviçre Frank'ına bağlı döviz kredilerine ilişkin açılan uyarılama davaları Yerel Mahkemeler tarafından kabul edilmiş ancak Yargıtay tarafından 2001 krizinde alınan kararlara paralel olarak sözleşme serbestisi ve krizin öngörülebilir olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.¹⁹² Kanaatimizce, JPY ve CHF döviz kurlarına ilişkin olarak verilen uyarılamanın reddine ilişkin kararlar yerinde değildir. Şöyle ki; bu taleplerin reddedilmesinin gerekçesi de USD ve Euro da olduğu gibi döviz kurları değişiminin Türkiye'de artık öngörülebilir hale gelmesidir.¹⁹³ Ancak, JPY ve CHF döviz kurları açısından uzun dönem boyunca süre gelen istikrar Yargıtay tarafından değerlendirilmemiştir. Bu da öngörülebilirlik durumunu ortadan kaldırarak kur artışını aslında öngörülemez hale getirmektedir. Bu durum JPY ve CHF döviz kurlarını hiç bilmeyen ve krizlerden etkilenmeyen dönemleri kendisine gösterilen borçlular¹⁹⁴ tarafından bilinen ve bilinebilecek bir durum değildir. Ancak ticari işgal alanı para piyasaları olan Bankalar tarafından döviz kurlarında yaşanabilecek bu değişiklikler öngörülebilir bir durumdur ve bankalar tarafından da öngörülmüştür. Bu nedenlerle de JPY ve CHF döviz kurunun USD ve Euro ile benzer değerlendirilerek Yargıtay tarafından uyarılama taleplerinin kabul edilmemesi isabetsiz olmuştur.

---

¹⁹¹ Altay, s. 350-352.

¹⁹² Davacı, 11.09.2008 tarihinde Japon Yen'i ile kredi kullanmıştır. Yerel Mahkeme tarafından davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Yargıtay ise davacının başlangıçta seçme özgürlüğü varken TL yerine döviz bazında kredi kullandığı, ülkemizde zaman zaman ekonomik krizlerin vukuu bulunduğu bu nedenle ekonomik krizlerin öngörülebildiği hususlarına dayanarak uyarılama taleplerini reddetmiştir. Yarg. 13. HD. 28.01.2014 T. 2013/13413 E. 2014/2073 K. (www.lexpera.com)

¹⁹³ Yarg. 13. HD 28.10.2013 T. 2013/11149 E. 2013/26086 K. (www.lexpera.com)

¹⁹⁴ Altay, s. 348.

1.6.2.3.Yargıtay'ın eser sözleşmeleri yönünden verdiği kararlarının değerlendirilmesi;

eBK döneminde 365/2 maddesi sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin özel hüküm niteliğindedir. Buna göre taraflarca öngörülme ya da öngörülmesine rağmen sözleşmede düzenlenmeyen sonradan ortaya çıkan durumlar işin yapılmasına mani olur ya da yapılmasını son derece güçleştirirse müteahhit tarafından sözleşmenin bedelinin artırılması ya da sözleşmenin feshedilmesi olarak uyarlanması talep edilebilmektedir.¹⁹⁵ Yargıtay'da eser sözleşmelerinde uyarlama yapılırken sözleşmede kararlaştırılan götürü bedel ile müteahhidin yaptığı harcamalar arasında işlem temelini çökertecek derecede bir fark bulunup bulunmadığının tespitine önem vermiştir.¹⁹⁶ TBK da bu yönde m. 480'de düzenleme bulunmaktadır.

EBK döneminde kanunda eser sözleşmelerine ilişkin özel bir düzenleme olması nedeniyle maddede yer alan şartlar uygulanacaktır. Madde metninde bu hakkın yalnızca müteahhit tarafından kullanılabilmesi açıkça düzenlenmiştir. Ancak, bu konuda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. İş sahibinin de kıyasen bu hükümden faydalanabileceğini düşünen görüş¹⁹⁷ olduğu gibi, madde metninde açıkça yer alan düzenleme nedeniyle yalnızca müteahhidin bu imkandan yararlanabileceğini kabul eden görüş de¹⁹⁸ vardır. Kanaatimizce de maddenin 3. fıkrasına göre eser, sözleşmede kararlaştırılan bedelden daha az maliyetle gerçekleştirilmiş olsa bile iş sahibinin bedeli talep etme hakkının olmadığı açıkça düzenlenmiş olmasının karşısında uyarlama imkanından sadece müteahhidin yararlanabileceği düşünülmektedir. Ancak TBK ile birlikte

---

¹⁹⁵ Öz Seçer, **Eser Sözleşmesinin İş Sahibi Tarafından Tam Tazminatla Feshi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 169-170; Baysal, **480. Madde**, s. 478.

¹⁹⁶ YHGK, T.30.05.2001, 2001/15-402 E. 2001/459 K. sayılı kararı.

¹⁹⁷ Yusuf Büyükay, **Götürü Ücretin Kararlaştırıldığı Eser Sözleşmelerinde İş Sahibinin Ücretin İndirilmesini Talep Etme Hakkı**, s.5 vd, (www.kazanci.com)

¹⁹⁸ Erman, **İstisna**, s. 119.

iş sahibinin m. 138 uyarınca uyarılama imkanından yararlanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır.

Eser sözleşmesinde, döviz kurlarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle kararlaştırılan götürü ücretin tahmin edilemeyen, beklenilmeyen derece değişmesi ile işin yapılmasının güçleşmesi sonucunda eBK 365/2 uygulanıp uygulanamayacağı doktrinde ve Yargıtay içtihatlarında değerlendirilmiştir. Bu hususta uyarılamanın şartı olan öngörülemezlik unsurunun değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁹⁹ Yargıtay'ın bazı kararlarında ise döviz kurunda yaşanan ani değişikliklerin öngörülemez bir durum olmadığı belirtilmiştir.²⁰⁰

Döviz kurundaki ani yükseliş nedeniyle TL para değerindeki düşüşün öngörülemez olduğunu kabul eden görüş, sözleşmede taraflar arasındaki dengenin bozulmuş olacağını bu nedenlerle madde kapsamında yararlanılabileceğini kabul etmektedir.²⁰¹

Özetlemek gerekirse, Yargıtay'ın dönemselsel olarak ve sözleşmenin türüne göre değişkenlik gösteren kararlarında istikrar olmamasının temel sebebi öngörülemezlik hususudur. eBK'da eser sözleşmeleri için açıkça düzenlenen uyarılama hükümlerinde dahi öngörülemezlik unsurunu dikkate almıştır.

Kira sözleşmelerinde ise, uyarılama talebinin kur artışı dolayısıyla olmasına rağmen uyarılama talebinin kabul edilmesinin sebebi, öngörülemezlik unsurunun değerlendirilmesinden ziyade, kiralananın piyasa rayiç değerinin değerlendirilmesi olduğunu düşünmekteyiz. Yargıtay kararlarında öncelikle

---

¹⁹⁹ s.81.

²⁰⁰ Pelin Tümkaya Aşkar, **Eser Sözleşmesinin Beklenilmeyen Haller Nedeniyle Feshi Veya Sözleşme Bedelinin Arttırılması (Bk Md. 365/II)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi, 2010, s. 33., YHGK., 02/04/1975 tarih, 1973/T-569E. ve 1975/432K. sayılı karar ; Yarg. 11. HD., 17.11.2003 tarih, 3979/10988 sayılı karar (Kazancı İçtihat Bankası) Yarg. 13. HD., 10.06.2003 tarih, 3622/7636 sayılı karar (Kazancı İçtihat Bankası); Yarg. 13. HD., 07.10.2003 tarih, 6540/11490 sayılı karar (Kazancı İçtihat Bankası); YHGK., 15.10.2003 tarih, 13- 599/599 sayılı karar; YHGK., 07.05.2003 tarih, 13-322/340 sayılı karar (Kazancı İçtihat Bankası)

²⁰¹ Gürsoy, s. 115; Erman, **İstisna**, s. 80., Aşkar, s. 33.

kiralananın piyasa rayici araştırılmış akabinde yabancı para karşısındaki Türk Lirası değeri dikkate alınarak, bu bedelin rayicin üzerinde olup olmadığına bakılmıştır. Rayiç değerlendirilmesinin salt kira sözleşmelerine ilişkin olarak yapılması, özellikle yine rayici olan eser sözleşmelerinde bu değerlendirilmenin yapılmaması ise kanaatimizce ayrı bir sorundur.

1.6.3. Türk Borçlar Kanunu Dönemi

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Türk Hukukunda aşırı ifa güçlüğü sonucu olarak sözleşmelerin uyarlanması önce MK m.1'e dayanılarak yargı kararlarında konu olmuş ve Yargıtay tarafından kabul edilmiş, daha sonrasında yasal zemine oturtulmuştur. Ülkemizde geneli etkileyen ve edimlerin ifasını güçleştiren yaşanan özellikle ekonomik kriz gibi durumların sık yaşanılır olması aşırı ifa güçlüğüne dayanarak sözleşmenin uyarlanması taleplerinin artmasına neden olmuş ve yeksenaklık sağlanması amacıyla düzenleme yapılmıştır. Yani, aşırı ifa güçlüğü nedeni ile sözleşmenin uyarlanması kavramı TBK 138. madde düzenlemesi ile uygulamada bu soruna götürülen çözümlerin ve uygulanma şartlarının bir sistematiğe bürünmüş halidir.

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması kurumu, 'aşırı ifa güçlüğü' kenar başlığı altında TBK.m.138. hükmünde borçların ve borç ilişkilerinin sona ermesi ve zamanaşımının düzenlendiği üçüncü bölümünde, ifa imkânsızlığı başlığı altında düzenlenmiştir. Doktrinde bu husus eleştirilmiştir. Zira uyarlamada öncelikli amaç sözleşmenin uyarlanarak devamının sağlanması olmasına rağmen Kanun'da borçların ve borç ilişkilerinin sona ermesi başlıklı üçüncü bölümde ve özellikle ifa imkânsızlığı alt başlığı altında düzenlenmiş olmasının isabetsiz olduğu belirtilmiştir²⁰². Aşırı ifa güçlüğüne, Kanun'un karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde temerrüdün sonuçlarını düzenleyen

---

²⁰² Yeşim Atamer, "Revize Edilmiş Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na İlişkin Değerlendirme Ve Teklifler", **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S.06, Mayıs, 2006, s.26; Arat, s. 90.

maddelerden hemen sonra düzenlenmiş olmasının daha uygun olacağı da ifade edilmektedir²⁰³.

Kanun metninde sadece aşırı ifa güçlüğü halinin düzenlendiği ancak işlem temelini çökmesi teorisinde mevcut edimler arası dengenin bozulması ve sözleşme ile izlenen amacın yitirilmesi ihtimallerinin düzenlenmemiş olması ve madde metninde işlem temeli kavramına hiç değinilmemiş olması da eleştirilmiştir²⁰⁴. Diğer bir ifade ile TBK.m.138 hükmünde, sözleşmelerin uyarlanabilmesinde işlem temelini çöktüğünün kabul edilebilmesi için aranan “borçlunun aşırı ifa güçlüğü”, “edimler arası aşırı oransızlık”, “sözleşme ile izlenen amacın ortadan kalkması” şartlarından sadece borçlunun aşırı ifa güçlüğüne düşmesi şartının esas alınması eleştirilmeye muhtaç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanun koyucu ise edimler arasındaki dengenin bozulma şartını kanun metnine almamış, sözleşmenin uyarlanabilmesi için, sadece işlem temelini çökmesinin bir ayağı olan borçlunun aşırı ifa güçlüğüne düşmesini yeterli saymıştır. Ayrıca, hakimin sözleşmeyi sona erdireceği hallerde, alacaklının menfaatinin de mutlaka dikkate alınması gerektiğine, borçlunun kusurlu olarak aşırı ifa güçlüğüne sebep olduğu hallerde sözleşmenin sona erdirilmesi tercih edilirse karşı tarafa tazminat talep etme hakkının tanınması gerektiği ve hakimin sözleşme bedelinde uyarlamaya karar verdiği hallerde daha yüksek bedel ödemesi talep edilen tarafın sözleşmeyi sona erdirmesine ilişkin bir hak tanınması gerektiği belirtilmiştir²⁰⁵.

---

²⁰³ Cem Baygın, “Türk Borçlar Kanunu’nun Borç İlişkisinin Hükümleri – Borçların Ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Konularında Getirdiği Bazı Yenilik Ve Değişiklikler”, **EÜHFED**, C. XIV, S. 3-4, 2010, (ss.119-144) s. 142; Atamer, s.26.

²⁰⁴ Ural Çınar, s. 127; Baysal, **Uyarlama**, s. 129 vd.; Rona Serozan, “BK Tasarısının Eksiklik Ve Aksaklıklarının, İfa Ve İfa Engelleri Hukuku Alanından Örneklerle Sergilenmesi”, **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 6, Mayıs, 2006, s. 46 vd. Gümüş bu durumda burada örtülü bir kanun boşluğu bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. Mustafa Alper Gümüş, “**Yeni**” **6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Kira Sözleşmesi (TBK M.299-356)**, 2. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2012, ss. 78-85. ,12.01.2009 T. 1/499 E. 21 K. sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi, Adalet Komisyonu Raporu

²⁰⁵ Schafer H.B. ve Aksoy H.C., “Hukuk Ve Ekonomi Yaklaşımı Çerçevesinde Türk Sözleşme Hukukunda Ekonomik İmkansızlık”, **BATİDER**, C.XXVI, S.1, 2010, ss. 41-67, s.67.

Doktrin tarafından, madde gerekçesinde²⁰⁶ işlem temelinin çökmesi teorisinin adının geçmesi ve ahde vefa ilkesinin istisnası olarak dürüstlük kuralına atıfta bulunulması eleştirilmiştir. Çünkü TBK.m.138 düzenlemesi ile işlem temelinin çökmesi teorisinin aynı esaslar üzerine kurulu olmadığı ifade edilmektedir. Alman Hukukundaki işlem temelinin çökmesi teorisinin işlem temelinin en baştan eksik olması ve sonradan çökmesi durumlarını kapsayacak şekilde geliştirilmiş olmasına karşın, TBK’da temel hatasına ilişkin bir düzenleme halihazırda mevcut olduğu için, TBK.m.138 hükmünün, teorisinin birebir uygulanmasına uygun olmadığı belirtilmiştir²⁰⁷.

---

²⁰⁶ TBK.m.138 hükmünün gerekçesinde hükmün “*Bu yeni düzenleme, öğretisi ve uygulamada sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edilen, “işlem temelinin çökmesi”ne ilişkindir*” denmiştir.

²⁰⁷ Baysal, **Uyarılama**, s. 136 vd.

İKİNCİ BÖLÜM

TBK 138. MADDESİNDE DÜZENLENEN AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ KAVRAMI, YAKIN KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ VE UYGULANMA ŞARTLARI

2.1. Aşırı İfa Güçlüğü Kavramı

TBK 138. maddesinde “*Kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kuralına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir*” ifadesi yer almaktadır. TBK 138. Maddesinin somut olayda uygulanabilmesi için borçlu aleyhine değişikliğin ne derece olması gerektiği belirtilmiştir.

Kanun, ortaya çıkan durumun, sözleşmenin kurulduğu sıradaki mevcut şartları, ifanın istenmesinin dürüstlük kuralına aykırı düşecek derecede taraflardan biri aleyhine değiştirmesi halini aşırı ifa güçlüğü olarak belirlemiştir.

EBK döneminde uyarlama yapılmasının hukuki dayanağı olan dürüstlük kuralı TBK döneminde ifa güçlüğü derecesini ifade etmek için kanun lafzında yer almıştır. İşlem temelini çökmesi nedeniyle dürüstlük kuralına dayanarak uyarlama yapılması ile ifa güçlüğü belirlenmesi kriteri olarak dürüstlük kuralının kıstas alınması birbiriyle benzer ancak hukuki nitelik olarak aynı değildir. Bu ifade incelendiğinde, öncelikle dürüstlük kuralına aykırılık kavramına tekrar yakından bakmak gerekir.²⁰⁸

Aşırı ifa güçlüğü kavramını, ekonomik açıdan yorumlayan Şanlı, aşırı ifa güçlüğü halinin, borçlunun ifa maliyeti, sözleşme fiyatı ile alacaklının edime attettiği değer arasındaki ilişki üzerine kurulmuş olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁹

²⁰⁸ Bu konu s.91 de incelenecektir.

²⁰⁹ Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması Ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2016, s. 446-447.

Aşırı ifa güçlüğü, borcun ifası imkânsızlaşmış olmamasına rağmen, borçlunun elinde olmayan ekonomik ya da kişisel sebepler dolayısıyla borçlu açısından ediminin ifa edilmesinin aşırı derecede güçlük arz edeceği halleri kapsamaktadır.²¹⁰

TBK da borçların ve borç ilişkilerinin sona ermesi başlıklı üçüncü bölümünde düzenlen Aşırı İfa Güçlüğü maddesinin, tüm borç ilişkilerine uygulanabileceği görüşü Baysal tarafından savunulmaktadır. Kanun maddesinde açıkça sözleşmelerde uygulanma usulü ifade edilmiş olsa da, işlem temelini çökmesi teorisine dayanan bu maddenin MK 5. maddesinin dayanağıyla uygun düştüğü ölçüde sözleşme dışı borç ilişkilerinde de uygulanabileceğini belirtmektedir.²¹¹

Aşırı ifa güçlüğü sebebi ile uyarılma imkanının sadece borçlar hukuku sözleşmeleri için mi geçerli olduğunun değerlendirilmesi de gereklidir. Özel hukuk alanında, borçlar hukuku sözleşmesi dışında, kişiler hukuku, aile hukuku, miras hukuku ve eşya hukuku alanlarında sözleşmeler yapılabilmektedir. Mal rejimi sözleşmesi, miras paylaşma sözleşmesi diğer sözleşme tiplerine örnek olarak gösterilebilir. Doktrinde de Yargıtay kararlarında özel hukuka ilişkin tüm sözleşme ilişkilerinde aşırı ifa güçlüğü nedeni ile uyarılmanın mümkün olabileceği kabul edilmektedir²¹².

Borçlar hukuku sözleşmeleri dışında kalan aynı sözleşmelere baktığımızda ise, bu sözleşmeler, bir aynı hakkın kurulmasına, değiştirilmesine veya aynı hakkın devrine ilişkin olup, bu sözleşmeler başkaca bir işleme gerek kalmaksızın sonuç doğuran hukuki işlemlerdir ve bu sebeple de kurulma ile sonuç doğurması arasında durum değişikliğinin meydana gelmeyeceği kabul

---

²¹⁰ Erzurumluoğlu, s. 60.

²¹¹ Baysal, **Uyarılma**, s. 145 vd.

²¹² Baysal, **Uyarılma**, s. 151 vd. ; Yarg. 3. HD., E. 2008/9521, K. 2008/14960, T. 18.9.2008 tarihli kararı, İş hukuku sözleşmelerinin uyarılmasına ilişkin bir karar için bkz. *YHGK., E. 1996/9-679, K. 1997/119, T. 26.2.1997* (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası); İş sözleşmeleri alanında uyarılma kurumunun nasıl uygulandığına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Başbuğ, **İş Sözleşmesinin Değişen Şartlara Uyarlanması**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2007.

edilmektedir²¹³. Ayrıca, bu tür sözleşmeler, borçlandırıcı işlemlerden farklı olarak herkese karşı aynı etki gösterdiklerinden uyarlanmaları söz konusu olmaz²¹⁴.

Aşırı ifa güçlüğü teşkil edecek durumlara daha ziyade sürekli edimli sözleşmelerde veya eser sözleşmesi gibi ani edimli olmakla birlikte uzun süreye yayılan sözleşmelerde rastlamanın mümkün olduğu söylenebilir.²¹⁵ İki sözleşme türü arasındaki fark edim yükümünün ne zaman gerçekleşiyor olduğu ile ilgilidir. Sürekli edimli sözleşmelerde, edim yükümlülüğünün bir zamana yayılması söz konusu iken ani edimli sözleşmeler, borçlu edim yükümlülüğünü bir defada yerine getirir. Hizmet ve kira sözleşmeleri sürekli edimli sözleşmelere, satım sözleşmesi de ani edimli sözleşmelere örnek olarak gösterilebilir. Uyarlama imkanının, niteliği gereği zaten en çok sürekli edimli sözleşmelere tanınması gereklidir. Ancak ani edimli sözleşmelerde de ifa gerçekleşene kadar koşulların değişmesi söz konusu olabilir. Bu sebeple ani edimli sözleşmelere de bu imkanın tanınması gerekli²¹⁶ olduğu ileri sürülmektedir. Kanaatimizce de, ani edimli sözleşmelerde edim henüz ifa edilmemiş iken koşullar ağırlaşmışsa sözleşmenin uyarlanmasının mümkün olduğu yerinde olarak belirtilmiştir.

Uyarlama imkanının kısa süreli sözleşmelere tanınıp tanınmadığını incelediğimizde ise, doktrindeki hakim görüş kısa süreli sözleşmelerde de kuruluş ile ifa zamanı arasında farklılık olması sebebi ile ve bu zaman aralığında koşullarda değişiklik yaşanması mümkün olduğundan, kısa süreli sözleşmeler de uyarlama imkanından yararlanmalıdır²¹⁷. Ancak Yargıtay'ın konuya ilişkin yaklaşımında tutarlılık izlenmemektedir. Yüksek Mahkeme

---

²¹³ Baysal, **Uyarlama**, s. 157.

²¹⁴ Baysal, **Uyarlama**, s. 312.

²¹⁵ Altunkaya, s. 146-147.

²¹⁶ Nihat Yavuz, **6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi**, C.I, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s. 840; Rona Serozan, **Sözleşmeden Dönme**, 2. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2007, s. 341; Hamdi Tamer İnal, **6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Borca Aykırılık Dönme Ve Fesih**, 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 459; YHGK., E. 2010/14-14, K. 2010/15, T. 27.1.2010 sayılı kararı (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

²¹⁷ Kaplan, **Müdahale**, s. 151; Gürsoy, s. 123; Gürpınar, s. 127.

önceki tarihli bazı kararlarında kısa süreli sözleşmelere uyarlama imkanı tanıdığı²¹⁸, daha sonraki tarihli bazı kararlarında kısa süreli sözleşmelerin uyarlanma imkanından yararlanamayacağına hükmetmiştir²¹⁹, daha sonraları ise bu içtihadından dönmüş ve yine kısa süreli sözleşmelere uyarlama imkanı tanıdığıdır²²⁰. Kısa süreli sözleşmelerde de aşırı ifa güçlüğü²²¹ uygulanmasının şartlarının özellikle de öngörülemezlik şartının gerçekleşebileceği hallerde olabileceği kabul edilmektedir.²²¹

Aşırı ifa güçlüğü sebebi ile uyarlama kurumunun iki tarafa borç yükleyen sözleşme ilişkilerinde uygulanacağına kuşku bulunmamaktadır. Ancak tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde uygulama alanı olup olmadığını da incelemek gereklidir. Tek taraflı sözleşmelere örnek olarak bağışlama ve kefalet verilebilir. Tek taraflı sözleşmelerde de borçlunun ifa güçlüğüne düşmesi muhtemeldir ve bu sebeple de TBK. m. 138 hükmünün uygulama alanı dahilinde olduğunun kabul edilmesi gereklidir²²². TBK m.296'da bağışlama sözleşmelerinin uyarlanabileceğine ilişkin özel bir hüküm de bulunmaktadır.

İlgili hükmün ikinci bendinde açıkça mali durumun olağanüstü nitelikte değişmesi halinde, bağışlayana sözünü geri alma ve onu ifadan kaçınma imkânı tanınmıştır.

Doktrinde aksi kanaatte Baysal, işlem temelinin çökmesi durumunun çok taraflı hukuki işlemlerde karşılaşılabilen bir durum olduğunu, tek taraflı hukuki işlemler açısından işlem temeli sayılacak ortak bir tasavvurdan bahsetmenin mümkün olmayacağı kabul edilmektedir. Bu kapsamda, tek taraflı hukuki

²¹⁸ Yarg. 3. HD., E. 2000/2648, K. 2000/2640, T. 27.3.2000 sayılı kararı, (<http://www.turkhukuksitesi.com>)

²¹⁹ Yarg. 13. HD., T. 7.2.2002, E. 2001/12426, K. 2002/1207 sayılı kararı (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

²²⁰ YGHK., T.30.10.2002 ,E. 2002/852, K. 2002/864 sayılı kararı.

²²¹ Baysal, **Uyarlama**, s. 164-249., Offtinger ,s. 610; Gürsoy, s. 115, 122-123., Arat, s. 110.

²²² Feyza Sayın / Berk Kenan Koyuncu, "Kefalet Ve Garanti Sözleşmeleri Açısından Uyarlama Sorununa Bir Bakış", **İÜHFİM**, C. LXX, S. 1, 2012, 319-356, s. 320 vd. ; Kaplan, **Müdahale**, s. 151; Gürsoy, s. 138 vd.; Arat, s. 118; Gülekli, s. 46-47.

işlem denildiğinde akla ilk gelen vasiyetname, vakıf kurma ve yenilik doğuran işlemlerin işlem temelinin çökmesi kapsamında uyarlanması mümkün olmamaktadır²²³.

TBK.m.138 hükmünün kenar başlığının, aşırı ifa güçlüğü olması ise bu noktada eleştirilmesi gereken bir konudur.²²⁴ Nitekim, Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporunda (1/499) da bu durum eleştirilmiştir²²⁵.

Yine TBK.m.138/2 hükmünde ise “*Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır.*” demek sureti ile yabancı para borcu doğuran sözleşmelerin de uyarlanabileceği açıkça düzenlenmiştir. Ancak doktrinde ikinci fıkranın ayrıca düzenlenmesinin gerekli olmadığı belirtilmektedir²²⁶. Kanaatimizce de yabancı para borçlarını içeren sözleşmeler de ayrıca düzenlenmese dahi birinci fıkra kapsamında değerlendirilebilir. Zira aşırı ifa güçlüğü yaratan haller ekonomik kriz, devalüasyon gibi para değerinde yaşanan değişimler neticesinde ortaya çıkmaktadır ve bu hallerden de en çok yabancı para borcu içeren sözleşmeler etkilenmektedir. Dolayısı ile diyebiliriz ki neredeyse en çok yabancı para borcunun söz konusu olduğu sözleşme ilişkilerinin aşırı ifa güçlüğü nedeni ile uyarlanması gerekmektedir.

Aşırı ifa güçlüğü varlığında, maddede düzenlenen diğer şartlarında gerçekleşmesi halinde uyarlama yoluna gidilebilecektir. TBK 138 anlamında uyarlama, ancak dürüstlük kuralına aykırılık oluşturacak derecede değişen ve güçleşen ifa yükümlülüğünde söz konusu olacaktır.

---

²²³ Baysal, **Uyarlama**, s. 148

²²⁴ Kulp, s. 80; Baysal, **Uyarlama**, s. 5; Topuz, **Sözleşmeye Müdahale**, s. 108.

²²⁵ Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499).

<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf> s. 272-273.

²²⁶ Baygın, s.124; Ayşe Havutçu, İfa Engelleri Ve İfa Engellerine Bağlanan Hukuki Sonuçlar, Cevdet Yavuz’a Armağan, **MÜHFHAD**, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Sempozyum No: III, İstanbul, 2011, ss.317-337, s.337.

Uyarılama, aşırı ifa güçlüğünün bir sonucudur. Sözleşmenin uyarlanması pratik sonucu aslında sözleşmenin yapıldığı esnadaki koşulların önemli derecede değişmesi neticesinde meydana gelen riskin ne şekilde bertaraf edileceği ve nihayetinde de riskin hangi tarafın üzerine kalacağına karar verilmesidir. TBK.m.138 hükmü kanuni risk tahsisinin kimin üzerine kalması gerektiğini dürüstlük kuralı uyarınca dağıtılacağını düzenlenmiştir.²²⁷

2.2. Aşırı İfa Güçlüğü Kavramının Yakın Kavramlarla İlişkisi

2.2.1.Genel Olarak

TBK m. 138 hükmünün uygulama alanının belirlenebilmesi için, öncelikle aşırı ifa güçlüğü kavramının benzer kavramlara karşılaştırılması ve neticesinde bu kavramlarla ayrıldığı ve benzerlik gösterdiği noktaların tespit edilmesi gerekir.

Aşırı ifa güçlüğü kavramı, mücbir sebep, beklenmeyen hal ve haklı sebep olmak üzere birçok kavramla birlikte kullanılan bir kavramdır. Ancak bu kavramların hepsinin benzer yanları olmakla birlikte birçok farklı yanları da bulunmaktadır. Ancak vurgulamak gerekir ki, benzer kavramlardan bazıları sonuç olarak aşırı ifa güçlüğünü doğurabilir. Bu nedenle bu kavramlar burada sadece aşırı ifa güçlüğü kavramı ile karşılaştırılarak açıklanacaktır.

2.2.2. Mücbir Sebep – Beklenmeyen Hal

Mücbir sebep, borçludan kaynaklanmayan sebeplerle meydana gelen, kaçınılmaz bir şekilde borcun ifasını imkansız hale getiren, karşı konulması ve öngörülmesi de mümkün olmayan olağanüstü bir olay olarak tanımlanabilir²²⁸.

²²⁷ Gülmelihat Doğan, “Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması”, **TBB Dergisi**, S.111, 2014, ss. 9-36., s. 28; Kılıçoğlu, 2017, s. 345.

²²⁸ Hakan Acar, “Uluslararası Sözleşme Hukukunda Mücbir Sebep (Force Majeure) Kavramı Ve Hukuki Sonuçları”, **Kazancı Hukuk Eserleri Bilgi Bankası**, s. 3; Mahmut Kızır, “Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İşadamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 17.10.1980 tarihinde vermiş olduğu bir kararda da “*Mücbir sebebin söz konusu olabilmesi için önceden tahmin edilmemiş bulunması, borçluya kabili isnat olmaması, önlenemeyen, giderilemeyen, yenilenemeyen bir nitelik taşıması ve borcun ifasını imkansız bir hale getirmesi gerekir*” denilerek, mücbir sebebin şartları vurgulanmıştır²²⁹. Doğa olayları, sel, deprem, yıldırım, savaş hali, grevler, ekonomik krizler, adli ve idari makam kararları mücbir sebep teşkil eden olaylar olarak kabul edilebilir.

Mücbir sebep kavramı, beklenmeyen hal kavramı ile yakın ilişki içindedir. Beklenmeyen hal de sözleşme yapılırken öngörülmeyen, borçlunun kusuru olmaksızın gerçekleşen ve borca aykırı davranışın ortaya çıkmasına sebep olan olayların yaşanması şeklinde tanımlanabilir²³⁰. İki kavram arasındaki farklardan biri her mücbir sebep bir beklenmeyen hal olarak kabul edilebilirken, beklenmeyen hal sayılan her olay mücbir sebep olarak kabul edilemez.

Mücbir sebebin en belirgin özelliği her zaman harici bir olay olmasıdır. Ayrıca mücbir sebebin beklenmeyen halden en önemli farkı, karşı konulamaz bir olayın ortaya çıkmasıdır.²³¹ Örneğin bir fabrikada yangın çıkması halini ele alırsak, bu yangın yıldırım düşmesi sebebi ile çıkmışsa, bu durumda mücbir sebepten bahsedebilirken; kısa devre sonucu yangın çıkması hali beklenmeyen haldir²³².

Mücbir sebep ile beklenmeyen hal arasındaki en büyük farklılık, mücbir sebebin objektif ifa imkânsızlığına sebep vererek borcu sona erdirmesidir. Bu

---

Şartlara Uyarlanmasına Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.19 S.2, 2011, s. 274-275., Şemsi Barış Özçelik, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi Ve Mücbir Sebep Kayıtları**, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 141; Kılıçoğlu, 2008, s. 220.

²²⁹ YHGK, E. 1978/11-773, K. 1978/2310.

²³⁰ Abdullah Pulat Gözübüyük, **Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler Ve Beklenmeyen Haller**, 3. Bası, Ankara, 1977, s. 26.

²³¹ Eren, 2003, s. 518.

²³² Gözübüyük, s. 166; Oğuzman/Öz, 2009, s. 357.

kapsamda mücbir sebepte dar anlamda uyarılma hükümleri uygulanamaz. Bazı durumlarda ise mücbir sebep olarak nitelendirilecek bir olay, ifayı imkansızlaştıracak düzeyde olmayıp da ifayı güçleştirebilir. Bu halde aşırı ifa güçlüğüne dayanarak uyarılma talep edilmelidir²³³. Beklenmeyen halde ise ifanın hala mümkün olması ancak ifanın gerçekleşmesinin dürüstlük kurallarına aykırı olması hali olabilir. İfanın imkansızlaşmadığı beklenmeyen hal durumlarında diğer şartlarında gerçekleşmesi ile aşırı ifa güçlüğüne dayanılarak uyarılma ve aşırı ifa güçlüğünün diğer sonuçları talep edilebilecektir.

Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 14.12.1990 tarihli kararından bu iki kavramın yarattığı sonuç farklılığına vurgu yapılmıştır. Buna göre, "*Sözleşmenin para ile ilgili şartlarını edim ve karşı edim arasındaki oranı esaslı ölçüde sarsan olağanüstü olaylara beklenmeyen olaylar denir. Beklenmeyen olaylar sözleşmenin akçalı şartlarını alt üst eden olağanüstü, sezilemeyen, kusur dışı gerçek olaylardır. Bu olaylar karşısında kalan borçlu sözleşmenin metnine değil, ne var ki kendi borcuna bir sınır çizen adalet, iyiniyet kurallarına dayanmak gerektiğini ileri sürer. Beklenmeyen olaylar borcun ifasını esaslıca güçleştiren nedenlerdir. İmkânsızlık denen durumlarda ise edimin yerine getirilmemesi söz konusu olmaktadır. Tekrarlayarak ve önemle vurgulayalım ki imkânsızlık ile beklenmeyen durum kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir*"²³⁴.

TBK m. 138 düzenlemesinden önce de mücbir sebep sayılan, ancak borcun ifasını imkansızlaştırmayarak sadece ifayı güçleştiren düzeyde olan olaylar karşısında ne yapılacağına kanunda düzenlenmediği bu durumda kanunda bir boşluk söz konusuydu. Bu durumda dahi doktrinde baskın görüş, bu boşluğu dürüstlük kuralından yararlanarak MK m.1 gereği hakim tarafından

²³³ Acar, **Mücbir Sebep**, s. 3; Özer Seliçi, **Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi**, İstanbul, 1976, s. 192.

²³⁴ Yarg.13 HD., T. 14.12.1990, E. 1990/5697, K. 1990/8708. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

doldurulması gerektiği kabul edilmiştir²³⁵. Kanundaki bu boşluk TBK m.138 düzenlemesiyle artık giderilmiştir.

2.2.3. Haklı Sebep

Haklı sebep, sonradan meydana gelen olaylarla değişen koşullar neticesinde borç ilişkisinin devamını çekilmez kılan olgular olarak tanımlanabilir.²³⁶ Görüleceği üzere bu kavram oldukça geniştir. Haklı sebep kavramının tanımı ve kapsamı kanunda yer almamaktadır.

Bu sebeple somut olayda meydana gelen durumun haklı sebep oluşturup oluşturmadığına karar verilebilmesi için dürüstlük kuralına başvurmak gerekir. Sürekli borç ilişkilerinde sözleşmenin devamının dürüstlük kuralları uyarınca beklenemez olması haklı sebep olarak değerlendirilecektir.²³⁷ Dürüstlük kuralı temelli bir değerlendirme yapılması da haklı sebep kavramıyla aşırı ifa güçlüğü kavramını yakınlaştırmaktadır.²³⁸

Aşırı ifa güçlüğü kavramı ile haklı sebep kavramının sınırlarının belirlenmesi kolay değildir. Her iki kavramda da sonradan ortaya çıkan durumun somut olaya etkisi söz konusudur. Sonradan ortaya çıkan durum, aşırı ifa güçlüğü doğurabileceği gibi, ifanın güçlüğünden bağımsız olarak borç ilişkisinin devamını çekilmez hale getiren haklı fesih sebebi de teşkil edebilir.²³⁹

Haklı sebep kavramını, aşırı ifa güçlüğünden ayıran en önemli fark, haklı sebep ile sözleşme ilişkisinin sona ermesi(feshi) sadece sürekli borç ilişkilerinde mümkün iken ifa güçlüğü tüm sözleşmeler için geçerlidir.²⁴⁰

---

²³⁵ Fatma İtir Bingöl, **Uluslararası Ticari Satım Sözleşmelerinde Mücbir Sebep**, Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.142.

²³⁶ Kulp, s. 87; Güleç, s.121.

²³⁷ Kulp, s. 88., Seliçi, s. 204, Erman, **İstisna**, s. 107., Pınar Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s.117.

²³⁸ Baysal, **Uyarılma**, s. 383.

²³⁹ Baysal, **Uyarılma**, s. 384., Seliçi, s.192., Alpagut, s. 156-157.

²⁴⁰ Arat, s.180., Seliçi, s.192., Kaplan, **Müdahale**, s. 127.

Bir diğerk fark da aşırı ifa güçlüğü sonucunda uyarlama mümkün iken, haklı sebep neticesinde uyarlama seçeneğı olmayıp sözleşme ilişkisi sona erdirilecektir. Aşırı ifa güçlüğünde, sözleşmenin ayakta tutulması önceliklidir. Uyarlamanın mümkün olmaması halinde sözleşmenin sona erdirilmesi söz konusu olacaktır. aşırı ifa güçlüğünün sözleşmenin uyarlaması ve feshi sonuçları ile sözleşmeye etkisinin sözleşmenin sadece feshi imkanını sağlayan haklı sebepten daha geniş olduğunu söylemek mümkündür.²⁴¹ Sonuçları bakımından farkları nedeniyle haklı sebeple fesih son çare olarak değerlendirilmelidir. Sonradan ortaya çıkan bir durum her iki kavram içerisinde değerlendirilebildiğinde, eğer uyarlama imkanı mevcutsa doğrudan haklı sebebe dayanarak fesih imkanının kullanılmaması gerekecektir.²⁴²

2.2.4. Edimler Arası Dengenin Bozulması

Edimler arasındaki dengenin bozulması ile aşırı ifa güçlüğü kavramı birbirine yakın kavramlardır. Her iki kavram da işlem temelinin çökmesi teorisinden geliştirmiştir. İşlem temelinin çökmesine sebep verecek durum değişiklikleri, edimler arası dengenin sarsılması, aşırı ifa güçlüğü ve işlem ile izlenen amacın boşa çıkması halleri olarak belirtilebilir²⁴³. Bu durumların ortak noktası edimler arası dengedir. Tezimizin bu kısmında edimler arası dengenin bozulması ve sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması halleri anlatılacaktır.²⁴⁴ Ancak, burada sadece şunu belirtmekle yetinebiliriz ki; borçludan edimini ifa etmesini dürüstlük kuralı uyarınca beklenemez hale gelecek şekilde dengenin bozulması durumu aşırı ifa güçlüğü kapsamındadır.

Her sözleşmenin, sözleşmenin tarafları arasında bir edim ve karşı edim dengesi üzerine kurulduğu ve böylece sözleşmenin kapsamının tüm ayrıntıları ile

---

²⁴¹ Arat, s.119., Altınok Ormancı, s. 209, Baysal, **Uyarlama**, s. 384.

²⁴² Altınok Ormancı, s. 121-122., Baysal, **Uyarlama**, s.386.

²⁴³ Baysal, **Uyarlama**, s. 215.

²⁴⁴ Aşırı ifa güçlüğü oluşturacak şekilde edimler arasındaki dengenin bozulması hali ise tezimizin “Uygulanma Şartları” kısmında s.91 vd incelenecektir.

düzenlendiği kabul edilir. Diğer bir ifade ile sözleşmenin kuruluş aşamasında edimler arasında bir denge bulunduğu kabul edilmektedir. Edimler arasındaki bu dengenin bozulması da sözleşmenin uyarlanabilmesi için bir sebep olarak kabul edilmelidir. Ancak her türlü edimler arası dengesizlik uyarlama imkanı tanımaz.

Edimler arasındaki dengesizliğin ağır ve açık olması gerekir²⁴⁵. İşlem temelinin çökmüş sayılabilmesi için, dengenin alt üst olması gerektiği kabul edilmelidir. Zira, sözleşme kurulurken tarafların amacı, beklenmeyen ve önemli değişiklikler sebebiyle ortadan kalkmış ise taraflardan dürüstlük kuralı uyarınca sözleşmeye bağlı kalmaları artık beklenemiyorsa denge bozulmuş sayılmalıdır. Dengenin bozulması halinde karşılıklı edimler arasında bir kıyaslama yapılır.

Edimler arası dengenin bozulması sadece iki tarafa borç yükleyen sözleşmelere özgü bir durumdur. Dolayısı ile sadece iki taraflı sözleşmelerde edimler arasındaki dengenin bozulması, uyarlama için bir sebep olabilir. Bu sebeple de uyarlama için tek kabul edilebilir sebebi edimler arasındaki dengenin bozulmasına hasreden yazarlar doktrinde eleştirilmektedir. *Gürsoy*, uyarlamanın sadece edimler arasındaki dengenin bozulması hallerine hasredilmesi gerektiğini savunurken²⁴⁶, *Baysal*, bu durumu eleştirmektedir²⁴⁷. Aşırı ifa gücünün ise tek taraflı sözleşmelere de uygulanabilmesi edimler arasındaki denge ilişkisinin bozulması ile aralarındaki farklardan biridir.²⁴⁸

Edimler arasındaki dengenin bozulmasına sebebiyet veren durumların başında ekonomik krizler gelmektedir. Ancak, Yargıtay ekonomik krizlere ilişkin TBK döneminde vermiş olduğu bir kararda “öngörülmezlik unsuru” nun oluşmadığı

---

²⁴⁵ YHGK da,15.10.2003 tarihli bir kararında “*edim ve karşı edim arasındaki dengenin taraflardan biri için artık çekilmez, katlanılamaz biçimde bozulduğu haller*” ifadesini kullanmıştır. (E. 2003/13, K. 2003/599 K., www.turkhukuk sitesi.com)

²⁴⁶ Gürsoy, s. 119.

²⁴⁷ Baysal, **Uyarlama**, s. 217.

²⁴⁸ Gürsoy, s. 119., Baysal, **Uyarlama**, s. 217., Dural, s. 69.

gerekçesiyle uyarlama talebini reddetmiştir. Yüksek Mahkeme işbu kararında²⁴⁹ “*öngörülmezlik unsuru oluşmadığı*” demek sureti ile TBK öncesinde verilen kararlardaki görüşleri sürdürmeye çalıştığı görülmektedir.

Yukarıda vermiş olduğumuz Yargıtay kararı edim değerinin yükselmesi şeklinde vücut bulan edimler arasındaki dengenin bozulması haline örnek teşkil etmektedir. Ancak edimler arasındaki dengenin bozulması, sadece edim değerinin yükselmesi ile değil düşmesi ile de meydana gelebilir. Örneğin, kira sözleşmelerinde kiralanan yerin değeri sözleşmenin kurulmasından sonra artmış ve bedel düşük kalmış olabilir. Bu durumda da edimler arasındaki dengenin bozulması gerekçesi ile uyarlama talep edilebilecektir²⁵⁰.

İşlem temelinin çökmesine sebep verecek durum değişikliğinden diğeri aşırı ifa güçlüğüdür. Aşırı ifa güçlüğü halinde özetle, sözleşmenin kurulduğu andaki şartlar ile edimi ifa etme anındaki şartlar birbirini tutmamaktadır. Edimin ifası hala mümkündür, ancak borcun ifa edilmesi borçlunun ekonomik durumunu ağırlaştırmaktadır. Aşırı ifa güçlüğü yaratacak durum meydana geldiğinde, borçlu taraf, borcunu yerine getirebilmek için, karşı edime nispeten çok daha fazla masraf ve emek sarf etmek zorunda kalacaktır ve bu durum sözleşme adaleti için de kabul edilebilir bir durum değildir.

Aşırı ifa güçlüğü yaratılan birçok durumda edimler arasındaki denge de bozulmuş olacaktır ya da edimler arasındaki dengenin bozulduğu birçok durumda aşırı ifa güçlüğü yaşanmış olacaktır. İkisi arasındaki en büyük fark ise aşırı ifa güçlüğü sebebi ile uyarlamayı sadece borçlu isteyebilecekken, edimler arasındaki dengenin bozulması halinde her iki taraf da uyarlama talebinde bulunabilir²⁵¹.

---

²⁴⁹ YHGK, 12.11.2014 T., E.2014/13-1614 - K.2014/900. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

²⁵⁰ Baysal, **Uyarlama**, s. 218.

²⁵¹ Baysal, **Uyarlama**, s. 219.

2.2.5.Sözleşme İle İzlenen Amacın Boşa Çıkması

İşlem temelinin çökmesi hallerinden bir diğeri olan sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması hali, önceden öngörülemeyen değişiklikler nedeniyle sözleşmenin amacının, ifa mümkün olmasına rağmen artık ulaşılamaz hale gelmesi olarak ifade edilebilir²⁵². Edimin ifası mümkün iken, sonradan ortaya çıkan ve öngörülemeyen durum değişiklikleri nedeniyle artık alacaklının bu edimin ifasından menfaatinin kalmaması durumu vardır. Ancak burada da önemli husus sözleşmenin amacının ortadan kalkması sebebi ile uyarılma imkanından yararlanabilmek için, sözleşmenin amacının işlem temeli sayılacak nitelikte olması gerekliliğidir²⁵³.

Bu kavramda özellikle temel hatası teşkil edebilecek durumlar ile sözleşmeyle izlenen amaç kavramlarının ayrımının iyi yapılması gereklidir. Örneğin, bir binanın lokanta olarak işletilmek üzere satın alınması ancak daha sonra ruhsatın idareden kaynaklı olarak alınamaması halinde doktrinde bazı görüşler²⁵⁴ temel hatası bulunduğunu kabul ederken diğer görüş sözleşme ile izlenen amacın ortadan kalkması şeklinde esaslı bir durum değişikliği olduğunu ifade etmektedir²⁵⁵. Bize göre de ruhsatın idarenin aldığı bir kararla sonradan engellenmesi ya da durdurulması durumu söz konusu olduğundan burada sonradan ortaya çıkan bu değişiklikle işletenin sözleşme ile izlediği amacın ortadan kalkması durumu mevcuttur. Temel hatası ise sözleşmenin kurulduğu sırada mevcut şartlardaki yanılma halini kapsadığından, sonradan idarenin verdiği bir kararda yanılma söz edilmeyecektir.

Sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması halinin imkansızlık ile de karıştırılmaması gereklidir. Örneğin, nikah için satın alınan yüzüğün, törenin iptal edilmesi sebebi ile alıcısı açısından anlamını yitirmesi, imkansızlık haline

---

²⁵² Baysal, **Uyarılma**, s. 221., Canbolat, s. 181.,

²⁵³ Baysal, **Uyarılma**, s. 222. Dural, **Sözleşmenin amacı**, s. 908.

²⁵⁴ Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 509., Yavuz, **Haksız şartlar**, s. 299.

²⁵⁵ Baysal, **Uyarılma**, s. 224.

değil amacın ortadan kalkmasına örnek teşkil eder niteliktedir. Ancak bu durumda işlem temelinin çökmesi kapsamına girdiği de ileri sürülebilir²⁵⁶.

Sözleşme ile izlenen amacın TBK m. 138 hükmü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği doktrinde Baysal tarafından savunulmaktadır. Baysal, “ (...) işlem temelinin çökmesi teorisinin sadece ifa güçlüğü hallerine sınırlandırılması mümkün değildir, zira teorisinin sözleşmenin uyarlanması konusundaki diğer teorilere göre daha objektif sayılmasının nedeni işlem temeli kavramını getirmesi ve işlem temelinin çökmesi hallerini gruplandırmasıdır. BK.m.138 hükmünün lafzına rağmen, hüküm, ya amaca uygun yorum yoluyla ya da hükmün bu konuda örtülü bir boşluk taşıdığı kabul edilerek, yine de işlem temelinin çökmesi teorisine uygun olarak ele alınmalıdır(...)” şeklinde görüş bildirerek sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkmasının TBK m. 138 hükmü kapsamında olduğunu değerlendirmiştir. Ayrıca Adalet Komisyonu Raporu’nda da TMK.m.2/I veya TMK.m.1/II yolu ile sorunların çözümüne gidilmesi gerektiğinin ifade edildiğini belirtmiştir²⁵⁷.

2.3. TBK.M.138 Hükümünün Uygulanma Şartları

2.3.1. Genel Olarak

TBK.m.138 hükmünde hangi hallerde sözleşmenin uyarlanması imkanına başvurulabileceğini madde metninde açıklayıcı bir şekilde düzenlenmiştir.

TBK. m. 138 göre, “Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağaniüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak

---

²⁵⁶ Baysal, **Uyarlama**, s. 224.

²⁵⁷ Baysal, **Uyarlama**, s. 227.

ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.

Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır.”

Maddenin lafzına göre, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanabilmesi için aşağıda yer alan şartların tamamının gerçekleşmiş olması gerekmektedir:

- i. Edimler arası dengenin bozulması, öyle ki, bu durumda borcun aynen ifasının istenmesi dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmelidir.
  - ii. Şartların sözleşme yapıldıktan sonra olağanüstü bir şekilde değişmesi;
  - iii. Şartlardaki bu değişikliğin taraflarca sözleşmenin yapıldığı sırada öngörülememiş olması ve öngörmelerinin de beklenememesi;
  - iv. Bu durumun borçlunun kusurundan kaynaklanmaması;
  - v. Borcun ifa henüz ifa edilmemiş olması veya borçlunun ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifade bulunmuş olmasıdır.
- eBK ile karşılaştırmalı bir inceleme yapabilmek için, TBK.m.138 hükmünün gerekçesi önemlidir.²⁵⁸

TBK.m.138 hükmünün uygulanmasında en çok dikkat edilmesi gereken durum, uyarlamanın son çare (*ultima ratio*) olduğudur²⁵⁹. Uyarlama yapılmasına karar verildikten sonra da her somut olay kendi içinde özellikle değerlendirilmeli ve bu değerlendirmeyi yaparken de tarafların ve uyarlanması istenen sözleşmenin özelliklerine dikkat edilmelidir. Sonuç olarak da uyarlama imkânından faydalanabilmek için TBK.m.138 hükmünde yer alan şartların tümünün karşılanması gereklidir. Diğer bir ifade ile söz konusu şartlar

---

²⁵⁸ Gerekçe için bkz. “<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf>

²⁵⁹ Baysal, **Uyarlama**, s. 203.

kümülatif şartlardır²⁶⁰. Ancak şartların tamamının gerçekleşmiş sayılması gerektiği hususunu sert bir şekilde uygulamaması gerekir.

Bu şartlardan ilki, sözleşmenin kurulmasından sonra bir değişikliğin meydana gelmesidir. Ancak sadece bir durum değişikliğinin meydana gelmesi, sözleşmenin uyarlanması için yeterli değildir. Bu durum değişikliğinin aynı zamanda önceden öngörülemez olması gereklidir²⁶¹. Bunun dışında aranan diğer bir şart ise uyarlama talep edenin kusurunun bulunmamasıdır. Diğer bir ifade ile öngörülemez durum değişikliğinin uyarlama talep edenden kaynaklanmamış olması gereklidir. Öngörülemez durum değişikliği sebebi ile taraflar arasındaki edim dengesinin aşırı bozulmuş olması ve bu sebeple de uyarlama talep eden taraftan ifanın beklenememesi hususunun da incelenmesi gereklidir. Son olarak, borçlunun edimini ifa etmemiş olması veya haklarını saklı tutarak ifa etmiş olması gereklidir. Sözleşmenin hukuken geçerli bir şekilde kurulmuş olması da aslında uyarlamanın koşullarından biri olarak en başta sayılabilir. Ancak bu koşul TBK m.138 hükmünde açıkça yer almadığından ve sözleşmenin geçersizliği nihayetinde bambaşka hukuki bir durum olduğundan burada sadece uyarlama talep edebilmek için sözleşmenin geçerli bir şekilde kurulmuş olduğuna değinmekle yetiniyoruz²⁶².

Sonuç olarak ancak aşağıda inceleyeceğimiz şartların varlığı halinde aşırı ifa güclüğü nedeni ile sözleşmenin uyarlanması istenebilecektir. Sözleşmenin uyarlanması mümkün değilse, sözleşmeden dönme, sözleşmenin feshi hakkı kullanılarak sözleşme sona erdirilebilecektir²⁶³.

---

²⁶⁰ Süleyman Yılmaz, “Dövizde Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu Ve Yargıtay’ın Bakışı”, **AUHFD**, 59 (1), 2010, ss.131-172 , s. 137. Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499), s. 11.

²⁶¹ Yargıtay TBK’den önce vermiş olduğu bir kararında, öngörülebilirlik şartının gerçekleşmiş sayılması için, olayların öngörülebilir olmakla birlikte sözleşmeye etkilerinin tahmin edilemez olmasını yeterli kabul etmiştir. (Y.13.HD 24.10.1994 E.1994/6791 - K.1994/9014) (www.legalbank.net)

²⁶² Eren, **Borçlar Genel**, s. 485.

²⁶³ Havutçu, s. 336.

2.3.2. Sözleşmenin Geçerli Bir Şekilde Kurulmuş Olması

Aşırı ifa gücünü bulduğu gerekçesi ile geniş anlamda uyarlanması talep edilen sözleşmenin her şeyden önce geçerli bir sözleşme olması gerekmektedir. Sözleşme geçerli bir şekilde akdedilmemişse, sonradan ortaya çıkan durumlara göre uyarlanması da mümkün değildir. Geçersiz bir sözleşmenin varlığı halinde yapılması gereken, sözleşmenin geçersizliğini talep etmektir. Örneğin; geçersizlik hallerinden olan aşırı yararlanma ya da irade bozuklukları nedeniyle bir sözleşme geçersiz olduğunda borçlu sözleşmeyi iptal hakkına sahiptir. Ancak borçlunun iptal hakkını kullanmayıp uyarlama talep etmesinin mümkün olup olmadığı da incelenmelidir. Bu noktada iptal sebepleri hakimın resen dikkate alacağı sebepler olmadığından, borçlu iptal hakkını kullanmayarak doğrudan TBK.m.138 hükmüne dayalı istemde bulunabilir. Nitekim kanaatimizce de TBK m.39. gereğince, borçlunun iptal hakkını kullanmayarak sözleşmeyi onaylama imkanı olduğundan sözleşme geçerli hale gelebilir. Geçerli hale gelen sözleşmede de TBK m.138 uygulanması mümkün olabilecektir.

Taraflar arasında imzalanan sözleşmede TBK da düzenlenen kesin hükümsüzlük (*Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler*) hali bulunuyor ise, bu sefer hakimın hükümsüzlüğü resen dikkate alması mümkün olduğundan, uyarlama değil hükümsüzlük talebinde bulunulması gereklidir. Zira bu durumda ortada uyarlama talep edecek bir sözleşme bulunmamaktadır²⁶⁴.

---

²⁶⁴ Burak Keçecioğlu, Yabancı Parayla Yapılan Adi Kira Sözleşmesinin Uyarlanması, **İzmir Barosu Dergisi**, Mayıs, 2013, s. 253.

2.3.3. Sözleşmenin Kurulmasından Sonra Değişen Hal ve Şartların Olağanüstü Nitelikte Olması

TBK m. 138 ; “Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum”u aşırı ifa gücünün şartı olarak düzenlemiştir.

Aslında olağanüstü nitelikteki öngörülemez değişikliğin, olağanüstü olarak nitelendirilmesinin sebebi gerçekleşme ihtimalinin düşük olmasında kendini göstermektedir²⁶⁵.

TBK.m.138 hükmünün uygulanabilmesi için aranan bu şartın mutlaka esaslı bir değişiklik olması gereklidir. Nitekim, TBK tasarısının ilk halinde, uyarlama için olağanüstü durum değişikliğinin aranmaması doktrin tarafından eleştirilmiştir.²⁶⁶ YHGK’nun da belirttiği gibi, “Her talep vukuunda sözleşmeyi değişen hal ve şartlara uydurmak mümkün değildir²⁶⁷”.

Tarafımızca sonradan ortaya çıkan olağanüstü değişiklikler tüm toplumu ve veya sosyal yaşamı etkileyen nitelikte objektif nitelikte olağanüstü değişiklikler ile sadece sözleşmenin taraflarını etkileyen subjektif nitelikte olağanüstü değişiklikler olarak adlandırılacaktır.

2.3.3.1. Objektif Nitelikte Olağanüstü Değişiklikler

Değişen hal ve şartların olağanüstü niteliğinin tespitinde doktrinde farklı görüşler mevcuttur.²⁶⁸ Bu farklı görüşlerde olağanüstü bir durumdan bahsedebilmek için, bu durumun “sosyal felaket” olarak kabul edilebilecek

²⁶⁵ Kerem Cem Şanlı, “Borca Aykırı Davranış Ekonomik Açıdan Etkin Olabilir Mi? Türk Hukuku Açısından Bir Değerlendirme”, **BATİDER**, C. XXX, S. 3,2014, ss. 95-173, s.136.

²⁶⁶ Erden Kuntalp, Nami Barlas, Ahu Ayanoğlu Morali, Pelin Çavuşoğlu Işıntan, Mehtap İpek, Mert Yaşar ve Sedef Koç, **Türk Borçlar Kanunu’nun Tasarısı’na İlişkin Değerlendirmeler**, GSÜ, 2005, s.84, Baysal, **Uyarlama**, s. 231.

²⁶⁷ YHGK, T.07.05.2003, E. 2003/332; K. 2003/340. (www.turkhukuksitesi.com)

²⁶⁸ Baysal, **Uyarlama**, s.228, Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s.503 vd.

nitelikte olaylar olup olmadığı noktasında toplanmaktadır. Sosyal felaket ile neyin kastedildiğine baktığımızda, bu kavram ile olayların bir veya birkaç kişiyi değil, geneli ilgilendirmesi gerektiğinin ifade edildiğini görebiliriz. Bir kısım görüş sonradan meydana gelen değişikliklerde sözleşmenin uyarlanması için, sosyal hayatı çok derinden etkileyen olayların meydana gelmesinin gerektiğini ifade etmektedir.²⁶⁹

Olağanüstü nitelikte olduğu kabul edilen olayların başında doğal afet, savaş, ekonomik kriz²⁷⁰ ve bunun yan sonuçlarını teşkil eden, aşırı derecede ani işsizlik, para değerinin birden büyük oranda düşmesi, genel açlık, borsa fiyatlarının altüst olması, yüksek oranda yeni vergilerin konulması, ithalat veya ihracat yasağı, sayılabilir²⁷¹. Burada meydana gelen değişikliklerin ortak özelliği olağanüstü durumun kişilerin dışında gerçekleşmekle birlikte sözleşmeye etki etmesidir.

Doktrinde, içtihat veya kanun değişikliğinin de bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmıştır. Taraflar sözleşmeyi mevcut kanuni düzenlemelere güvenerek kurmuş ve bu düzenlemelerin devam edeceğini düşünmüş olabilirler.²⁷² Ancak kanun ya da içtihat değişikliği sonucu hakim in takdir yetkisi kapsamında doldurduğu bir kanun boşluğu konusunda içtihat birliği sağlanması sebebi ile tarafların uymaları gereken yeni bir kural ihdas edilmiş olabilir. Kanun ve içtihat değişikliklerinin sözleşmeye etkisi için, bu değişikliklerin öngörülemez olması şartı da vardır. Örneğin, taraflar sözleşmeyi kurdukları sırada kamuoyunda değişikliğin gündemde olması hali öngörülemezlik şartını ihlal edecektir. Ancak, Ülkemizde bir gecede değişen ve

---

²⁶⁹ Gürsoy, s. 106 vd.; Kaplan, s. 147-148; Haluk Burcuoğlu, “Hukukta Uyarlama Özellikle Taşınmaz Kiralarında Ve (Döviz Endeksli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama”, **MHAD.**, S. 20, 1996, s. 62., Ayrıca aynı görüşü İsviçre’de Bischof’da savunmuştur. bkz: Baysal, **Uyarlama**, s.229, Tezcan, s. 82.

²⁷⁰ Baysal, **Uyarlama**, s. 228.

²⁷¹ Yılmaz, **Döviz**, s. 140; Yargıtay’ın sözleşmenin uyarlanması için olağanüstü değişiklik aradığı kararları için bkz. YHGK T. 19.02.1997, E. 1996/11-762, K. 1997/77; YHGK. T. 18.11.1998, E. 1998/13-815, K. 1998/835. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

²⁷² Baysal, **Uyarlama**, s. 230.

onaylanan mevzuat düzenlenmeleri göz önüne alındığında bu tür durumlarda pek tabiki de tarafların bunu öngöremeyecekleri kabul edilebilecektir.

Bu kapsamda yapılan değişikliklerin her zaman toplumun çoğunluğunu etkilemeyeceği de dikkate alınmalıdır.²⁷³

Deprem gibi doğal afetlerin de sosyal felaket boyutunda olaylar olduğu kabul edilmektedir.²⁷⁴ 1999 Marmara Depremi²⁷⁵, 2018 Ağustos ayında Ordu’da yaşanan sel felaketi toplumun büyük kısmını etkilemiş olağanüstü ve sosyal felaket niteliğinde yaşanan olaylara örnektir. Burada değinmek istediğimiz husus, ülkemizin konumu itibarıyla deprem kuşağında yer alan bir ülke olması nedeniyle “deprem” gerekçe gösterilerek yapılan uyarılama taleplerinin akıbetinin ne olacağı hususudur. Bu durumda , Türkiye deprem kuşağında yer alır denilerek depremin olağanüstü sosyal felaket olduğu gözardı edilmemelidir. Her ne kadar Türkiye coğrafi yapısı itibarıyla deprem kuşağında yer alsın da depremin ne zaman hangi bölgede ne şiddette gerçekleşeceği hususunda tarafların bir öngörüsünün olması beklenemez. Nitekim, doktrinde Tandoğan öngörülmemesi ve olağanüstülüğün bağlantılı iki kavram olduğunu, söz konusu olayın olağanüstü niteliği arttıkça öngörülmesinin de zorlaştığını kabul etmektedir.²⁷⁶ Kanaatimizce de aksi yöndeki bir değerlendirme uyarılama kurumunun dar anlamda yorumlanması sonucu doğuracaktır. Bu nitelikteki doğal olayların olağanüstü kabul edilerek uyarlamaya imkan sağlanması TBK 138 ruhuna daha uygun düşecektir.

Ülkemiz açısından kabul edilebilecek bir diğer olağanüstü durum da terör olaylarıdır. Özellikle İstanbul’un merkezi kabul edilen Taksim ve çevresinde yaşanan patlama olayları, Ortaköy’de bir gece kulübünde yılbaşı gecesi yaşanan silahlı saldırı, Vezneciler patlaması, Atatürk Hava Limanı’na yapılan

---

²⁷³ Baysal, **Uyarılama**, s. 230.

²⁷⁴ Baysal, **Uyarılama**, s. 230., Arat, s.97.

²⁷⁵ Y. 3.HD. 27.03.2000 T., E. 2000/2648, K.2000/2640, (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

²⁷⁶ Haluk Tandoğan, **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**, C. II, Dördüncü Tıpkı Basım, Evrim Basım Yayın, Ankara, 1989, s. 240-241.

bombalı saldırı, Ankara ilinde gar patlaması olarak bilinen terör olayları da bu kapsamdadır. Yaşanan olaylardan özellikle çevre işletmeler doğrudan etkilenmiş, müşteri potansiyelleri azalmış, müşteri portföyleri değişmiş dolayısıyla ciroları da azalmıştır. Nitekim Türkiye’de bu dönemde turizm faaliyetlerinde ciddi gerileme görülmüş, yabancı devletler kendi vatandaşlarına Türkiye’nin güvenli bölge olmadığı ve gidilmemesi çağrısında dahi bulunmuşlardır. Taksim bölgesinde yer alan otellerin büyük çoğunluğunda iptaller yaşandığı, özellikle yabancı turistlerin o bölgeye gelmek istemedikleri bilinmektedir. Bu dönemde yaşanan terör olayları sebebiyle örneğin turizm acenteleri yurt dışından gelecek müşterilerinin İstanbul’a gelmek istemediklerini, bu nedenle otel rezervasyonunun iptal edilerek ödedikleri ön ödeme bedelinin kendilerine iadesini talep edebilmelidirler. Verdiğimiz örneğe benzer bir davada, Yargıtay, davacı seyahat acentesinin Taksim’de yaşanan Gezi olayları sebebiyle İstanbul’a gelemeyen müşterilerin otel rezervasyonlarının terör olayları sebebiyle iptal edilmek zorunda kaldığını bu nedenle konaklama yapamayan müşterilerin konaklama bedellerinin iadesine yönelik açılan davadaki kabul kararını kabul etmiştir.²⁷⁷

Dolayısıyla, ülkemizde yaşanan bu gibi terör olaylarının olağanüstü nitelikte ve toplumda infiale yol açan sosyal felaket niteliğinde olduğu kaçınılmazdır. Bu nedenle de bu sebeplere dayanılarak yapılacak uyarılama taleplerinin de kabul edilmesi gerekmektedir.

2.3.3.2. Subjektif Nitelikte Olağanüstü Değişiklikler

Subjektif nitelikte olağanüstü değişiklikler ile ifade edilmek istenen, sözleşme taraflarını ağır, esaslı şekilde etkilemekle birlikte, toplumun genelini etkileyecek boyutta olmayan olağanüstü değişikliklerdir.

---

²⁷⁷ Yarg. T.17.09.2015 , E.2014/7979 , K.2015/5941 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması ile ilgili geliştirilen teoriler, genellikle sosyal felaket düzeyindeki savaş, ekonomik kriz, doğal afet gibi durumların akabinde geliştirilmiştir. Bu gelişim nedeniyle sözleşmelerin uyarlanması denildiğinde bu duruma yol açan olayların sosyal felaket boyutunda olan olaylar olduğu akla gelmektedir.²⁷⁸ Ancak durum değişikliklerinin olağanüstü kabul edilebilmesi için bunun sosyal felaket boyutunda olmasına gerek olmadığı görüşü de doktrinde yer almaktadır.²⁷⁹ Sadece sözleşmenin taraflarını etkileyen bir değişiklikte olağanüstü nitelikte sayılabilmelidir.

Nitekim, Alman hukuk sisteminde sadece tarafları etkileyen olağanüstü durumların olabileceği kabul edilmiştir. Değişikliğin olağanüstü nitelikte olması şartı aranmamaktadır.²⁸⁰

Türk Hukuk sisteminde de Kocayusufpaşaoğlu, Serozan ve Baysal aşırı ifa gücüne yol açan durum değişiklikleri için “sosyal felaket” niteliği taşıyan olağanüstü bir olaya gerek olmadığını, iş hayatının gereklerinin ve dürüstlük kuralının tespit edilmesinin yeterli olduğu kanaatindedir²⁸¹.

Yine İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, maliki olduğu taşınmazda eşinin anne ve babası lehine oturma hakkı tanıyan kişinin, evlenmenin boşanma ile sonuçlanacağı yönünde bir öngörüsü olmadığı ve boşanmanın işlem temelini çökmesine neden olduğu hükmüne varmıştır. Boşanmanın sosyal nitelikli bir felaket olmadığı, sadece tarafları etkileyen bir durum olduğu

---

²⁷⁸ Bu durumun istisnası için sosyal felaket niteliğinde olmayan İngiltere’de yaşanan taç giyme töreni davası için bkz s. 24.

²⁷⁹ Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 513- 514; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop s.368 ; Haluk Burcuoğlu, **Son Mahkeme Kararları Ve Yargıtay Kararları Işığında Hukukta Beklenmeyen Hal Ve Uyarlama – Taşınmaz Kirası Sözleşmelerinde Ve Dövize Endekli Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama Uygulaması**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 10-11.

²⁸⁰ Baysal, **Uyarlama**, s. 232; Arat, Tez, s. 110.

²⁸¹ Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 511-512; Baysal, **Uyarlama**, s. 233; Serozan, **İfa**, s. 226.

açıktır ve uyarılma için sosyal felaket niteliğinde bir durum aranmaması gerektiği konusunda haklı bir karardır²⁸².

2.3.4. Sözleşmenin Kurulmasından Sonra Meydana Gelen Değişikliğin Öngörülemez ve Öngörülmesinin Beklenemez Olması

Sonradan değişen şartların sadece “olağanüstü” nitelikte olması aşırı ifa güçlüğü nedeniyle uyarılma imkanından faydalanmak için yeterli değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi aşırı ifa güçlüğü sonucu olarak uyarılmanın yapılabilmesi için şartların tamamının gerçekleşmiş olması gereklidir, yani şartlar kümülatiftir. Bu sebeple, olağanüstü durum değişikliklerinin aynı zamanda öngörülemez olması da aşırı ifa güçlüğü kurumundan faydalanmak için gerekli ikinci şarttır ve bu şartın da mutlaka somut olayda gerçekleşmiş olması gerekir.

TBK m. 138 hükmünde bu şart “ *taraflarca öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen*” hal olarak yer almıştır.

Öngörülemezlik ve öngörülemezliğin beklenememesinin temel kriteri dürüstlük kuralıdır. Dürüstlük kuralının uygulanmasında normal ve makul bir insanın öngörüsü yanında subjektif olarak sözleşen tarafların mesleği, konumu, yaşı, uzmanlığı, sözleşmenin kurulduğu sıradaki fiili bilgi gibi şahsi özelliklerinin de dikkate alınması gerekecektir.

Öngörülemezlik şartının gerçekleşmiş sayılması için en geç sözleşmenin yapıldığı sırada sonradan meydana gelecek değişikliğin taraflarca bilinmiyor olması gereklidir. Sonradan meydana gelen durum değişikliğinin, en geç sözleşmenin yapıldığı ana kadar taraflarca öngörülemez nitelikte olması gerekir²⁸³.

²⁸² Kocayusufpaşaoğlu, **İşlem Temeli**, s. 511.

²⁸³ Kaplan, **Müdahale**, s. 151; Arat, s. 104; Baysal, **Uyarılma**, s. 235. TBK 480/II hükmünde ise “(...)Ancak, başlangıçta öngörülemeyen veya öngörülebilip de taraflarca göz önünde

Sözleşme yapıldıktan sonra meydana gelen öngörülemez değişikliğin sözleşmenin esaslı noktalarına ilişkin olması gereklidir. Diğer bir ifade ile sonradan meydana gelen değişiklik sözleşmenin esaslı noktalarında değil de yan unsurlara ilişkin ise bu noktada, sözleşmenin uyarlanmasından değil sözleşmenin tamamlanması bahsedilir²⁸⁴.

Aşırı ifa güçlüğüünün sonuçlarından yararlanmak için, öngörülemezlik şartının aranmasının sebebi, sözleşme taraflarının öngörmeleri gereken bir durumu hesaplayamamış olmalarının riskini kendi üzerlerinde taşımaları gerekliliğidir. Diğer bir ifade ile tarafların öngörmeleri gereken hususları hesaplayamamış olmaları kendi kusurlarından kaynaklanmaktadır ve buna katlanmaları gerekir. Nitekim “hiç kimse kendi kusuruna dayanarak hak talep edemez (*Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*)” ve “hak arayan kimsenin ellerinin pak olması gerektiği (*He who comes into equity must come with clean hand*)” kuralı, Roma hukukundan günümüze kadar geçerli olan bir ilkedir²⁸⁵. Ayrıca, tarafların riski öngörmüş olmaları ihtimalinde bunun çoğu kez sözleşme bedeline yansımış olduğu görülecektir²⁸⁶.

Aslında, her sözleşme ilişkisinde edimlerin ifasına ilişkin bir risk her zaman mevcuttur. Ancak bu riskin ne zaman tarafların üstünde kalması gerektiği, ne zaman bu riske katlanılmaması gerektiğinin de tespit edilmesi gereklidir. Nitekim, bu riskin tarafların üstünde kalması gerektiğini kabul ettiğimizde aşırı ifa güçlüğü kurumundan yararlanmak mümkün olmayacaktır. Bu noktada öngörülemezlikten neyin anlaşılması gerektiğinin tespiti önemlidir.

---

tutulmayan durumlar(...)” ifadesi yer aldığından TBK.m.138 hükmünden farklı olarak öngörülüp de taraflarca göz önünde tutulamayan durumlarda da uyarlama imkanı getirilmiştir.

²⁸⁴ Oğuzman / Öz, s. 147. Dn. 510

²⁸⁵ Arat, s. 106; Yılmaz, **Döviz**, s. 141.

²⁸⁶ Kerem Cem Şanlı, **Hukuk Ve Ekonomi Perspektifinden Sözleşme Hukuku Ve Sözleşme Yaptırımlarının Ekonomik Analizi**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık,2017, s. 136.

Eğer risk, sözleşme konusuna ilişkin alanda, ortalama dikkat ve zekaya sahip dürüst ve makul kişilerce öngörülemiyor ise, öngörülemezlik şartının gerçekleşmiş olduğu kabul edilmelidir²⁸⁷. Ancak her somut olay kendi özel şartları dahilinde değerlendirilmelidir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi 07.11.2002 tarihli kararında, her uyuşmazlığın kendi özel şartları dâhilinde incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır²⁸⁸. Ayrıca söz konusu riskin öngörülebilir olup olmadığı noktasında dürüstlük kuralı temelli olarak bir değerlendirme yapılması gereklidir. Diğer bir ifade ile dürüstlük kuralı kapsamında, riskin öngörülmesi bekleniyor ise aşırı ifa güçlüğü korumasından yararlanmak mümkün olmayacaktır²⁸⁹.

Öngörülebilirliğin içeriğinin de belirlenmesi önemlidir. Şöyle ki, sadece meydana gelen riskin mi yoksa riskin sonuçlarının mı öngörülemez olmasının gerekli olup olmadığı ya da hem riskin kendisinin hem de sonuçlarının mı öngörülemez olmasının gerektiği incelenmelidir²⁹⁰. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 11.02.1998 tarihli kararında, riskin kendisinin ya da sonuçlarının öngörülebilir olmamasını yeterli kabul etmiştir²⁹¹.

Ayrıca, risk sözleşme yapıldıktan sonra ancak durum değişikliği meydana gelmeden önce taraflarca öngörülebilir hale gelmişse öngörülebilirlik kriterinin gerçekleşip gerçekleşmediği de incelenmelidir. Nitekim riskin öngörülebildiği andan itibaren tarafların önlem alma imkanı bulunmaktadır. Bu durumda kanaatimizce *Baysal*'ın paylaştığı gibi, taraflar durum değişikliğinden önce, ancak sözleşmenin kurulmasından sonra riskin farkına varmışlar ise gerekli tedbirleri almakla yükümlü oldukları kabul edilmelidir. Diğer bir ifade ile bu değişiklik artık onların risk alanında sayılmalıdır²⁹². Yargıtay 13. Hukuk Dairesi de 27.12.2002 tarihli kararında bu hususa dikkat çekmiştir²⁹³.

---

²⁸⁷ Kaplan, **Müdahale**, s 151.

²⁸⁸ Yarg. 11. HD. 07.11.2002 T. 2002/5287 E. 2002/10431 K.; Yarg. 13. HD'nin 12.12.2013 T. E. 2013/1042 K. 2013/31247 sayılı kararı (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

²⁸⁹ Kaplan, s. 151.

²⁹⁰ Kaplan, s.152; Arat, s.108; Gürsoy, s.110.

²⁹¹ YHGK. 11.02.1998 T. 1998/13-4 E. 1998/87 K.

²⁹² Baysal, **Uyarılama**, s. 249.

Öngörülemezlik şartının gerçekleşip gerçekleşmediğini tespiti için sözleşmenin kurulduğu ana bakılması gerektiğini ifade etmiştik. Ancak Yargıtay'ın meydana gelen riskin öngörülemez nitelikte olup olmadığını değerlendirirken riskin sözleşmenin yapıldığı tarihten önceki dönemlerde meydana geliş sıklığı ile ilgili bir değerlendirme yaptığına da sıklıkla rastlanmaktadır. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu yakın tarihli bir kararında²⁹⁴ öngörülemezlik unsuru oluşmamasının gerekçesini ayrıntılı olarak izah etmiştir. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi de daha önceki diğer bir kararında da aynı şekilde öngörülebilir olup olmadığı değerlendirilen riskin meydana geliş sıklığını da öngörülemezlik kriterinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için kullanmıştır²⁹⁵.

Son olarak Yargıtay'ın sözleşmenin taraflarına göre öngörülemezliğin tespitinde farklı bir değerlendirme yaptığını da belirtmek isteriz. Şöyle ki Yargıtay “basiretli tacir” kavramını da özellikle değinmektedir ve öngörülemezlik şartını tacirler açısından daha sert uygulamaktadır.

Tacirler için TTK. m. 18/II uyarınca, *tacirlerin basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerektiği*, ayrıca TTK. m. 22'de *ücret veya sözleşme cezasının indirilmesini talep edemeyecekleri* kuralı yer almaktadır. Bu iki hüküm sebebi ile tacirler açısından aşırı ifa güçlüğü sebebi ile uyarılma talep edebilme imkanının ayrıca değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü, özellikle tacirlerin basiretli olma yükümlülüğü sebebi ile tacir olmayan kişiler için öngörülemez olarak kabul edilebilir birçok olay tacirler için öngörülebilir kabul edilebilir²⁹⁶. Bu sebeple de aşırı ifa güçlüğü sebebi ile uyarılma talep etmenin koşullarından biri olan öngörülemezlik kriterinin tacirler açısından ayrıca ve önemle incelenmesi gereklidir.

---

²⁹³ Yarg. 13. HD. 27.12.2002 T. 2002/9911 E. 2002/14153 K.(www.lexpera.com)

²⁹⁴ YHGK, 12.11.2014 T., 2014/13-1614 E., 2014/900 K. (www.legalbank.net)

²⁹⁵ Yarg. 13. HD., E: 2005/1874 K: 2005/9749 T: 9.6.2005.(www.lexpera.com)

²⁹⁶ Kizir, s. 277.

Yargıtay, birçok kararında tacirlerin basiretli davranma yükümlülüğünden dolayı, öngörülmezlik şartının gerçekleşmediği gerekçesi ile uyarlama taleplerini reddetmektedir²⁹⁷. Ancak Yargıtay'ın bu yaklaşımı doktrin tarafından eleştirilmektedir. Özellikle, ne zaman, ne şekilde ve ne miktarda alınacağı bilinmeyen ve gizlilik içinde alınan bir devalüasyon kararın sonuçlarının basiretli bir tacir olması gerektiği gerekçesiyle tacirlerin üzerine yıkmanın adil olmayacağı ifade edilmektedir²⁹⁸. Yine, *Baysal*'ın da belirttiği gibi uyarlama davalarında tacir olma sıfatından doğan basiretli davranma yükümünün tek başına ölçüt olarak kullanılması doğru değildir. Olağanüstü durumlar sebebi ile mağdur olan tacirin yerinde başka bir makul kişi olsa idi ve bu kişinin olağanüstü durumu öngörebileceği söylenebiliyor ise o zaman sözleşmenin uyarlanması talebinin reddi gereklidir. Ancak burada da dikkat edilecek olan bir tacirin uyarlama talep etmesi durumunda, herhangi bir diğer tacirin nasıl davranacağı değil, objektif olarak uyarlama talep eden tacir ile aynı niteliklere sahip bir tacirin nasıl davranacağıdır²⁹⁹. Ayrıca olağanüstü nitelik taşıyan bu olayların soyut olarak öngörülebilir olup olmadığı değil somut olarak uyarlanması talep edilen sözleşme ilişkisine yaptığı etkilerinin öngörülebilir olup olmadığı incelenmelidir³⁰⁰.

Aşırı ifa güçlüğü ile karşılaşılması neticesinde en sık karşılaşılan durum maliyet artışıdır. Eğer öngörülebilirlik ölçütü aranmasa idi her türlü maliyet artışı için borçlunun uyarlama ya da sözleşmeden dönme talebinde bulunması mümkün olabilirdi. Ancak, bu durum da tarafların sözleşme yapma güdülerini azaltma riskini taşır. Ayrıca riskin öngörülmesi halinde genellikle riskin ücrete yansması söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda da sözleşmeye müdahale

---

²⁹⁷ Yarg.13. HD., E. 1982/6168 K. 1982/7199 T. 26.11.1982; Yarg. 13. HD., E. 2003/3622 K. 2003/7636 T. 10.06.2003; Yarg.13. HD., E. 2003/5675 K. 2003/10165 T. 16.09.2003; Yarg. 13. HD., E. 2003/6198 K. 2003/10655 T. 24.09.2003; Yarg. 13. HD., E. 2003/7931 K. 2003/12902 T. 30.10.2003; Yarg. 13. HD., E. 2003/15227 K. 2004/564 T. 26.01.2004, YHGK 07.05.2003, E. 2003/13-332, K. 2003/340; Yarg.13. HD. 28.6.2004, E. 2004/2610, K. 2004/10082.

²⁹⁸ Ahmet M. Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 18. Bası, Ankara, Turhan Kitapevi, 2014, s.267.

²⁹⁹ Baysal, **Uyarlama**, s. 255 vd.

³⁰⁰ Baysal, **Uyarlama**, s. 255 vd.

edilmesi doğru olmaz. Ancak maliyeti arttıran olay olağanüstü olarak nitelendirilebiliyorsa bu durumda gerçekleşme ihtimali düşük bir ihtimalle karşı karşıya kalınmış olmaktadır. Pek tabiki her hâlükârda olağanüstü durumun borçludan kaynaklanmaması gereklidir. Aksi takdirde fırsatçı davranış (*opportunistic behavior*) söz konusu olacaktır. Yani borçluya kendi kusuru yüzünden olsa dahi ifa maliyetinin arttığı durumlarda uyarlama ya da sözleşmeden dönme imkanı tanınması halinde, borçlunun bu durumu lehine kullanması, herhangi bir dezavantajlı durumda maliyetin arttığını iddia ederek uyarlama talep etmesine izin verilmiş olunur³⁰¹.

Az önce alıntısını yaptığımız Yargıtay kararlarında, ekonomik kriz kaynaklı olarak para dengesinin bozulması durumunun her zaman uyarlamaya sebep olmayacağını kabul edildiğini belirtmiştik. Gerekçe olarak da ekonomik krizlerin öngörülebilir olduğunun üzerinde durulmuştur³⁰². Ancak benzer tarihlerde Yargıtay'ın başka tarihli kararlarında ise “(...)6098 Sayılı Yasanın 138. maddesi uygulanabileceğinden teyiz aşamasında da bu hususun nazara alınması ve dövizle borçlanmalarda uyarlama istenebileceği gözetilmelidir(...)” şeklinde karar vermiştir³⁰³. Bu kararda TBK 138. maddesi hükmünün yabancı para borçlarına da uygulanacağı belirtilse de bilirkişi incelemesi neticesinde somut olayda uyarlama şartlarının oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

İşbu tezi yazdığımız sırada da 2018 Mayıs - Ağustos ayları arasında ülkemizde Dolar ve Euro neredeyse %70 – %80 oranında artmıştır. Bu artış da Yargıtay'ın önceki dönemlerde belirttiği Türkiye'de krizin artık öngörülebilir

---

³⁰¹ Şanlı, **Ekonomik**, s.136.

³⁰²Yargıtay 2013 yılında verdiği bir kararda; uyarlama koşullarının bulunmadığı yönünde karar vermiştir. (Y.13.HD E: 2013/1042 K: 2013/31247 Tarih: 12.12.2013). Kararın eleştirisi için bkz. Herdem Belen, “Japon Yeni/İsviçre Fransı Kaydıyla Verilen Konut Kredilerinde Uyarlama Uyuşmazlıkları Hakkında Bazı Düşünceler”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt 87 Sa.5, 2013, s.276. Aynı yönde diğer bir karar için bkz. Y.13.HD 28.10.2013 E.2013/11149 - K.2013/26086. Bu Yargıtay kararının muhalefet şerhinde, “*yabancı para borcundaki dönemsel artışın aşırı ifa güçlüğüne yol açıp açmadığı değerlendirmelidir. (...)*” şeklinde görüş bildirilmiştir. (www.turkhukuksitesi.com)

³⁰³ Yarg.13.HD, 07.02.2013 T., E.2012/8250 - K.2013/2623. (www.lexpera.com)

olduğu gerekçesiyle red mi edilecektir³⁰⁴ veya bu artış yine sözleşme türlerine bağlı kalınarak ayrı ayrı mı değerlendirilecektir? Kanaatimizce bu dönemde kur artışı nedeniyle yaşanan mağduriyetlerde Türkiye koşullarında krizin oluşabileceği ortalama bir insan için artık öngörülebilir niteliktedir. Ancak bu orandaki bir artış kişilerin beklentilerinin oldukça üstünde bir seviyede gerçekleştiğinden uyarılma taleplerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Örnek olarak özellikle alışveriş merkezi yeni dönem kiralarının yabancı para ile olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Yargıtay'ın banka kredileri yönünden istikrar kazanmış kararlarının kira sözleşmeleri yönünden de uygulanıp uygulanmayacağını önümüzdeki dönemde görme imkanına sahip olacağız. Ancak kanaatimizce Yargıtay, yeni dönem kira sözleşmelerinin uyarılma davalarında da benzer içtihatlarında olduğu gibi kiralananın rayicini değerlendirmeye devam edecektir. Zira hükümet yetkilileri bu dönemde yaptıkları açıklamalarda özellikle alışveriş merkezleri başta olmak üzere dövizle yapılan kira sözleşmelerinin TL olarak düzenlenmesi yönünde çalışmalar olduğu belirtilmiştir.³⁰⁵ Bu nedenle hükümetin dahi bu konuda bir düzenleme yapma gereği duyduğu noktada Yargıtay'ın bu durumu göz ardı etmeyeceği ve uyarılma taleplerini değerlendireceği kanaatindeyiz.

Riskin taraflarca öngörülmüş ya da öngörülebilir olması ve risk primi olarak sözleşme bedeline yansıdığı durumlarda, riskin borçlunun üzerine kaldığı kabul edilmektedir. Bu sebepten de aşırı ifa güçlüğü nedeniyle uyarılma talep etmesi mümkün olmamaktadır³⁰⁶. Aynı zamanda olgu öngörülebilir olmasa da sözleşme spekülatif bir karaktere sahip ise borçlunun bir garanti sorumluluğunun bulunduğu diğer bir ifade ile ortaya çıkan riskin yine borçlu üzerine kalması gerektiği de ifade edilmektedir³⁰⁷.

---

³⁰⁴ s. 54 vd.

³⁰⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bakan-albayrak-acikladi-dovizle-kira-donemi-bitiyor-40939668>

³⁰⁶ Kurtulan, s. 210.

³⁰⁷ Topuz, **Sözleşmeye Müdahale**, s. 184; Kaplan, **Müdahale**, s. 152(Aktaran: Kurtulan, s. 211, dn. 71); Gülekli, s. 51.

Spekülatif niteliği ağır basan bu sebeple de öngörülemes olması için niteliği gereği olan sözleşmelerde, öngörülemeslik kriterinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ayrıca incelenmelidir. Spekülatif niteliği bulunan sözleşmelerin başında gelir paylaşımı inşaat sözleşmeleri gelmektedir³⁰⁸. Bu tür sözleşmelerde öngörülemeslik kriteri daha önemle incelenmelidir³⁰⁹.

2.3.5. Kusurun Bulunmaması

Kusurun bulunmaması şartı aslında, daha önce de ifade ettiğimiz, hiç kimse kendi kusuruna dayanarak hak talep edemez (*Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*) ilkesinin bir görünümüdür. Bu sebeple, sözleşmenin akdedilmesinden sonra ortaya çıkan değişikliğin gerçekleşmesine kusuru ile sebep olan taraf aşırı ifa güçlüğüne dayanarak talepte bulunamayacaktır³¹⁰.

TBK.m.138. hükmünde de “Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar(...)” ifadesinde de “borçludan kaynaklanmayan bir sebep” ibaresi ile kusursuz olunması gerektiğine açıkça vurgu yapılmaktadır. Ancak burada değerlendirilecek olan kusursuzluk şartı sözleşmenin tarafı olan ve aşırı ifa güçlüğü sonuçlarından yararlanmak isteyen tarafın dürüst bir şekilde hareket edip etmediği ile sınırlıdır. Diğer bir ifade ile akdi sorumluluğu ya da haksız fiil sorumluluğundan kapsamında kusur incelemesi yapılmayacaktır³¹¹.

Uyarılma davalarında kusur iki yönlü incelenmelidir. Bunlardan birincisi, şartların değişmesine kendi kusurlu davranışıyla sebep olan tarafın uyarılma talep edemeyeceği kuralıdır. Uyarılmayı talep eden tarafın, objektif olarak öngörülebilir bir olayı öngörmemesi, kusurlu olarak kabul edilmesine sebep

³⁰⁸ Emrehan İnal , **Sonuca Katımlı Sözleşme Kavramı Ve Gelir Paylaşımı İnşaat Sözleşmesi**, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, 2011, s. 123 vd.

³⁰⁹ Baysal, **Uyarılma**, s. 314 .

³¹⁰ Kaplan, **Müdahale**, s.150; Arat, s.135.

³¹¹ Arat, s. 135.

olmaktadır. İkinci olarak kusur, edimler arasındaki dengesizliğin aşırı derecede bozulması halinde aranan bir unsurdur. Uyarılma talebinde bulunmuş taraf, dengenin bozulmaması için gereken tedbirleri zamanında almamışsa kusurlu sayılacaktır ve uyarılma talebinde bulunamayacaktır³¹². Özetle, kusur iki açıdan önemlidir, ya kusurlu davranış neticesinde, riskin meydana gelmesine sebebiyet verilebilir ya da kusur edimin ifasının aşırı derecede güçleşmesinde neden olabilir. İlk hale örnek olarak, yanıcı ve yakıcı kimyasal madde üreten bir fabrikada, bu tarz maddelerin elektrik sistemine yakın yerde istiflenmesi neticesinde yangın çıkması ve mal tesliminin yapılamaması verilebilir. Diğer bir örnek olarak, sözleşme kurulduktan sonra devlet tarafından sözleşme konusu malların ithali yasaklanmış ya da ithaline kısıtlama getirilmiş olmasına ve daha önceden bağlantısı yapılan mallar için bu yasak ya da kısıtlama söz konusu olmamasına rağmen, satıcı ithalat bağlantılarını zamanında yapmamışsa, edimin ifasının güçleşmesinde ithalat bağlantılarını zamanında yapmaması sebebi ile kusurunun bulunduğu kabul edilmelidir³¹³. İkinci duruma örnek olarak, Ürdün'den petrol tankerleriyle getirilecek ham petrol, Irak'ta savaş çıkması nedeniyle Suriye üzerinden Türkiye'ye getirilebilecekken nakliye firmasının petrolü Irak üzerinden Türkiye'ye getirmeye çalışmakta ısrar etmesi halinde, edimin ifasını güçleştirme riski ortaya çıkmaktadır. Kusurun tespitinde de söz konusu somut olayın özellikleri dikkate alınarak ve dürüstlük kuralı temelinde bir değerlendirme yapılmalıdır³¹⁴.

Temerrüde düşmüş tarafın uyarılma imkânından yararlanıp yararlanmayacağına da incelenmesi gereklidir. Şöyle ki, kusuru ile temerrüde düşen taraf uyarılma imkânından yararlanma imkânı bulunmamaktadır. Ancak TBK.m.119/II gereği temerrüde düşmede kusuru bulunmadığını ispatlarsa, diğer koşulların da gerçekleşmesi şartı ile uyarılmadan yararlanması mümkündür³¹⁵.

---

³¹² Akıncı, s. 115.

³¹³ Kılıçoğlu, 2012, s. 258.

³¹⁴ Gürsoy, s.153; Baykal, s.250.

³¹⁵ Arat, s.137; Kaplan, **Müdahale**, s.150–151; Yarg. 11. HD. 03.06.1997 T. 1997/2072 E. 1997/4215 K. Sayılı içtihatında “BK.’nun 102 maddesi hükmü uyarınca temerrüde düşen

2.3.6.Edimler Arası Dengenin Aşırı Bozulmasından Dolayı İfanın Beklenememesi

Aşırı ifa güçlüğünün sınırının belirlenmesi dürüstlük kuralı kavramı ile yakından ilgilidir. Zira, TBK.m.138 hükmünde aslında mevcut koşulların, sonradan değişerek ifanın aşırı derece güçleşmesi halinde, borçludan ifanın talep edilebilmesinin kriteri dürüstlük kuralından yola çıkılarak ifade edilmiştir. İlgili hüküm “durum değişikliğinin sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları (...) ifanın istenmesini dürüstlük kuralına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir.” şeklindedir.

Bu şart ifanın beklenemezliği şartı olarak nitelendirilmektedir. Somut olayda sözleşmenin uyarlanması akabinde de edimin ifası dürüstlük kuralı uyarınca halen beklenemiyorsa sözleşme sona erdirilecektir.³¹⁶ Bu nedenle bu şart sözleşmenin sona erdirilmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Bu kavramı, edimler arası dengenin aşırı derecede bozulması, çekilmez olması şartından yola çıkarak inceleyenler de bulunmaktadır³¹⁷. Yargıtay da hem dürüstlük kuralı temelli olarak hem de sözleşmenin ifasının çekilmez olması şartından yola çıkarak işlem temelinin çökmüş sayılması için, ifanın beklenemez olması gerektiğini ifade etmiştir.³¹⁸

Meydana gelen durum değişiklikleri sonucu bozulan dengenin borçlunun ekonomik mahvı sonucunu doğurması şart değildir. Edimler arasındaki dengesizliğin ağır ve açık olması yeterli görülmektedir³¹⁹. Nitekim, TBK m. 138’de geçen “...olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları,

---

borçlu, borcun uyarlanması yönünde bir istemde bulunamaz.” şeklinde karar vermiştir. Diğer bir karar için bkz. Y.11.HD, 16.01.2003 T., E.2002/7816, K.2003/302, Legal Hukuk Dergisi, Mart 2003, s.670

³¹⁶ Baysal, **Uyarlama**, s.266.

³¹⁷ Tekinay/Akman/Burcuoğlu /Altop , s. 1006.

³¹⁸ YHGK, 1.10.1997, E.1997/13-493, K.1997-764. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

³¹⁹ Kaplan, **Müdahale**, s. 147-148; Atabek,s. 91.

kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir” ise ifadesi ile iktisadi olarak mahvolmanın arandığı şeklinde yorum yapmak oldukça zordur. Sadece mağdur olan taraftan ifanın istenmesinin dürüstlük kuralına aykırı düşecek şekilde ağırlaşması yeterli görülmektedir. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi 07.02.2013 tarihli bir kararında bu durumu açıklayan hüküm tesis etmiştir³²⁰. Bu kararın Yargıtay’ın eBK döneminde adeta bir şart olarak aradığı ekonomik olarak mahvolma kriterini değiştirmesi yönünden önemli olduğu kanaatindeyiz. Borçlunun ekonomik olarak mahvına sebep olma kavramı borçlunun şahsına fazlasıyla bağlı bir kavramdır. Borçludan ifanın beklenememesine yol açacak olayın, borçlunun ekonomik durumuna bağlanması sözleşmenin diğer tarafına yüklenecek riski adaletli kılmaz. Zira borçlunun ekonomik geliri yüksek ise, aslında dürüstlük kuralı gereği aşırı ifa güçlüğü kapsamında değerlendirilebilecek bir durum, sırf ekonomik mahva sebep olmadığı için kapsam dışı bırakılacaktır. Yine aynı şekilde borçlunun ekonomik durumunun kötü olması halinde, aslında ifanın beklenmesi dürüstlük kurallarına uyarınca mümkün iken, sadece borçlunun mahvına sebep olacağı için aşırı ifa güçlüğü kapsamında olacaktır. Bu nedenlerle, borçlunun ticari olarak mahvına sebep olma kavramının ifanın beklenmesinin dürüstlük kurallarına aykırı olması kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.³²¹

İfanın beklenememesi ile ilgili olarak, Yargıtay 3. Hukuk Dairesi’nin 8.11.2005 tarihli kararı da önemlidir³²². Kararda belirtildiği üzere, *“sözleşenlerin eğer gelişmeleri baştan kestirebilselerdi, sözleşmeyi bambaşka koşullarla kurmuş olacakları söylenebiliyorsa”* edimler arası dengenin bozulduğunun, sözleşme menfaatinin kalmadığının kabulü gereklidir.

İfanın beklenemez olduğunun tespitinde, somut olayın özellikleri, yasal ve sözleşmesel risk dağılımının iyi değerlendirilmesi gereklidir. Yani ilk önce

---

³²⁰ Yarg.13. HD E.2012/8250 K.2013/2623 T.07.02.2013.(www.kararara.com)

³²¹ Çalışkaner, s.92

³²² Yarg. 3. HD , 08.11.2005 T. E. 2005/8074, K. 2005/11279.(www.legalbank.net)

sözleşmesel ve yasal risk paylaşımı olup olmadığına bakılmalı, eğer sözleşmede ya da yasada risk dağılımına ilişkin hüküm bulunuyorsa bu hüküm uygulanmalı, eğer sözleşmesel ya da yasal risk dağılımı bulunmuyor ise somut olayın özellikleri dikkate alınarak ifanın yerine getirilmesinin dürüstlük kuralı kapsamında doğru olup olmadığı tespit edilmelidir³²³. Eğer dürüstlük kuralı uyarınca ifanın beklenemez olduğu sonucuna varılıyorsa, borçlu tarafın riski tek başına üstlenmesi söz konusu olmayacaktır. Risk paylaşımı sözleşmenin uyarlanması yolu ile tekrar yapılacaktır.

Sözleşmede risk paylaşımına (*uyarlama klozları/hardship klozları*) ilişkin bir hüküm bulunduğu hallerde sözleşme hükmünün dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerektiğini yukarıda belirttik. Ancak, sözleşmede yer alan bu hüküm uyarlama yapılmasını engelleyen bir hüküm ise bu noktada TBK.m.138 hükmünün emredici nitelikte olup olmadığı diğer bir ifade ile olumsuz uyarlama hükmünün geçerli olup olmadığına incelenmesi gereklidir. Doktrinde *İnceoğlu*, TBK.m.138 hükmünün nispi emredici nitelik taşıdığı ifade ederken³²⁴, Baysal, hükmün kamu düzeni gereği olmadığını ve emredici nitelik taşımadığını ileri sürmektedir³²⁵.

İfanın beklenemez olması aslında taraflar arasında risk paylaşımının ne şekilde yapılacağı ile de ilgilidir. Diğer bir ifade ile kendisinden ifanın beklenmediği taraf değil, karşı taraf riski üzerine almış olmaktadır. Dolayısı ile risk paylaşımı neticesinde riskten kurtulan taraftan ifanın beklenememesi durumu söz konusu olmaktadır.

---

³²³ Baysal, **Uyarlama**, s. 270.

³²⁴ Murat İnceoğlu, **Kira Hukuku**, C.1-2, İstanbul, XII Levha Yayıncılık,2014, ss.162-164.

³²⁵ Baysal, **Uyarlama**, s. 273. Baysal ile aynı görüşte diğer yazarlar için bkz. Cevdet Yavuz / Faruk Acar / Burak Özen, **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, 9. Bası, İstanbul, 2014, s. 562; Yılmaz, **Döviz**, s. 273.

2.3.7.Edimin İfa Edilmemiş Olması veya Hakların Saklı Tutularak İfa Edilmiş Olması

Edimin ifa edilmemiş olması veya hakların saklı tutularak ifa edilmiş olması aslında uyarılmanın ön şartı olarak değerlendirilebilir³²⁶. Çünkü, edim ifa edilmiş ise sözleşme hükümlerinin bir anlamda kabul edildiği anlamına gelecektir ve en önemlisi mağdur olduğunu iddia eden tarafın sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirme gücüne haiz olduğu sonucuna ulaşılacaktır³²⁷. Aynı zamanda edimin ifa edilmesi taraflar arasındaki sözleşme ilişkisini sonlandırır ve dolayısı ile sona ermiş bir sözleşmenin uyarlanması da mümkün değildir³²⁸.

Doktrinde Baysal, borcun ifa edilmiş olması halinin ifanın güçleşmediğini gösterdiği şeklindeki görüşe karşı çıkmaktadır. Gerekçe olarak da sadece borçlunun değil alacaklının da uyarılma talep edebileceği halleri göstermiştir. Örneğin kira sözleşmesinin uyarlanması talebinde bulunan alacaklı yan kiraya veren ise, alacaklı edimini ifa etmeye yani kiralananı kullandırmaya devam edecektir. Dolayısı ile alacaklının borcunu ifa etmeye devam etmesi ifanın onun için güçleşmediği anlamını taşımamaktadır şeklinde açıklamalarda bulunmuştur³²⁹.

Burada dikkatle incelenmesi gereken bir konu madde hükmünün lafzında sadece borçlunun uyarılma talebinde bulunabileceğinin düzenlenmiş olmasıdır. Maddenin lafzında özellikle borçlu ifadesine vurgu yapılması doktrinde oldukça eleştirilmektedir. Zira borçlu konumunda olmayan ancak sonradan ortaya çıkan değişikliklerden etkilenen taraf alacaklı da olabilir. Genel görüş

³²⁶ Yarg. 13. HD. 03.07.2003 T. , 2003/9034 K.

³²⁷ Burcuoğlu, **Uyarılma**, s. 63; Arat, s. 123, Kaplan, **Müdahale**, s.153; Akyol, **Dürüstlük Kuralı**, s. 91; Ahmet M. Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 21.Baskı, Ankara, Turhan Kitapevi, 2017, s.344;Yarg. 13. HD., E. 2003/7440, K. 2003/9034, T. 3.7.2003 sayılı kararında *sözleşmenin uyarılması koşullarının varlığından söz edilemeyeceği belirtilmiştir.* (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

³²⁸Eren, **Borçlar Genel**, s. 486; Gürsoy, s. 149; Yarg. 13. HD., 21.04.2003, E.2002/15326, K.2003/4726. (www.legalbank.net)

³²⁹ Baysal, **Uyarılma**, s. 316; Benzer görüş için bkz. Serozan, **Dönme**, s. 341, dn. 224.

madde metninde borçlu yerine mağdur taraf ibaresinin kullanılması gerektiği yönündedir.³³⁰ Kanaatimizce, maddenin lafzına bağlı kalınırsa alacaklının uyarılma talebinde bulunması aşırı ifa güçlüğüne değil, edimler arası dengenin bozulması ya da sözleşme ile izlenen amacının boşa çıkması hallerine daha uygundur. Ancak maddenin lafzına bağlı kalınmayıp, düzenleme amacının mağdur tarafı korumak olduğu düşünülürse aşırı ifa güçlüğü kavramından alacaklı yan da yararlanılabilecektir.

Ayrıca yeri gelmişken burada hatırlatmak isteriz ki, kanun metninde yer alan “borçlu” ifadesi, sözleşme ilişkisinde edimin ifasının kendisinden isteneceği kişidir. Burada esas olan edimdir. İki tarafa borç yükleyen karşılıklı sözleşmelerde edim borçlusu kavramına dikkat edilmesi gerekmektedir. Örneğin kira sözleşmelerinde, kiraya veren kişinin borcu, kiralananı sözleşme süresince kiracıya kullandırma borcudur. Kiralananda sonradan meydana gelen değişikliklerle, kiraya verenin kiralanan yeri kullandırma borcunu yerine getirmesi kendisinden dürüstlük kuralı gereğince beklenemediği noktada kiraya veren madde lafzı dahilinde talepte bulunabilecektir. Dolayısıyla madde metninde önemli olan husus edim borçlusu olma kavramıdır. Yoksa kiraya verenin, kira bedelinin alacaklı tarafı olma hali değildir.

Ayrıca edim, uyarılma hakkı saklı tutularak ifa edilmiş ise uyarılma imkanından faydalanılabilir³³¹. TBK.m.138 hükmünde de “(...) borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa(...)” şeklindeki ifadeden ihtirazi kayıtlı yapılan ifalarda uyarılma imkânından yararlanma imkânı tanınabileceği düzenlenmiştir. İfanın aşırı derecede güçleşmesinden doğan hakları saklı tutarak edimi ifa etmek, borcun ihtirazi kayıtlı ifa edildiği anlamına gelecektir³³².

---

³³⁰ Baysal, **Uyarılma**, s. 367.

³³¹ Arat, s. 123-124; Burcuoğlu, **Uyarılma**, s.63; Burcuoğlu, **Beklenmeyen Hal**, s. 13; Nihat Yavuz, **6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi**, C.I, Ankara, 2013, ss.841- 842.

³³² İhtirazi kayıt kavramı ile ilgili bkz. Halil Yılmaz, **Borçların ifasında ihtirazi kayıt ileri sürülmesi ve uygulanması**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002.

İfa edilmiş bir sözleşmede uyarlamının geleceğe etkili mi yoksa geçmişe etkili mi olacağı özellikle incelenmelidir. Bu durumda sözleşmenin sadece ileriye etkili olarak uyarlanması gerektiği kabul edilmelidir³³³.

Kısmi ifa yapılması halinde kalan kısım için uyarlama talebinde bulunulması mümkündür. Sürekli borç ilişkisinde ise önemli olanın ifaya başlanmaması değil, ifa süresinin dolmaması olduğu kabul edilmektedir³³⁴.

2.3.8.Öngörülemeyen Değişiklik ile İfa Edilememe Arasında Uygun İlliyet Bağı Olması

Uygun illiyet bağı her hukuki ilişkide aranan bir ölçüt olsa da uyarlama davasındaki anlamının ayrıca incelenmesi gereklidir. Uyarlama davalarında uygun illiyet bağı dendiğinde edimin ifa edilmesinin aşırı derecede güçleşmesinin nedeninin, sözleşme kurulduktan sonra meydana gelen öngörülemeyen değişiklikler olması gereklidir. İlliyet bağının varlığını uyarlama talep eden taraf ispat etmelidir.

---

³³³ Yarg. 13. HD., E. 2001/2908, K. 2001/3543, T. 5.4.2001. Yarg. 13. HD., E. 2001/2908, K. 2001/3543, T. 5.4.2001 sayılı karar. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

³³⁴ Keçecioglu, s. 256.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜNÜN SONUCU OLARAK UYARLAMA VE SÖZLEŞMENİN SONA ERDİRİLMESİ

TBK.m.138 hükmünde, “(...) borçlu, hakimden sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir.” düzenlemesi ile aşırı ifa gücü nedeniyle sözleşmenin uyarlanması iki şekilde mümkündür. Birincisi sözleşmenin değişen şartlar doğrultusunda uyarlanması ikincisi ise uyarlanmanın mümkün olmadığı hallerde sözleşme ilişkisinin sona erdirilmesidir.

Aşağıda bu iki uyarlama hali “sözleşmenin uyarlanması” ve “sözleşmenin sona erdirilmesi” ana başlıkları altında incelenecektir.

3.1. Aşırı İfa Gücü Nedeniyle Sözleşmenin Uyarlanması

3.1.1. Genel Olarak

Aşırı ifa gücünün sonucu olarak, sözleşmenin değişen şartlar doğrultusunda uyarlanması en başta izlenecek yoldur. Öncelikle sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilmeli ancak sözleşmenin uyarlanmasının aşağıda belirteceğimiz esaslar dahilinde mümkün olmaması halinde sözleşme sona erdirilebilecektir.

TBK.m.138 hükmünde sözleşmenin uyarlanması açıkça düzenlenmiş olsa da uyarlama sürecinin nasıl gerçekleşeceğine ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır. Sözleşmenin uyarlanması, tarafların sözleşmenin kurulduğu sıradaki yükümlülüklerinin değiştirilmesidir. Bunun sonucu olarak belirli esaslar dahilinde risk paylaşımı tekrar yapılarak en başta sağlanan sözleşme adaleti korunacaktır.

Uyarlamanın esaslarının anlaşılabilmesi için uyarlamanın hukuki niteliği de değerlendirilmelidir.

3.1.2. Uyarlama Hakkının Hukuki Niteliği

TBK.m.138 hükmünde sözleşmenin dar anlamda uyarlanması imkânı düzenlenmiştir. Uyarlamanın hukuki niteliği konusunda madde metninin lafzı nedeniyle birçok doktrin tartışması da doğmuştur. Bu hukuki niteliği açıklığa kavuşturmak için yenilik doğuran hak ve bu hakkın kullanılmasıyla doğan uyarlama kararının niteliği üzerine incelemelerde bulunacağız.

3.1.2.1. Yenilik Doğuran Hak Niteliği

Yenilik doğuran hak, taraflardan sadece birinin iradesiyle oluşan ve taraflar arasındaki sözleşme ilişkisine kesin bir şekilde etki eden haklardır.³³⁵ Tarafın iradesinin karşı tarafa varması gerekli ve yeterlidir. Karşı tarafın onayı aranmaz.³³⁶

Bu haklar taraflar arasındaki ilişkiye kurucu, değiştirici ya da bozucu nitelikte etki ederler. Örnek vermek gerekirse, alım, geri alım ve önalım yetkileri kurucu yenilik doğuran hak, seçimlik borçta seçim hakkının kullanılması değiştirici nitelikte yenilik doğuran hak ve son olarak iptal ve fesih bozucu yenilik doğuran haklardır³³⁷.

Bu haklar birden fazla kaynaktan doğabilir. İradi olarak tercihlerden doğabileceği gibi, tarafların ortak iradesiyle sözleşmeden ya da önalım gibi doğrudan kanuni düzenlemelerden de doğabilir. Bazı yenilik doğuran hakların

---

³³⁵ Vedat Buz, **Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1998, s.72; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 16; Necip Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 1. Fasikül, 2. Baskı, İstanbul, 1985, s.53.

³³⁶ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s. 73.

³³⁷ Serozan, **Dönme**, s 48; Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s. 73; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 964.

kullanılması kanuni düzenlemeler gereği dava şartına bağlanmıştır.³³⁸ Örneğin adi ortaklıklarda ortaklığın haklı nedenle feshi hakimin kararı ile sonuç doğuracaktır³³⁹.

Genel olarak niteliği itibariyle tek taraflı irade beyanın dava yoluyla kullanılması zorunlu olmadığı halde tarafların dava yolunu tercih etmesinin önünde engel de yoktur. Nitekim aşırı ifa güçlüğü'nün şartları oluştuğunda borçlu taraf uyarılma hakkını tek taraflı irade beyanıyla kullanabileceği gibi bu hakkını doğrudan dava yoluyla hakimden de talep edebilir. Dava yoluyla talep edilmiş olması bu hakkın tek taraflı iradeye bağlı olarak doğduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Bu durumda dava dilekçesi, karşı tarafa varması gereken irade beyanı yerine geçecektir³⁴⁰.

TBK m.138 hükmü bu konuda "*hakimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanması isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkında sahiptir.*" şeklindedir.

TBK.m.138 hükmünde, her ne kadar dar anlamda uyarılma hakkının hakimden dolayısıyla dava yolu ile kullanılması gereken bir hak olduğu ifade edilse de, doktrinde baskın görüş, sözleşmenin uyarlanması hakkının dava dışı kullanılabilen yenilik doğuran hak olduğu yönündedir³⁴¹. Bu kapsamda hakimin vereceği kararın açıklayıcı tespit hükmü olduğu ifade edilmektedir³⁴². Ancak bazı Yazarlar, sadece işlem temelinin çökmesi neticesinde kullanılan dönme hakkının yenilik doğuran hak olduğunu savunmaktadırlar³⁴³. Diğer bir ifade ile dar anlamda uyarılma için kullanılan hakkın yenilik doğuran hak niteliğinde olmadığını ileri sürmektedirler.

---

³³⁸ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s. 73.

³³⁹ Serozan, **Dönme**, s 49.

³⁴⁰ Serozan, **Dönme**, s 49.

³⁴¹ Baysal, **Uyarılma**, s. 341; Serozan, **Dönme**, s. 355; Gürsoy, s. 184; Nomer, **Borçlar**, s. 184.

³⁴² Baysal, **Uyarılma**, s. 341; Serozan, **Dönme**, s. 341; Erman, **İstisna**, s. 114.

³⁴³ Topuz, **Sözleşmeye Müdahale**, s. 331; Ural, s. 131; Gümüş, **Kira**, s. 86; İnceoğlu, s. 174.

Uyarılma hakkının TBK m.138 gereği iki sonucunun farklı hukuki niteliğe sahip olmasının, yani dönme hakkı yenilik doğuran bir hak olarak kabul edilirken,³⁴⁴ dar anlamda uyarılmanın hakimden talep edilmesi gereken bir hak olarak tanınmasının tutarsızlık olacağı belirtilmiştir. Ayrıca dönmenin daha ağır bir yaptırım olarak hakimden talep edilmeksizin kullanılabilmesi karşısında, dar anlamda uyarılmanın hakimden talep edilme şartına bağlanmasının mantıklı olmadığı gerekçesi ile eleştiride bulunulmuştur³⁴⁵. Bu durumun kanunun bütünlüğüne ters olacağı da ifade edilmektedir.³⁴⁶

Yenilik doğuran hakların kullanılmasının önüne iradi ya da kanuni engel, şart konulamaz³⁴⁷. Aşırı ifa güçlüğünün diğer şartları oluştuğunda borçlu taraf tek taraflı iradesiyle uyarılma ya da sözleşmeyi sona erdirme yoluna gidebilecektir. Eğer karşı taraf şartların oluşmadığını iddia ederse buna dayanarak mahkemeye başvurabilir.

Bu haklar taraflardan birinin iradesiyle kullanılabilirdiği için karşı tarafa vardığı anda niteliğine göre yukarıda saydığımız sonuçları doğuracağından bir sefer kullanılmakla sona ererler. Kullanılmayla sona erdikleri için geri alınamazlar.

3.1.2.2. İnşai Karar – Tespit Kararı

Uyarılma hakkının niteliğinin yenilik doğuran bir hak mı olduğu yoksa ancak hâkimden talep edilebilen yenilik doğuran bir dava mı olduğu hususunun tespiti, mahkeme kararının niteliğinin tespiti için de ayrıca önemlidir. Zira uyarılma hakkının, mahkemede kullanılması gereken bir hak olduğu kabul edilirse mahkemenin kararı inşai karar niteliğini taşıyacaktır. Uyarılma hakkının mahkemeden talep edilmesi gerektiğini savunan yazarlar, uyarılma kararının inşai bir karar olduğunu savunmaktadır³⁴⁸ ve inşai davanın hüküm ve

³⁴⁴ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s.73.

³⁴⁵ Atamer, **TBK Tasarı**, s. 26.; Baysal, **Uyarılma**, s. 348-350

³⁴⁶ Baysal, **480. Mad.**, s.483.

³⁴⁷ Serozan, **Dönme**, s 47.

³⁴⁸ Topuz, **Sözleşmeye Müdahale**, s. 326 vd., İnceoğlu, s. 174.

sonuçlarına tabi olduğunu kabul etmiş olmaktadır. Ancak inşai dava açısından gözden kaçırılmaması gereken husus, bu davalarda kararların ileriye etkili olduklarıdır. Nitekim bu husus, HMK.m.108/III hükmünde açıkça ifade edilmiştir.

Ancak uyarılma davalarının nitelikleri gereği geçmişe etkili olmaları esastır. Zira önemli olan sözleşmenin aşırı ifa güçlüğü gerçeğe andan itibaren uyarlanmasıdır³⁴⁹. Karar anından itibaren uyarılma yapılması hem taraf menfaati için uygun olmayacak hem de TBK.m.138 hükmünün tahsis edilmiş amacına aykırılık teşkil edecektir.

HMK. m.106’da düzenlenen tespit davasına ilişkin hüküm incelendiğinde ise, uyarılma davası neticesinde verilen kararın bir tespit hükmü olduğu kabul edilmelidir. İlgili hükümde;

“(1) Tespit davası yoluyla, mahkemeden, bir hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığının belirlenmesi talep edilir.

Görülebileceği üzere ilk maddede bir hakkın varlığının tespiti için tespit davası açılabilirliği açıkça belirtilmiştir. Uyarılma davalarında da tespit edilen, mağdur olan tarafın uyarılma talebinde bulunup bulunamayacağını tespitidir. Nomer’in de ifade ettiği üzere, uyarılma hakkı, hakim kararıyla doğan bir hak değildir³⁵⁰.

---

³⁴⁹ Baysal, **Uyarılma**, s. 355 vd.

³⁵⁰ Nomer, **Borçlar**, s.325-326

3.1.3.Sözleşmenin Uyarlanması Talebi Hakkında Hakimin Vereceği Karar

Sözleşmenin uyarlanmasının sözleşmede yaptığı etkilere göre dar ve geniş anlamda uyarılma olarak adlandırıldığını tezimizin birinci kısmında ifade etmiştik.³⁵¹ Burada ise dar ve geniş anlamda uyarılma ayrıntıları ile açıklanacak olup, hakimin uyarılma yaparken izleyeceği süreç ile uyarılma yapılırken dikkat edeceği temel hususlar açıklanacaktır.

Sözleşmenin uyarlanmasında, tarafların sözleşmede değişen şartları öngörmemesi nedeniyle doğan uyarılma boşluğunun, hakimin müdahalesi ile değiştirilmesi ya da kaldırılması söz konusu olur³⁵².

Sözleşmenin hakim tarafından değişen şartlara uyarlanmasında, sözleşme hükümleri değiştirilmekte ya da sözleşme sona erdirilerek sözleşme değişen şartlara uygun hale getirilmektedir.³⁵³

3.1.3.1. Dar Anlamda Sözleşmenin Uyarlanması

Sözleşmenin uyarlanması kapsam itibarıyla dar ve geniş anlamda uyarılma olarak sınıflandırılabilir.

Dar anlamda ya da bir diğer deyimle olumlu uyarılma, sözleşme içeriğinde yer alan hak ve borçlara ilişkin değişiklik yapılması veya sözleşmenin süresinde değişiklik yapılmasıdır.

Dar anlamda uyarılmanın konusuna nelerin girdiğine bakacak olursak, edimin konusunun değiştirilmesi, yükseltilmesi, azaltılması, ifa yeri ve zamanının değiştirilmesi örnek sayılabilir. Uygulamada sıklıkla karşılaşılan hali tarafların sözleşmeyle yükledikleri edimin konusu oluşturan borcun yükseltilmesi ya da

---

³⁵¹ s. 4 vd.

³⁵² Aksoy, Tez, s. 22.

³⁵³ Aksoy, s. 23.

indirilmesidir. Sıklıkla karşılaşılan hali, edim konusunun para borcu olması ile birlikte edimin konusu her zaman para olmayabilir. Örneğin bir satış sözleşmesinin gereklerinin kuraklık nedeniyle yerine getirilememesi halinde sözleşmenin ifa edilemeyen kısmı uyarlanabilecektir.

Son olarak, dar anlamda uyarlamanın bir yenileme olmadığına da hakim tarafından gözetilmesi gerektiğini belirtmek isteriz. Uyarlama sonrası, taraflar arasındaki sözleşmede değişiklik yapılmış olmakla, sözleşmenin diğer unsurları aynen devam etmektedir. Bu nedenle yapılan uyarlama sözleşmenin yenilenmesi anlamına gelmez³⁵⁴.

3.1.3.2. Geniş Anlamda Sözleşmenin Uyarlanması

Geniş anlamda sözleşmenin uyarlanması, hem sözleşmenin değişen koşullarını dikkate alarak sözleşme ilişkisi sona erdirilmeden sözleşmenin uyarlanmasını hem de gerektiğinde sözleşme ilişkisinin sona erdirilmesini kapsar.

Geniş anlamda uyarlama dar anlamda uyarlamayı da kapsar. Sözleşmenin sona erdirilmesini ve dar anlamda uyarlama konusunun tamamı geniş anlamda uyarlamayı oluşturur. Eren, sözleşmenin içeriği ile birlikte süresinde de değişiklik yapılmasını geniş anlamda uyarlama olarak ifade etmiştir.

TBK.m.138 hükmünde sözleşmenin dar anlamda uyarlanması öncelikli olarak başvurulması gereken çözüm yolu olarak öngörülmüştür. Bu kapsamda ancak dar anlamda uyarlama mümkün değilse sözleşmenin sona erdirilmesi çözüm yolu olarak kullanılabilir. Kanaatimizce de tarafların haklarını kullanırken dürüstlük kuralına ve bu imkanın tanınma amacına uygun olarak kullanmalarının zorunlu olarak düzenlenmesi yerinde olmuştur.

---

³⁵⁴ Doğan, s. 15.

3.1.4. Uyarılma Yapılırken Hakimin Gözönünde Tutması Gereken Esaslar

Çalışmamızın ikinci bölümünde değinilen TBK.m.138 hükmünün uygulanma şartlarının somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediğinin sıkı suretle kontrol edilip, değerlendirilmesinden sonra, sözleşmenin uyarlanmasına kanaat getiren hakimin, sözleşmeyi uyarlarken izleyeceği yolun belirlenmesi, uyarılma yapılıp yapılmaması gerektiğinin tespiti kadar önemli bir husustur. Hakim öncelikle sözleşmede uyarlamaya ilişkin hüküm bulunup bulunmadığını değerlendirecektir. Sözleşmede ya da kanunda uyarlamaya ilişkin hüküm bulunmaması halinde hakim uyarılma yapılması gerekliliğinin ortaya çıkması halinde sözleşmeye müdahale edecektir.³⁵⁵ Ancak sözleşmenin uyarlanması konusunda hakimin nasıl karar vereceğine ilişkin kanunda bir sistematik yoktur. Bu konuda geliştirilen bazı temel esaslar bulunmaktadır.³⁵⁶

Yargıtay 13 Hukuk Dairesi'nin 1992 yılında vermiş olduğu eski tarihli bir kararında, hâkimin uyarılma yaparken göz önünde bulundurması gereken hususlar özetlemiştir.³⁵⁷ Kararda, hakimin göz önünde tutacağı esaslar ve uyarılma faaliyeti yapılırken nasıl davranılması gerektiği özetle belirtilmiştir. Karardan yola çıkarak, hâkimin karar verirken göz önünde tutması gereken bazı hususları şu şekilde başlıklar halinde belirtebiliriz:

3.1.4.1.Hakimin Kararı Daima Yedek Çözüm Niteliğinde Olmalıdır

Sözleşmenin kurulması tarafların serbest iradeleri ile oluştuğu gibi asıl olan sözleşmenin yine tarafların iradelerinin uzlaşması ile devam etmesidir. Bu nedenlerle hakimin sözleşmeye müdahalesi her zaman yedek çözüm niteliğinde olmalı ve öncelik sözleşme serbestisi ilkesi çerçevesinde tarafların iradesi

---

³⁵⁵ Kaplan, s. 146.

³⁵⁶ Kaplan, s. 158.

³⁵⁷ Yarg. 13. HD. 19.06.1992 T. 1992/5191 E. 1992/5542 K., (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası), Yargı.13. HD (E. 2004/14870 K. 2005/3171 T. 3.3.2005) (www.legalbank.net)

olmalıdır. Hakimin sözleşmeye müdahalesi ikinci derece yardımcı nitelik arz etmektedir.³⁵⁸

Sözleşmenin uyarlanması talebiyle karşılaşan hâkim, sözleşmeye bağlılığın esas kural olduğunu, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasının, temelini dürüstlük kuralından alan ve amacı hakkaniyetin tesisi olan bir hukuki kurum olduğunu gözden kaçırmamalıdır³⁵⁹.

Hakim karar verirken taleple bağlılık ilkesi de dikkate alınmalıdır. Uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir duruma da burada yer vermek istiyoruz. Özellikle kira sözleşmelerinde hakimlerin, tarafların uyarlama talepleri bulunmasa dahi, kira tespiti amaçlı davalarda uyarlama yoluna başvurdukları görülmektedir. Yargıtay bir kararında buna dikkat çekerek, davacının talebinin uyarlama talebi olmadığını belirtmiş ve Yerel Mahkeme kararının bozulmasına karar vermiştir.³⁶⁰ Hakimlerin tarafların talepleri olmadan uyarlama yoluna başvurmaları mümkün değildir.

3.1.4.2.Hakim Kararının Sözleşmeye Yönelik Olması Gerekir

Sözleşmenin uyarlanması kararı somut olaya ilişkin olarak verileceğinden, verilen kararın da sözleşmeye yönelik ve ortaya çıkan ihtiyaçları karşılar nitelikte olması gerekmektedir.

Sözleşmenin taraflarının sözleşme dışı durumlarının dikkate alınmaması gerekmektedir. Örneğin, sözleşmenin taraflarından birinin ekonomik gücünün daha yüksek olması sözleşmenin temeli ve uyarlama ile ilgili olmadığından hakim tarafından dikkate alınmamalıdır. Hakimin sözleşmeye müdahalesi sözleşme ve sözleşmenin bağlantılı olduğu hususlardan ibarettir.³⁶¹ Hakim

³⁵⁸ Kaplan, **Müdahale**, s. 146- 155-159, Kılıçoğlu, s. 159.,

³⁵⁹ YHGK. 2014/13-1614 E., 2014/900 K., 12.11.2014 T. kararında sözleşmeye bağlılığın esas kural, uyarlamamanın istisna olduğunu belirtmiştir. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

³⁶⁰Yarg.6.HD., E. 2014/13828, K. 2015/2161, T. 4.3.2015, (www.lexpera.com.tr)

³⁶¹ Kaplan, **Müdahale** s. 159.

tarafından uyarılma yapılırken yeni bir sözleşme yaratılmayacak, önceki sözleşme uyarlanacaktır.³⁶²

Hakim sözleşmede yer alan düzenlemelere mümkün olduğunca az müdahale ederek uyarlamayı gerçekleştirmelidir. Sözleşmenin esaslı unsurlarını değiştirme yetkisi bulunmamaktadır³⁶³.

Hâkim değişen şartlar nedeniyle uyarılma talebiyle karşılaştığında, öncelikle sözleşmede veya kanunda olumlu veya olumsuz bir uyarılma hükmünün olup olmadığını araştırmalıdır. Diğer bir ifade ile hakim kararının yedek çözüm niteliğinde olduğu unutulmamalıdır³⁶⁴. Özellikle sözleşmeden dönme, dar anlamda uyarılmadan daha sonra tercih edilmesi gereken bir çözüm yoludur.

Üretilen çözüm, somut sözleşmeye özgü ve sözleşmenin bütünüyle uyumlu olmalıdır. Hâkimin vereceği kararda esas alması gereken tek husus, somut sözleşmeyle bağlantılı hususlardır. Karar, somut olayın kendine özgü şartları göz önünde bulundurularak verilmiş olmalıdır. Bu kapsamda tarafların diğer subjektif durumlarını dikkate almamalıdır³⁶⁵.

Hakim her ne kadar pacta sunt servanda ilkesinin esas ilke olduğunu gözden kaçırmadan uyarılmanın koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğine karar verecek olsa da bazı somut koşulları da dikkate alması gerektiğini düşünmekteyiz. Örneğin, alacaklının somut borçtan ifa çıkarı devam etmiyorsa, aşırı ifa güçlüğüne gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin şartları daha esnek değerlendirmesi gerektiği kanaatindeyiz³⁶⁶.

3.1.4.3. Tarafların Farazi İradeleri Esas Alınmalıdır

---

³⁶² Tezcan s.131, Eren, 2003, s. 452.

³⁶³ Yarg. 11. HD., E. 2001/10788, K. 2002/2578, T. 21.3.2002. (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

³⁶⁴ Yarg. 13. HD. 24.10.1994 T. 1994/6791 E. 1994/9014 K. Sayılı (www.legalbank.net) ve Yarg. 13. HD. 06.04.1995 T. 1995/145 E. 1995/3339 K. Sayılı içtihatları. (www.lexpera.com)

³⁶⁵ Kaplan, **Müdahale**, s.156-157.

³⁶⁶ Benzer bir yaklaşım için bkz. Şanlı, **Ekonomik**, s. 453, dn. 1458

Farazi irade sözleşmenin tamamlanmasında uygulanan ve tarafların ortak iradelerine ulaşmayı hedefleyen bir yöntemdir. Tarafların farazi ortak iradesinin sözleşmenin uyarlanmasında dikkate alınıp alınmayacağı hususunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Farazi iradenin esas alınması gerektiğini düşünenlere göre, sözleşmenin taraflarının iradesi sözleşmenin tamamlanmasında olduğu gibi sözleşmenin uyarlanmasında da dikkate alınmalı ve tarafların iradesine uygun çözüme yaklaşılmaları sağlanmalıdır. İzlenen amaç taraflarca düzenlenmeyen bu konuda nasıl bir hüküm tesis edeceğinin araştırılmasıdır.³⁶⁷ Diğer görüşe göre ise, taraflarca sözleşmenin kurulduğu sırada öngörmedikleri bir durumu hesaba katmaları ve bu yöndeki iradelerinin araştırılması ortada buna ilişkin bir irade olmadığından mümkün görülmemektedir.³⁶⁸

Farazi iradelerin araştırılmasında dikkat edilecek husus, tarafların gerçekte ne isteyecekleri değil, makul ve düşünen tarafların hangi yönde karar alabileceklerinin araştırılmasıdır.³⁶⁹

3.1.4.4.Hakim Kararını Hakkaniyet Ölçüsüne Göre Vermelidir

Hakim, sözleşmeyi uyarlarken, taraflara kanunun tamamlayıcı hükümlerinde dahi düzenlenmeyen ilave yan borçları yüklememelidir. Hakim kararı sözleşme adaletini sağlayacak nitelikte olmalı taraflardan sadece birini koruyarak diğer tarafa sözleşme riskinin tamamını yüklememelidir³⁷⁰.

Hakim, borçlunun ve alacaklının menfaatlerini beraber gözetmelidir. Yalnızca borçlunun maruz kaldığı zararı değil, alacaklının sözleşmeden beklediği haklı menfaatleri de dikkate almalıdır³⁷¹. Diğer bir ifade ile uyarlamada ölçülülük ilkesi gözetilmelidir³⁷².

³⁶⁷ Eren, 2003, s. 453, Kaplan, **Müdahale**, s. 159.

³⁶⁸ Dursun, s. 23, Oftinger, s. 621., Gürsoy, s.195-196.

³⁶⁹ Kaplan, **Müdahale**, s. 87-159.

³⁷⁰ Doğan, s. 16.

³⁷¹ Arat, s. 188.

³⁷² Akyol, s. 98. YHGK. E. 1992/13-360, K. 1992/425, T. 1.7.1992.

(<https://www.mevzuatdergisi.com/2002/01a/03.htm>)

Aşırı ifa güçlüğü sebebi ile sözleşmenin uyarlanması veya sona erdirilmesi, son çare olarak başvuru ve iki tarafın da menfaatleri dikkate alınıp adil bir risk paylaşımı yapılması neticesinde varılan bir sonuç olduğu için, bir bedel ödenmesi gündeme gelmez. Ancak yine de hakim tarafından menfaatlerin dengelenmesi gerektiği kanaatine vardığı noktada, alacaklı tarafın menfaatinin dengelenmesi söz konusu olabilir.

Zararın nasıl paylaşılması gerektiğine baktığımızda, zararın tamamının borçlu üzerinde kalması gerektiğini söylemek doğru olmayacaktır³⁷³. Zira bu halde aşırı ifa güçlüğü sebebi ile doğan zararın yine aşırı ifa güçlüğüne düşen taraf üzerinde kalması söz konusu olur ki bu durum uyarlama kurumunun ihdas ediliş amacına aykırı olacaktır. Doktrinde kural olarak meydana gelen zararın borçlu ve alacaklı arasında eşit bir şekilde paylaşılması gerektiği ifade edilmektedir³⁷⁴. Bu konudaki nihai takdir yetkisi hakime aittir. Hakim, somut olayın tüm şartlarını değerlendirerek, meydana gelen rizikonun taraflar arasında adil bir şekilde paylaşılmasına yönelik bir hüküm tesis etmelidir.

3.1.4.5.Hakim Kararını Verirken Örf ve Adeti Dikkate Alacaktır

Sözleşmenin uyarlanmasında karar verirken takdir hakkını kullanan hakim, sözleşmenin içeriğiyle uyumlu olmak şartıyla var olan örf ve adet kurallarını da dikkate almalıdır.³⁷⁵ Bu husus hakimin hukuk yaratmasında Medeni Kanun sistematüğinde de yer almaktadır.

3.1.4.6.Hakim Kararını Verirken Kıyas Yoluna Başvurabilecektir

Sözleşmenin uyarlanmasında mevcut durumlara ilişkin kıyasen uygulanabilecek kanun hükümlerinin bulunması halinde bu hükümler değerlendirilmelidir. Uyarlama yapılmasının esasları TBK m. 138. Hükmü ile

---

³⁷³ Arat, s. 196.

³⁷⁴ Gürsoy, s. 200; Fatma İtir Bingöl, **Uluslararası Ticari Satım Sözleşmelerinde Mücbir Sebep (Türk Borçlar Hukuku'nda Ve Viyana Satım Antlaşması'nda Mücbir Sebep)**, Ankara, Yetkin Hukuk Yayınları, 2011, s. 241

³⁷⁵ Kaplan, **Müdahale**, s. 160., Eren, 2003, s. 452.

düzenlenmiş olmakla birlikte, hakimin sözleşmeyi uyarlarken oluşturacağı karara esas teşkil etmek üzere benzer hukuki durumların yer aldığı kanuni düzenlemeleri somut olaya uygun düştüğü ölçüde örnek alabilir.³⁷⁶

3.1.5. Uyarılama Hakkı Sahibi Ve Muhatabı

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasını taraflardan sadece birinin talep etmesi yeterlidir. Her iki tarafın uyarlamayı aynı anda talep etmesine gerek yoktur. Borçlu aşırı ifa güçlüğü gerekçesi ile uyarılama talep edebilecekken, alacaklı ifanın değersizleşmesi gerekçesi ile uyarılama talep edebilir³⁷⁷. TBK.m.138 hükmünde ise sadece borçlu ifadesi kullanılmıştır. Madde metninde borçlu ifadesinin kullanılmasına yönelik eleştirilerimiz tezimizin ikinci bölümünde “*Edimin İfa Edilmemiş Olması veya Hakların Saklı Tutularak İfa Edilmiş Olması*” başlığı altında ayrıntılı incelenmiştir. Ancak gerek çok eski tarihli kararlarda dahi Yargıtay³⁷⁸ gerek doktrin³⁷⁹, sözleşmenin her iki tarafı için de uyarılamanın mümkün olduğunu kabul etmektedir.

Hâkim değişen şartlar sebebi ile zor durumda olduğunu iddia eden mağdurun talebiyle bağlı değildir. Diğer bir ifade ile şartların aleyhine değiştiği taraf sözleşmenin uyarlanmasına karşı çıkıp sözleşmenin sona erdirilmesini talep ederken, sözleşmenin uyarlanmasında menfaati olan diğer taraf sözleşmenin uyarlanmasında ısrar ediyorsa birincil olarak sözleşmenin uyarlanması değerlendirileceğinden bu mümkün olmadığı takdirde sona erdirilmesi yoluna başvuracaktır. Yukarıda belirttiğimiz ölçüleri dikkate alarak hakkaniyet gereği bir karar tesis edecektir.

Müteselsil alacaklılık veya müteselsil borçluluk ilişkisinin varlığı halinde alacaklılardan veya borçlulardan sadece biri sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir. Ancak diğer müteselsil alacaklı veya borçluların da rızasının alınması

³⁷⁶ Kaplan, **Müdahale**, s. 160., Gürsoy, s. 186.

³⁷⁷ Yavuz, s.845- 846.

³⁷⁸ Yarg. 11. HD, T. 4.11.1984, E. 4170, K. 4731

³⁷⁹ Baysal, **Uyarılama**, s. 366; Burcuoğlu, **Beklenmeyen Hal**, s. 29 vd.

gereklidir. İştirak halinde bir borç veya alacak ilişkisi mevcut ise bu durumda yine alacaklı veya borçluların tamamı uyarılma talebinde bulunmalıdır. En azından onaylarının alınması gereklidir³⁸⁰.

Sözleşmenin kurulmasından sonra taraf değişikliği yaratan hallerin de uyarılma hakkı sahibi ve uyarılma beyanının yöneltileceği kişi açısından incelenmesi gereklidir. Alacağın temlik yolu ile alacaklı sıfatında, borcun nakli ile de borçlu sıfatından değişiklik yaratılması mümkündür. Doktrinde baskın görüş, alacağı devralan kişinin uyarılma hakkını kazanamayacağı yönündedir. Uyarılma hakkının üçüncü bir şahsa devrinin mümkün olduğu ancak bu hakkın sadece sözleşme ile birlikte devredilebileceği ifade edilmektedir. Nitekim sözleşme devredildiğinde uyarılma hakkı sözleşmeyi devralan tarafa geçecektir³⁸¹.

3.1.6. Uyarılma Hakkının Kullanılmasının Usulü ve Süresi

Uyarılma hakkının nasıl kullanılması gerektiği de önemlidir. TBK.m.138 hükmünde bu konuda özel bir düzenleme yer almamaktadır. Bu sebeple genel kural uygulama alanı bulacaktır. Uyarılma hakkının kullanılması herhangi bir şekle bağlı değildir, Diğer bir ifade ile sözlü olarak dahi ileri sürülmesi mümkündür. Ancak ispat açısından yazılı şekilde yapılması gerektiğinin daha yerine olacağını da belirtmek isteriz. Ayrıca belirtmek isteriz ki her iki taraf da tacir ise, TTK. m. 18/3 hükmünde belirtilen şekle uyulması gereklidir.

Ayrıca uyarılma talebinde kanaatimizce uyarılma sebebinin de belirtilmesi gereklidir³⁸². Zira muhatabın uyarılma sebebini bilmesi önemlidir. Bu şekilde müzakerelerde bulunmak da daha kolay olacaktır.

---

³⁸⁰ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s.294-295.

³⁸¹ Baysal, **Uyarılma**, s. 368; Serozan, **Dönme**, s. 456.

³⁸² Gürsoy, s. 365.

Aşırı ifa güçlüğüne düşen borçlunun uyarılama hakkından feragat etmesi de mümkündür³⁸³.

Ayrıca taraflar sözleşmesel uyarılama hakkı tanımışlar ise ve sözleşmede bu hakkı kullanmak için hak düşürücü süre öngörmüşlerse bu sürenin geçmesi ile de uyarılama hakkı sona erecektir.

Ancak kanuni uyarılama hakkı için TBK.m.138 hükmünde hak düşürücü süre öngörülmemiştir. Bu durumun sınırlamasının da yine dürüstlük kuralı gereğince sağlanabileceği kanaatindeyiz. Nitekim, aşırı ifa güçlüğü yaratan duruma uzun süre sessiz kalınması halinde uyarılama talebinde bulunmak dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecektir. Doktrinde de bir hakkın dürüstlük kuralı gereğince uzun süre kullanılmaması bu haktan feragat edildiği şeklinde yorumlanmaktadır³⁸⁴.

3.1.7. Uyarılama Hakkının Sona Ermesi

Uyarılama hakkı yenilik doğuran hak olduğu için, uyarılama hakkının kullanılması ile sona erecektir. Bunun sebebi ise yenilik doğuran hakların kullanılması ile kendiliğinden (*ipso iure*) sonuçlarını doğuracak olmasıdır. Uyarılamanın yenilik doğuran bir hak olmasının diğer sonuçları ise, kullanıldıktan sonra geri alınamaması, süreye bağlanamaması ve bu hakkın kullanımının herhangi bir şarta bağlanamaması olarak özetlenebilir.

Taraflar bu yenilik doğuran hakkı bir kez kullanmışsa ve bu irade sözleşmenin sona erdirilmesine yönelik olmuşsa, sözleşmenin uyarlanarak ayakta tutulması mümkün olsa bile tarafların iradesi sözleşmenin sona erdirilmesi yönünde olduğu için hâkim sözleşmenin uyarlanması yönünde karar veremeyecektir³⁸⁵. Ancak kanaatimizce bu çözüm tarzı, sözleşme adaletinin sağlanması için

³⁸³ Mustafa Alper Gümüş, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, C. II, 3. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2014, s.95.

³⁸⁴ Gürsoy, s. 369.

³⁸⁵ Gülekli, s. 65; Kaplan, **Müdahale**, s. 155.

yerinde bir çözüm olmayacaktır. Bu sebeple Atamer'in TBK.m.138 hükmü için önerdiği değişiklik metni önemlidir. Atamer ilgili metinde taraflar dönme talep etmiş olsa bile hakimin uyarlamaya karar verebileceğini belirtmiştir. *Atamer*'in TBK.m.138 hükmü ile ilgili değişiklik önerisi bu anlamda önemlidir. *Atamer*, değişiklik önerisinde "(II)Sözleşmenin uyarlanmasının mümkün olmadığı veya taraflardan birinden dürüstlük kuralı uyarınca beklenemeyecek olduğu hallerde mağdur olan taraf sözleşmeden dönebilir(...)(III)Hal ve şartların dönmeyi haklı göstermemesi halinde hakim uyarlamaya karar verebilir³⁸⁶ şeklinde öneride bulunmuştur.

3.2. Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Sona Erdirilmesi

3.2.1. Genel Olarak

Sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmak suretiyle ayakta tutulması mümkün değilse sözleşmenin sona erdirilmesi yoluna başvurmak gerekecektir. Zira bu halde artık taraf menfaatlerinin sözleşmenin uyarlanması değil sözleşmenin sona erdirilmesi olduğunu söylemek mümkündür³⁸⁷. Ancak unutulmamalıdır ki sözleşmenin sona erdirilmesi son çare (ultima ratio) olarak başvurulması gereken bir yoldur³⁸⁸.

Sözleşmenin dar anlamda uyarlanmasının maddi olarak ya da hukuki olarak mümkün olmaması halinde, sözleşmenin sona erdirilmesi yolu tercih edilebilir. Diğer bir ifade ile sözleşmenin sona erdirilmesi için dar anlamda uyarlamanın amaca uygun olmaması veya mümkün olmaması gerekmektedir.

Maddi ya da hukuki olarak dar anlamda uyarlama mümkün olmasına rağmen taraf iradesi sözleşmenin sona erdirilmesine yönelik ise uyuşmazlık hakim

---

³⁸⁶ Atamer, **TBK Tasarı**, s. 16.

³⁸⁷ Dural, **İmkânsızlık**, s. 72-73; Gülekli, s. 66.

³⁸⁸ Alman Yüksek Mahkemesi bir kararında son çare ilkesine değinmiştir, Bu karar için bkz, Tunçomağ, **Alman Yargıtayı**, s.104. (Benzer bir karar için bkz., Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1005)

önüne geldiğinde hakim taleple bağlılık ilkesi gereğince artık dar anlamda uyarlamaya karar veremez, şartlar gerçekleşmişse sözleşmenin sona erdirilmesi yoluna başvurulmalıdır³⁸⁹. Eğer taraf davadaki talebinde uyarlamanın mümkün olmaması halinde dönme hakkını kullanmak istediğini belirtmemiş olması sebebi ile ya da doğrudan ve sadece dönme hakkını kullanmayı talep etmiş ise, ancak hakim yaptığı incelemede uyarlamanın mümkün olduğunu görmüş ise talebi aşarak kendiliğinden diğer hakkı uygulayamayacağı için davayı reddetmesi gerekse de tarafların şartlar devam ettikçe reddedilen davada öne sürülmeyen uyarlama ve sözleşmeden dönme talebi ile yeni bir dava açması engellenemez³⁹⁰.

Özetle belirtmek gerekirse, TBK.m.138 gereğince sözleşmenin sona erdirilebilmesi için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan biri TBK.m.138'in uygulama şartlarının gerçekleşmiş olması diğer ise sözleşmenin dar anlamda uyarlanmasının mümkün olmamasıdır³⁹¹.

TBK.m.138 gereğince sözleşmenin sona erdirilmesi ani edimli sözleşmelerde dönme, sürekli edimli sözleşmelerde fesih olarak gerçekleşecektir. Nitekim bu husus TBK.m.138/1-c.2'de "*Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.*" şeklinde açıkça ifade edilmiştir.

3.2.2. Sözleşmeden Dönme

TBK.'da çeşitli hallerde, sözleşmenin taraflarına geçmişe etkili olacak (*ex tunc*) şekilde sözleşmeyi sona erdirme hakkı tanımıştır; bunlardan başlıcaları ifa güçsüzlüğünü düzenleyen TBK m. 98 ile karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde temerrüt halini düzenleyen TBK m. 125'dir. Kanunda

---

³⁸⁹ Baysal, **Uyarlama**, s. 380.

³⁹⁰ Oğuzman / Öz, 2013, s. 207.

³⁹¹ Baysal, **Uyarlama**, s. 380.

düzenlenen dönme hakkının dışında taraflar da tamamen serbest iradeleri ile sözleşmelerinde dönmenin koşullarını belirleyebilirler.³⁹²

Sözleşmeden dönülmesi sözleşme ilişkisinin geriye etkili olarak ortadan kaldırılmasını ifade eder. Geriye etkili ile kastedilen, borç ilişkisinin sözleşmenin kuruluşundan beri ortadan kaldırılması, yani sözleşmenin kurulmasından önceki ana dönülmesidir. Sözleşmeden dönüldüğünde henüz ifa edilmemiş ifa yükümlülükleri sona ererken, dönmeden önce yapılan ifaların karşılıklı olarak iade edilmesi gereklidir³⁹³. Bu durumda edimlerin iadesi yükümlülüğü yalnızca borçlunun değil, alacaklının da yükümlülüğüdür.³⁹⁴ Bu nedenle dönme, kural olarak, sürekli edimli sözleşmelerde uygulanmaz ve sadece ani edimli sözleşmelerde uygulanır³⁹⁵.

Dönme hakkı, bozucu yenilik doğuran bir haktır³⁹⁶. Tek taraflı ve varması gereken bir irade beyanıyla kullanılması gerekir. Bu irade beyanı varması ile istenilen hukuki sonuçları doğurur.

Dönmenin sözleşme üzerindeki etkisi bakımından doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Klasik görüş taraftarları, dönme hakkının kullanılmasıyla sözleşme ilişkisinin sanki hiç yapılmamış gibi ortadan kalkacağını savunurlar. Buna göre, sözleşme geriye etkili olarak sona erer ve yerine getirilmemiş edimler ortadan kalkar. Yerine getirilmiş edimler var ise bunlar sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri istenir. Bunun sebebi ise artık ortada sözleşme kalmadığı için ifa edilmiş edimlerin sebepten yoksun hale gelmesidir³⁹⁷.

Yeni dönme görüşüne göre dönme hakkının kullanılması, sözleşme ilişkisini geçmişe etkili olarak ortadan kaldırmaz. Dönme, henüz ifa edilmemiş edimleri

---

³⁹² Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s.77.

³⁹³ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s.145 vd. ; Seliçi, s. 208.

³⁹⁴ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s.78.

³⁹⁵ Erman, **İstisna**, s. 104.

³⁹⁶ Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s.74.

³⁹⁷ Arat, s. 161-162; Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s. 118-119.

sona erdirir ve buradaki sona erme geçmişe değil, geleceğe etkilidir. Yerine getirilmiş edimler için ise sözleşme ilişkisi kapsamında geri verme borcu doğar. Bu halde bir nevi borç ilişkisinin tersine dönmesinden bahsedilir ve yerine getirilen edimin alacaklısı dönme ile aynı edimin geri verme borçlusu haline gelir. Bu görüşe göre, iade borcu, sözleşme ilişkisinden doğar ve bu nedenle söz konusu borç, akdi nitelikte bir borçtur. Geri verme borcu sebebi ile sözleşmenin tarafları arasında bir tasfiye ilişkisi kurulur. Özetle, bu görüşe göre dönme, sözleşme ilişkisini sona erdirici etkide değildir, dönme ile sadece sözleşme ilişkisinin içeriği değişir.

3.2.3.Sözleşmenin Feshi

Fesih olağan ve olağanüstü olmak üzere ikiye ayrılır. Olağan fesih belirli süreli sürekli sözleşme ilişkisini taraflardan her birinin, sebep göstermeksizin tek taraflı, yöneltmesi gereken bir irade beyanıyla sona erdirmesidir. Olağanüstü fesih ise, haklı bir sebebin varlığı halinde, belirli veya belirsiz süreli bir sözleşme ilişkisinin sona erdirilmesidir. Fesih hakkı, sözleşmede ya da kanunda öngörülmüş olabilir³⁹⁸.

TBK.m.138/1-son cümle uyarınca “*Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.*”. Bunun sebebi, sürekli edimli sözleşme ilişkilerinde sözleşmeden dönmenin aksine o ana kadar yerine getirilmiş edimlerin geri verilmesinin adil ve pratik bir çözüm oluşturmamasıdır³⁹⁹. TBK. m. 126 hükmünde de “*sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme yerine fesih hakkını kullanır*” genel kuralı yer almaktadır.

Fesih beyanı sürekli borç ilişkisini ileriye etkili olarak sona erdiren bozucu yenilik doğuran bir haktır. Hak sahibinin tek taraflı, varması gereken irade beyanıyla kullanılır. Bu beyanın hukuki sonuç doğurması karşı tarafın

³⁹⁸ Altınok Ormancı, s. 90 vd.

³⁹⁹ Baysal, **Uyarılama**, s.382.

kabulüne bağlı değildir. Fesih beyanı, muhatabına varmakla hukuki sonuç doğurucu nitelikte olduğundan ve kullanılmakla tükendiğinden, kural olarak şarta bağlanamaz, kullanıldıktan sonra da geri alınamaz⁴⁰⁰.

Fesih ileriye etkili (*ex nunc*) olarak hüküm ve sonuç doğurur. Feshedilmiş bir sözleşmede, fesih hakkının kullanılmasından önce yerine getirilmiş edimlerin hepsi varlık ve geçerliliklerini korurlar. Yerine getirilmiş olan edimlerin dönmede olduğu gibi, borç ilişkisinin çözülmesi dolayısıyla geri verilmesi söz konusu olmaz⁴⁰¹.

---

⁴⁰⁰ Seliçi, s. 115-117; Altınok Ormancı, s.172 vd.

⁴⁰¹ Erman, **İstisna**, s. 103; Buz, **Sözleşmeden Dönme**, s. 82; Seliçi, s. 119.

SONUÇ

Öngörülemez olan ve aşırı ifa güçlüğü yaratan bir durumun meydana gelmesi neticesinde sözleşme şartları ve tarafların edimlerinin ifası daha önce öngörmedikleri bir hal alabilir. Meydana gelen bu tür olaylar, sözleşme ilişkisini, tarafların yükümlülüklerini farklı şekillerde etkileyebilir. Böyle durumlarda sözleşmeye bağlılık ilkesini katı bir biçimde uygulamak, en başta dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecek bir hal alabilmektedir.

818 sayılı Borçlar Kanunu zamanında da aşırı ifa güçlüğü hali sadece eser sözleşmeleri için düzenlemişti. Ancak bu kurumun sadece eser sözleşmesi için geçerli olmadığı tüm sözleşme türleri için uygulanabilir olduğu doktrinde ve Yargıtay tarafından kabul edilmişti. Doktrinde ileri sürülen görüşler ve Yargıtay kararları çerçevesinde geliştirilen bu kurum TBK.m.138 hükmü ile artık genel bir düzenlemeye kavuşmuştur. İlgili hükümde uyarılmanın şartları, sınırları ve sonuçları açıkça düzenlenmiştir.

Kurumun hukuki dayanağı, Türk Medeni Kanunu'nun ikinci maddesinde düzenlenen dürüstlük kuralıdır. TBK.m.138 hükmünün gerekçesinde de "*aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarılama isteminin temeli, Türk Medenî Kanununun 2 nci maddesinde öngörülen dürüstlük kurallarıdır*" denmektedir. Meydana gelen öngörülemez değişiklikler sonucunda edimin yerine getirilmesi borçludan beklenemiyorsa aşırı ifa güçlüğü söz konusu olacaktır. Ancak dikkat edilmesi gereken temel kural borçludan edimini yerine getirmesini istenmesinin dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecek nitelikte olması gerektiğidir.

TBK.m.138 hükmünde uyarılama kurumunun uygulama şartları açıkça düzenlenmiştir. Bu kapsamda aranacak ilk şart, sözleşmenin geçerli bir şekilde kurulmuş olması ve sözleşme ilişkisinin devam ediyor olmasıdır. Sözleşmenin ifa edilmesine engel olan öngörülemeyen değişikliğin sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelmesi diğer bir şarttır. Bu değişikliğin

mutlaka öngörülemez olması da bir gerekliliktir. Borçlunun öngörülemez değişikliğin meydana gelmesine kusurunun bulunmaması gereklidir. Diğer bir ifade ile borçlu kusursuz olmalıdır. Yasal ve sözleşmesel risk dağılımı dikkate alındığında öngörülemez durum değişikliklerinin borçlunun risk alanı içinde kalmaması aranmaktadır. Edimler arası dengenin aşırı bozulmasından kaynaklı olarak artık borçludan borcunu ifa etmesinin beklenemez olması da gerekmektedir. Borçlu herhangi bir şekilde edimini ifa edilmemiş etmemiş veya hakların saklı tutularak ifa etmiş olmalıdır. TBK.m.138 hükmü borç sözleşmesinin uyarlanması halini düzenlemektedir. Bu sebeple biz de çalışmamızda özellikle borç sözleşmelerinin uyarlanması halini esas olarak inceledik. Son olarak her hukuki ilişki de aranan uygun illiyet başı şartı uyarlama kurumunun işlemesi için de aranacaktır. Uygun illiyet bağı ile ifade edilmek istenen edimin ifa edilmesinin aşırı derecede güçleşmesinin nedeninin, sözleşme kurulduktan sonra meydana gelen öngörülemeyen değişiklikler olmasıdır. Tüm bu şartların bir arada gerçekleşmesi gereklidir.

Bu şartların tamamının gerçekleşmesi halinde başvurulacak ilk yol sözleşmenin uyarlanarak taraflar arasındaki hukuki ilişkinin ayakta tutulmaya çalışılmasıdır. Ancak eğer sözleşmenin uyarlanması mümkün değilse veya karşı taraftan sözleşmenin uyarlanmasını kabul etmesi beklenemiyorsa, bu durumda sözleşmenin sona erdirilmesi mümkündür.

Sözleşmenin geniş anlamda uyarlanması olarak ifade edilen sözleşmenin sona erdirilmesi, sözleşmenin niteliğine farklı şekilde gerçekleşecektir. Buna göre ani edimli sözleşmelerde dönme söz konusu olarakken sürekli edimli sözleşmeler feshedilecektir. Ancak borçlunun edimini yerine getirmekten kurtulmasının hakkaniyete aykırılık teşkil edeceği gündeme gelebilir. Bu durumda borçlunun, alacaklıya bir risk paylaşım bedeli ödemesi söz konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akıncı, Ş., 2011. *Borçlar hukuku bilgisi: genel hükümler*, 5.Baskı. Konya : Sayram Yayınları.
- Akmeşe N. ve Ekingen E., 2016. *Bir Kanun Boşluğu Örneği; TBK.m.138 ve Sözleşmenin Yeniden Müzakeresi, Sorumluluk Seminerler*, B.Baysal (Ed.). İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Aksoy Dursun, S., 2008. *Borçlar hukukunda hakimin sözleşmeyi tamamlaması*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Akyol, Ş., 1995. *Dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Alpagut, G., 2002. *Toplu iş sözleşmesinde işlem temelinin çökmesi*, İstanbul: Kansu Matbaacılık.
- Altınok Ormancı, P., 2011. *Sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshi*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Altunkaya M., 2005, *Edimin başlangıçtaki imkansızlığı*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Andrews, N., 2011. *Contract law*, Cambridge University Press.
- Appleby, G., 2001. *Contract law*, London , p. 390.
- Aral, F. ve Ayrancı, H., 2012. *Borçlar hukuku özel borç ilişkileri*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Arat, A., 2006. *Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması*, 1. Basım, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Atamer, Y., 2010. *İfa engelleri hukukunu yeniden sistematize etmeyi düşünmek: borca aykırılık türleri yerine yaptırımları esas alan bir sistematik*, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, Ankara.

- Atamer, Y., 2005. *Uluslar arası satım sözleşmelerine ilişkin birleşmiş milletler antlaşması (CISG) uyarınca satıcının yükümlülükleri ve sözleşmeye aykırılığın sonuçları*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Baş, E., 2013. *Satım hukukunda aynen ifa talebinin birincil yaptırım olması sorunu*, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, İzmir.
- Başoğlu, B., 2012. *Aynen ifa talebi*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Başbuğ, A., 2007. *İş sözleşmesinin değişen şartlara uyarlanması*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Baysal, B., 2017. *Sözleşmenin uyarlanması BK.m.138 aşırı ifa güçlüğü*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık . (Uyarlama)
- Baysal, B., 2015. *Yeniden Müzakere Ödevi*, Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan, İstanbul: Der Yayınevi, İstanbul, ss.158-198.
- Beale, H. 2012. *Chitty on contracts, volume 1 - general principles*, Edition:31, Sweet & Maxwell.
- Bingöl, F. I., 2011. *Uluslararası ticari satım sözleşmelerinde mücbir sebep (Türk borçlar hukuku'nda ve Viyana Satım Antlaşması'nda mücbir Sebep)*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Brunner, C., 2009. *Force majeure and hardship under general contract principles:exemption for non- performance in international arbitration*.
- Burcuoğlu, H., 1995. *Son mahkeme kararları ve yargıtay kararları ışığında hukukta beklenmeyen hal ve uyarlama – taşınmaz kirası sözleşmelerinde ve dövizli kredi sözleşmelerinde uyarlama uygulaması*, İstanbul: Filiz Kitabevi. (Beklenmeyen Hal)
- Buz, V., 1998. *Borçlunun temerrüdünde sözleşmeden dönme*, Ankara: Yetkin Yayınları. (Sözleşmeden Dönme)
- Canbolat, F., 2012. *Sözleşmelerde amacın gerçekleşmesi, çökmesi ve boşa çıkması*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Çakırca,S.İ., 2015. *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre aşırı yararlanma kavramı*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Dural, M., 1976. *Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık*, İstanbul: Fakülteler Matbaası. (İmkansızlık)

- Elçin Gressinger G., 1996. *Borçlar Kanunu'na göre kefilin alacaklıya karşı sahip olduğu savunma imkanları*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Emanuel, S., 2006. *Emanuel law outlines:contracts*, 8. Ed. Aspen Publishers.
- Eren, F., 2015. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 18. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları. (Borçlar Genel)
- Eren, F., 2014. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 17.Baskı, Ankara :Yetkin Yayınları, s.482. (2014)
- Eren, F., 2012. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 14. Baskı, Ankara.:Yetkin Yayınları.
- Eren, F., 2003, *Borçlar hukuku genel hükümler*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık. (2003)
- Erman, H., 1979. *İstisna sözleşmesinde beklenilmeyen haller (BK. 365/2)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları. (İstisna)
- Feyzioğlu, T., 1947. *İdare hukukunda emprevizyon nazariyesi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gözübüyük, A. P., 1977. *Hukuki mesuliyet bakımından mücbir sebepler ve beklenmeyen haller*, 3. Bası, Ankara.
- Güleç Ş., 2009, *Eser sözleşmesinin beklenilmeyen haller nedeniyle feshi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gümüş, M.A., 2012. “Yeni” 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre kira sözleşmesi (TBK m.299-356), 2. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık. (Kira)
- Gümüş, M.A., 2014. *Borçlar hukuku özel hükümler*, C. II, 3. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Gündoğdu, F., 2014. *Borca aykırılık hallerinden kusurlu ifa imkansızlığı ve hukuki sonuçları*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Gürpınar, D., 2006. *Eser sözleşmesinde ücretin arttırılması ve eksiltilmesi*, İzmir: Güncel Hukuk Yayınları.
- Gürsoy, K.T., 1950. *Hususi hukukta clausula rebus sic stantibus (emprevizyon teorisi)*, Ankara: Güney Matbaacılık.
- İnal, E., 2011. *Sonuca katılmalı sözleşme kavramı ve gelir paylaşımli inşaat sözleşmesi*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

- İnal, H. T., 2014. *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre borca aykırılık dönme ve fesih*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İnceoğlu, M., 2014. *Kira hukuku*, (C.1-2), İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Kaplan, İ., 2012. *Borçlar hukuku dersleri: genel hükümler*, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Kaplan, İ., 2013. *Hakimin sözleşmeye müdahalesi*, 3. Baskı, Ankara: Yetkin Yayıncılık. (Müdahale)
- Karayalçın, Y., 1994. *Hukukta öğretim-kaynaklar-metod problem çözme*, 4. Basım, Ankara: Banka ve Ticaret Araştırma Enstitüsü.
- Kılıçoğlu, A.M., 2016. *Borçlar hukuku genel hükümler*, Genişletilmiş 20. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Kılıçoğlu, A.M., 2014. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 18. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Kılıçoğlu, A.M., 2017. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 21. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Kılıçoğlu, A.M., 2012. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 16. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Kılıçoğlu A., 2008. *Borçlar hukuku genel hükümler*, 10. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi. (2008)
- Kocayusufpaşaoğlu, N., 1968. *Güven nazariyesi karşısında borç sözleşmelerinde hata kavramı*, İstanbul: Garanti Matbaası.
- Kocayusufpaşaoğlu, N., 2000. *İşlem temelinin çökmüş sayılabilmesi için sosyal felaket olarak nitelenebilecek olağanüstü bir olayın gerçekleşmesi şart mıdır?* Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'a Armağan, İstanbul. (İşlem Temeli)
- Kocayusufpaşaoğlu, N., 1985, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 1. Fasikül, 2. Baskı, İstanbul.
- Kuntalp E., Barlas N., Ayanoğlu Morali A., Çavuşoğlu Işıntan P., İpek M., Yaşar M. ve Koç S., 2005. *Türk Borçlar Kanunu'nun Tasarısı'na ilişkin değerlendirmeler*, Galatasaray Üniversitesi Yayını.

- Kurt M., 2016. *Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Nomer, H., 2015. *Borçlar hukuku genel hükümler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Oğuzman, M. K. / Öz T., 2009, *Borçlar hukuku genel hükümler*, 7. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Oğuzman, M. K. / Öz T., 2015. *Borçlar hukuku genel hükümler*, C.1, 13. Baskı, İstanbul:Vedat Kitapçılık.
- Özen, B., 2014. *6098 s. Türk Borçlar Kanunu çerçevesinde kefalet sözleşmesi*, 3. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Rowan, S., 2012. *Remedies for breach of contract: a comparative analysis of the protection of performance*, Oxford.
- Seçer, Ö., 2016. *Eser sözleşmesinin iş sahibi tarafından tam tazminatla feshi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Seliçi, Ö., 1976. *Borçlar kanununa göre sözleşmeden doğan sürekli borç ilişkilerinin sona ermesi*, İstanbul.
- Serozan, R., 2014. *İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme*, İstanbul . (İfa)
- Serozan, R., 2007. *Sözleşmeden dönme*, 2. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık.(Dönme)
- Smith, S. J., 2002. *The Law of contract*, London.
- Şanlı,K.C.,2017.*Hukuk ve ekonomi perspektifinden sözleşme hukuku ve sözleşme yaptırımlarının ekonomik analizi*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık. (Ekonomik)
- Şanlı, C., 2016, Uluslararası ticari akitlerin hazırlanması ve uyuşmazlıkların çözüm yolları, 6. Baskı, İstanbul: Beta :Yayıncılık.
- Tandoğan H., 1989, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, C. II, Dördüncü Tıpkı Basım, Evrim Basım Yayın, Ankara.
- Tekinay, S., Akman, S., Burcuoğlu, H. ve Altop, A, 1993. *Borçlar hukuku genel hükümler*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Tekinay, S., 1985. *Borçlar hukuku : genel hükümler*, Cilt II, Yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 5. Baskı , İstanbul: Fakülteler Matbaası.

- Topuz, S., 2009. *Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda denge bozulması ve ifa güçlüğü durumlarında sözleşmeye müdahale*, Ankara: Yetkin Yayınları. (Sözleşmeye Müdahale)
- Tunaboğlu M., 2000, *Kira Hukuk Tahliye Uyarlama Tesbit Alacak Davaları*, 1. Baskı, Ankara, Adil Yayınevi, 2. Cilt.
- Tunçomağ, K., 1963. *Cezai şart*, İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Tunçomağ K., *Alman hukukunda borcun ifasında aşırı güçlük (muamelenin temeli) ile ilgili objektif görüşler*, İHFM., C. 32, S. 2-4. (Objektif Görüşler)
- Ural Çınar, N., 2014. *Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen kira sözleşmelerinde kira bedelinin ödenmemesi ve hukuki sonuçları*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Uribe, R. M., 2011. *Change of circumstances in international instruments of contract law: the approach of the CISG, PICC, PECL and DCFR*, *vindobona journal of international commercial law and arbitration*, C. 15, S. 2.
- Uyar, T., 2000. *Yargıtay kararlarında dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı*, Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir.
- Ülgen C., 2001, *Dövizle borçlananlar için uyarlama davaları*, 1. Basım, İstanbul: Akademik Düzey Yayınları.
- Yalman, S., 2006. *Türk-İsviçre Hukukunda sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluk*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yavuz, C., Acar, G. ve Özen , B., 2014. *Türk borçlar hukuku özel hükümler*, 9. Bası, İstanbul.
- Yavuz, N., 2013. *6098 sayılı Türk borçlar kanunu şerhi*, C.I, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yavuz, N., 2012. *Öğretide ve uygulamada sözleşmedeki haksız şartlar*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık. (Haksız Şartlar)
- Yılmaz, H., 2002. *Borçların ifasında ihtirazi kayıt ileri sürülmesi ve uygulanması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sürelî Yayınlar

- Acar, H., *Uluslararası sözleşme hukukunda mücbir sebep (force majeure) kavramı ve hukuki sonuçları*, Kazancı Hukuk Eserleri Bilgi Bankası. (Mücbir Sebep) <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/giris.htm>
- Acar, H., 2008. *Unidroit ve Avrupa borçlar hukuku prensipleri ışığında aşırı ifa güçlüğü*, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, S.1–2, Erzincan, ss.111–133. (Unidroit)
- Akman, S., 1989. *Karşılaştırmalı olarak Alman ve İsviçre-Türk Hukuklarında yüksek oranlı enflasyonun para borçlarına etkisi ve bu konudaki yargısal kararlar*, İBD , S.10-11-12.
- Atabek, R., 1984. *Uzun süreli sözleşmelerde yeni durumlara uyum*, BATİDER , C.XII S.4
- Atamer, Y.M, 2006. *Revize edilmiş Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na ilişkin değerlendirme ve teklifler*, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.06, Mayıs. (TBK Tasarı)
- Baygın, C., 2010. *Türk Borçlar Kanunu'nun borç ilişkisinin hükümleri – borçların ve borç ilişkilerinin sona ermesi konularında getirdiği bazı yenilik ve değişiklikler*, EÜHFD, C. XIV, S. 3–4 , ss.119-144.
- Baykal, M., 1998. *Yabancı para üzerinden yapılan banka kredi sözleşmelerinde uyarılama sorunu ve Yargıtay'ın yaklaşımı*, BATİDER, C. XIX, S. 4, ss 229-265.
- Baysal, B., 2011. *6098 sayılı kanununun 480. maddesinin değerlendirilmesi*, İÜHFM, C. LXIX, S. 1-2, ss. 477-484.(480.Madde)
- Belen, H., 2013. *Japon yeni/İsviçre frangı kaydıyla verilen konut kredilerinde uyarılama uyumsuzlukları hakkında bazı düşünceler*, İstanbul Barosu Dergisi, C.87 , S.5.

- Burcuoğlu, H., 1996. *Hukukta uyarlama özellikle taşınmaz kiralalarında ve (döviz endeksli) kredi sözleşmelerinde uyarlama*, MHAD., S.20. (Uyarlama)
- Buz, V., 1998. *Gabin halinde edimler arasındaki aşırı oransızlığın giderilerek sözleşmenin ayakta tutulması*, BATİDER, C. XIX, S. 4, ss.51-82.
- Cashin-Ritaine,R., (Çeviren:Baysal, B.), 2005. *Emprevizyon, hardship ve işlem temelinin çökmesi: pacta sund servanda ve Alman-Fransız hukuki ilişkilerinde sözleşmelerin uyarlanmasına giden yollar*, İÜHFİM, C.63, S.1-2, ss. 321-342.
- Dayınlarlı, K., 2003. *Milletlerarası ticari sözleşmelere ilişkin unidroit ilkeleri*, C.23 , S.1-2 , MHB, ss.203-249.
- Doğan, G., 2014. *Aşırı ifa güçlüğü nedeniyle sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması*, TBB Dergisi, S.111, ss. 9-36.
- Doğanay, İ, 1975. *Sözleşmenin yapıldıktan sonra devalüasyon sebebiyle para değerinde meydana gelen büyük değişiklikler akdin yerine getirilmesine mani olur mu?*, Yargıtay Dergisi , ss. 23-46.
- Dural, M., 1974. *Alman hukukunda sözleşmenin amacının engellenmesi ve sözleşmenin amacına erişilmesine ilişkin görüşler*, BATİDER, C.VII, ss.907–936. (Sözleşmenin Amacı)
- Erman, H., 1973. *Borçlar hukukunda akit serbestisi ve genel olarak sınırlamaları*, İÜHFİM., C.XXXVIII, S. 1-4.
- Erzurumluoğlu E., 1970, *Türk – İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:38, Ankara.
- Gülekli, Y., 1990. *Aşırı ifa güçlüğü ve alacaklının tasavvurunun boşa çıkması halinde işlem temelinin çökmesi öğretisi*, MHAD, N. 18, İstanbul.
- Havutçu, A, 2011. *İfa engelleri ve ifa engellerine bağlanan hukuki sonuçlar*, Cevdet Yavuz'a Armağan, MÜHFHAD, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Sempozyum No: III, İstanbul, ss.317-337

- Keçecioğlu, B., 2013. *Yabancı parayla yapılan adi kira sözleşmesinin uyarlanması*, İzmir Barosu Dergisi , Mayıs.
- Kızır, M., 2011. *Yargıtay kararları ışığında basiretli işadamı gibi hareket etme yükümlülüğünün sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasına etkisi*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, S.2.
- Köroğlu, B., 2013. *Milletlerarası mal satım sözleşmeleri hakkında Birleşmiş Milletler sözleşmesi (CISG) madde 79 ve 80 kapsamında sorumluluktan kurtulma*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, ss.775-804.
- Kurtulan, G., 2016. *Türk hukukunda imkansızlık ve aşırı ifa güçlüğü kurumlarının karşılaştırılması*, BATİDER, C.32, S.3, ss.193-248.
- Oftinger K., *cari akitlerin temelinde buhran icabı tahavvül (clausula rebus sic stantibus hakkında)* İÜHFM, C.VIII, s. 3-4, 1942, 598 – 622, Türkçeye Çeviren Dr. Bülent Davran,
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/viewFile/1023005730/1023005254>
- Rössler, H., (Çev. Aydın Ünver T.), 2008. *Alman ve uluslararası sözleşme hukukunda değişen ve öngörülemeyen koşullar*, İÜHFD, C.66, S.1
- Sayın, F. ve Koyuncu, B. K., 2012. *Kefalet ve garanti sözleşmeleri açısından uyarlama sorununa bir bakış*”, İÜHFM, C. LXX, S. 1, ss. 319-356.
- Schafer, H.B. ve Aksoy, H.C., 2010. *Hukuk ve ekonomi yaklaşımı çerçevesinde Türk sözleşme hukukunda ekonomik imkansızlık*, BATİDER, C.XXVI, S.1, ss. 41-67.
- Serozan, R., 2006. *BK tasarısının eksiklik ve aksaklıklarının, ifa ve ifa engelleri hukuku alanından örneklerle sergilenmesi*, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.6, Mayıs. (BK Tasarı)
- Serozan, R., 2000. *Yeni Alman ifa engelleri hukuku*, İÜHFM, C. LVIII., S.1-2.(Alman)
- Şanlı, K. C., 2014. *Borca Aykırı Davranış Ekonomik Açıdan Etkin Olabilir Mi? Türk Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*, BATİDER, C. XXX, S. 3, ss. 95-173

Topuz, M., 2006. *Yargıtay kararları ışığında Türk Borçlar ve Ticaret Hukukunda gabin(aşırı yararlanma)*, Doç. Dr. Mehmet Somer'e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, ss. 743-771

Topuz S. *Sözleşmenin içeriğine müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı Sorunu*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262757>

Tunçomağ K., 1967, *Borcun ifasında aşırı güçlüğü ve Alman Yargıtayı*, MHAD. (Alman Yargıtayı)

Yılmaz, S., 2010. *Dövizle endeksli tüketici kredilerinde uyarılama sorunu ve Yargıtay'ın bakışı*, AUHFD, 59 (1), ss.131-172, s. 137.

Diğer Yayınlar

- Aksoy Dursun, S., (2008). Borçlar hukukunda hakimin sözleşmeyi tamamlaması, *Yayınlanmış Doktora Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi. (Tez)
- Altay İ., (Nisan 2012). Banka Kredilerinde Uyarılma Davaları, İstanbul Barosu Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II, Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, ss. 343 – 374.
- Arat, A., (2006). Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması, *Yayınlanmış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi SBE. (Tez)
- Aşkar, P., (2010). Eser sözleşmesinin beklenilmeyen haller nedeniyle feshi veya sözleşme bedelinin arttırılması (BK md. 365/II), *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.
- Baysal, B., İstanbul Barosu Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II, Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Banka Kredilerinde Uyarılma Davaları, ss.332-342. (Banka Kredilerinde Uyarılma Davaları)
- Bingöl, F.I., (2008). Uluslararası ticari satım sözleşmelerinde mücbir sebep, *Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE.
- Büyükay, Y., Götürü ücretin kararlaştırıldığı eser sözleşmelerinde iş sahibinin ücretin indirilmesini talep etme hakkı, www.kazanci.com.
- Çalışkaner, B.,(2015). Karşılaştırmalı hukuk ve Türk Hukuku'nda aşırı ifa güçlüğü, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Kemerburgaz Üniversitesi.
- Ersin, M.K., (2007). Karşılaştırmalı hukukta borcun ifa edilmemesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kösoğlu, M., (2010) Uluslararası ticari sözleşmelerde mücbir sebep ve aşırı ifa güçlüğü/hardship klozları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Kulp, Z.B., (2015). Aşırı ifa güçlüğü, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özçelik,Ş.B.,(2009) Borçlunun sorumlu olmadığı sebeplerle borcun ifa edilmemesi ve mücbir sebep kayıtları, *Yayınlanmamış doktora tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schwenzer, I., 2008. *Force Majeur and Hardship in International Sales Contracts ('Force Majeur and Hardship')*, Victoria University of Wellington Law Review , Vol. 39. <http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>
- Süral, B.C., (2008) Uluslararası ticari sözleşmelere uygulanacak hukuk olarak Unidroit prensipleri, (Özel Hukukun Yeknesaklaştırılması İçin Uluslararası Enstitü) *Yayınlanmış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Şafak, E.E., (2013) Kira sözleşmesinin kiracının sözleşmeye aykırı davranışları sebebiyle feshedilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Tezcan, M.,(2004) Clausula rebus sic stantibus ilkesi ve sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması, *Yüksek Lisans Tezi*,Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi . 2008. *Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu*.(1/499),(<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf>)
- <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>
- <https://www.lexpera.com.tr>
- <https://www.legalbank.net>
- <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/6.111.html>